

Ekonomija: Srpske pare u bejrutskoj banci

MODERNI SRPSKI NEDELJNIK

EVROPLJANIN

Crna
Gora:
Sumrak
Cetinja

Broj 11 24. septembar 1998. 10 DIN / 100 DEN / 800 GRD / 30 ATS / 5 CHF

UNIVERZITET

SAN

PROFESORKE

MIRE
ARKOVIĆ

Sponzoruje
Prijateljice moći

Dobro došli na naš let!

Letimo za Vas 12 puta nedeljno za Frankfurt i Minhen.
A odatle udobno i brzo za ceo svet.
I na isti način Vas vraćamo kući.
Najčešće direktnom vezom istog dana.
Po veoma atraktivnim cenama.

Za informacije i rezervacije pozovite Vašu IATA putničku agenciju
ili Lufthansu u Beogradu, Terazije 3/VII,
telefon 011/322 49 74, faks 011/322 50 09.

Lufthansa

Glavni i odgovorni urednik Dragan Bujošević

Masonska tolerancija

SUBOTA

U Budimpeštu godišnje dođe trideset miliona turista. Jedan sam od njih. Vodič Ani, znajući dobro naše čudi, saopštava nam detalje iz mađarske istorije koji bi mogli da nam posluže kao uteha ili pouka.

Ištvan (Stefan), prvi mađarski kralj koji je krunu dobio od pape, pre nego što je postao svetac „pobunjenog strica je rasčerečio i delove njegovog tela, kao opomenu, zakucao na vrata kapije četiri gradske tvrđave“.

U Bazilici svetog Stefana Ani pokazuje statu Mađarice (ne znam više da li Eržebet ili Elizabet), čijem se humanitarnom radu mnogo više divi svet nego njeni sunarodnici.

U delu Budima zvanom Vodeni grad, Ani nam priča da Mađari mogu za zahvale turskoj okupaciji što su naučili da se kupaju.

Zamislite vodiča Srbina koji priča o dinastičkim sukobima među Nemanjčićima i saopštava kako je, na primer, Dušan Silni naredio da mu oslepe oca, ili koji priznaje da je naš javašluk mnogo više naš nego što je nasleđen od Turaka, ili da kaže da smo narod koji ne ume uvek da poštuje svoje velikane. Pretpostavljam da bi takav brzo bio obeležen kao domaći izdajnik i stani plaćenik.

BUDIMPEŠTA: Otrežnjujuća samokritika Mađara

Ipak, moj mađarski junak je ministar predsednik grof Pal Teleki. Pošto je Horti pogazio ugovor o prijateljstvu sa Jugoslavijom, Teleki se ubio. Hortiju je napisao pismo: „Verolomnici smo postali - iz kukavičluka - u odnosu na ugovor o večnom prijateljstvu... Nacija to oseća, a mi smo pod noge bacili njenu čast. Stali smo na stranu nitkova... Pretvorimo se u pljačkaše leševa! U najgovnaviju naciju... Nisam te sprečio. Grešan sam...“.

Ne mogu da zamislim da bi bilo koji naš političar napisao ovakvo pismo.

ČETVRTAK

U Rusiji naučiš da hiljadu kilometara nije nikakva udaljenost, da milion rubalja i nije neka lova i da triper nije bolest, priča drugar, nekada novinar, sada ukrajinski biznismen. I kaže da naučiš da uvek moraš da uradiš šta si naumio.

Jednom Mađari nisu mog drugara hteli da puste preko granice jer mu je šoferšajbna neznatno bila čuknuta. Pokušao je da podmiti carinike jer je morao da stigne na važan sastanak u Peštu. Nije uspeo. Onda je uz carinsku zgradu parkirao auto, otvorio vrata i počeo da pušta pesme sovjetske armije. U četiri ujutro, Mađarima dosadilo, pustili ga.

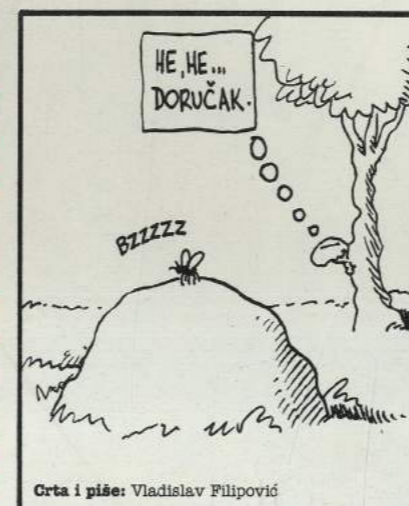
PETAK

Jedan mason nije srećan što smo mu objavili ime, jer mu to sada ne odgovara; drugi se buni, iako zna da ceo Beograd zna da je

mason; treći nudi kompromitujuće podatke o svojoj braći masonima; četvrti preti; peti bi da otkrije javnosti ko se nalazi u kojoj loži, naročito u Velikom orijentu...

Utisak je da masoni nemaju ništa protiv da obelodanjuju sukob koji među njima postoji i da ga produbljuju. Ako braća na ovaj način šire toleranciju „u okruženju predsednika Jugoslavije, Srbije i Crne Gore“, razumem zašto su nam predsednici često vrlo isključivi.

U narednom broju „Evropljanina“ masoni će imati priliku da kažu šta misle o sebi.

Crta i piše: Vladislav Filipović

Sahrana

Na Balkanu definitivno su svi poludeli. Sve je izmešano, nikakav red više ne postoji. U dragom nam susjedstvu, Albaniji, Sali Beriša je stigao na sahranu Azema Hajdarija, visokog funkcionera Demokratske partije i pogledajte kako se to završilo.

Smrt partijskog kolege i prijatelja Beriša je doživio kao idealnu priliku za podizanje sopstvenog političkog rejtinga, sticanje novih pristalica, jednom rečju - slavlje. Još ako je, držeći posmrtno slovo, rekao nešto slično onom „sad sam ti sve oprostio“... Albanija i nije tako daleko.

20 Gladni, goli i živi

Prosečan građanin hrani se ispod minimuma i misli da je moglo da bude i gore

22 Srpske pare u libanskoj banci

Za tri godine iz Jugoslavije otišlo 2,4 milijarde dolara

10 San profesorke Marković

Kako JUL sređuje univerzitet

52 Prijateljice moći

Ne rukuju se s ljudima koji imaju manje od 10.000 maraka u džepu

16 Sporazum sa raketnim navođenjem

Amerikanci misle da Srbi najbolje razumeju tomahavk

35 Cetinje

Uništavanje crnogorske prestonice

24 Kineska četvrt

Kineze u Beograd nije dovela politička vruška, već šverceri

NEUSPEH: Propalo pretvaranje Franko-Jugo banke u filijalu Anglo-Jugo banke

Foto: A. Isaković

PERISKOP

VESTI / ČINJENICE / OTKRIĆA

INICIJATIVE

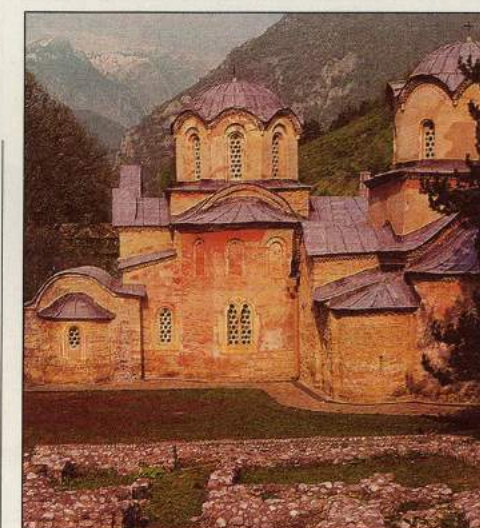
Sveto Kosovo

Zahtev da Kosovo postane sveta srpska zemlja, upućen Srpskoj pravoslavnoj crkvi sa poslednjeg Svesrpskog crkveno-narodnog sabora, izazvao je popriličnu pometnju i u crkvenim i u svetovnim krugovima.

Sve bi možda prošlo bez velike pažnje da jedan od organizatora okupljanja sa kojeg je zahtev i upućen nije vladika raško-prizrenski Artemije, član sadašnjeg saziva crkvene „vlade“, vrsni poznavalac kanona i uporni i uticajni čovek. Upravo zbog njegovog imena neki mediji su već proglasili Kosovo svetinjom i najavili da će svečano proglašenje biti objavljeno na, za tu priliku sazvanom, vanrednom saboru SPC. Ove vesti demantovane su u SPC, a vladika šumadijski Sava kaže za „Evropljanin“ da Sabor uopšte ne treba da se bavi tim pitanjem, zapravo da to pitanje ne treba ni pokretati.

Dekan Bogoslovskog fakulteta u Beogradu Radomir Popović izjavio nam je da nema uporišta u kanonima da se ovo područje proglašava svetom. „Uostalom, šta bismo imali od neke rečenice kojom proglašavamo oblast svetom, ako je ne osećamo kao živi deo sebe.“ Kako kaže, možemo mi tako „rečenički“ da proglasimo i Australiju svetom sprskom zemljom...

U čitavoj ovoj zabuni postoji i podzabuna:

ZABUNA: Šta je stvarno mislio Svesrpski crkveno-narodni sabor?

zasad, čini se, ostaje nejasno šta se tačno mislilo u pomenutom predlogu Svesrpskog crkveno-narodnog sabora (kanonizacija, neko obraćanje javnosti...). Vladika Artemije se u vreme pripremanja ovog broja nalazio u Americi sa Momčilom Trajkovićem, takode jednim od organizatora Sabora sa kojeg je uručen pomenuti predlog SPC. Njegov povratak trebalo bi da razjasni ceo slučaj.

AFERE

Milioni dolara za Zečevića

Miodrag Zečević, direktor Jugoslovenske banke za međunarodnu ekonomsku saradnju (JUBMES), pušten je iz zatvora pošto je kod nadležnih francuskih vlasti položen depozit u visini vrednosti spora koji se vodi. Reč je o milionima dolara, koje je, kako se pretpostavlja, obezbedila JUBMES.

Zečević se našao iza brave zbog banalnog razloga: nakon kontrole nadležnih francuskih organa on je upozoren da se u papirima Franko-Jugo banke nalaze nalozi za isplatu na kojima su naredbodavac i izvrši-

lac jedna te ista osoba, što je zakonom zabranjeno. Druga verzija svodi se na činjenicu da je Miodrag Zečević nelegalno transferisao novac iz banke (u optičaju je i priča da je on završio na privatnim računima). Pošto Zečević nije udovoljio zahtevu da vrati novac na račun Franko-Jugo banke, sud je krenuo u akciju.

Zbog skandala sa Miodragom Zečevićem, postupak pretvaranja Franko-Jugo banke u filijalu Anglo-Jugo banke (čije sedište je u Londonu) zasad je obustavljen.

SABRANA DELA DUŠANA KOVAČEVIĆA

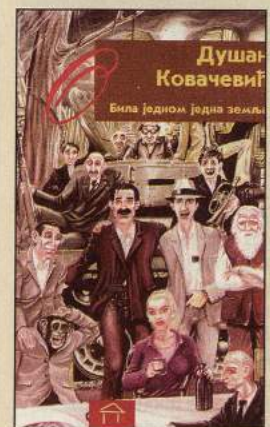
Početkom oktobra Stubovi kulture izdaće četiri knjige Sabranih dela Dušana Kovačevića.

Prve tri knjige sačinjava 12 Kovačevićevih drama, a u trećoj će biti objavljene tri malo poznate drame iz sedamdesetih: „Svemirski zmaj“, „Šta je to u ljudskom biću što ga vodi prema piću?“ i „Luminacija“.

Roman „Bila jednom jedna zemlja“ (četvrta knjiga sabranih dela) objavljuje se treći put.

Drame Dušana Kovačevića prevedene su na 15 jezika, a izvodilo ih je više od 100 evropskih i američkih profesionalnih pozorišta.

Sabrana dela Dušana Kovačevića biće predstavljena 6. oktobra u beogradskoj knjižari Stubovi kulture na Trgu republike.

DRAME DUŠANA KOVAČEVIĆA: Stotinu predstava na 15 svetskih jezika

EVROPLJANIN PITA

Da li bi i kako trebalo da se promeni društvo u kome živimo

Način na koje je naše društvo organizovano mora biti izmenjen revolucionarnom akcijom	25,2%
Nashe društvo mora se postepeno poboljšavati reformama	54,8%
Sadašnje društvo mora se odlučno braniti od svih pokušaja promene	7,9%
Ne znam	12,1%

Izvor: Agencija Medijum Istraživanje sprovedeno juna 1998. na uzorku od 2000 ispitanika

Tema broja:

- ▶ 10 Univerzitet: San profesorke Mire Marković
- ▶ 14 Borko Drašković: Zaštita od stranog uticaja

Jugoslavija

- ▶ 16 Kosovo: Sporazum s radarskim navođenjem
- ▶ 20 Preživljavanje: Gladni, goli i živi
- ▶ 22 Ekonomija: Srpske pare u libanskoj banci

Reportaža

- ▶ 24 Beograd: Kineska četvrt

Kultura

- ▶ 28 Bitof: Pokretni praznik
- ▶ 32 Naučna fantastika: Tamni vilajet
- ▶ 35 Cetinje: Uništena prestonica

Nauka i tehnika

- ▶ 42 Josip Pančić: Harambaša prosvetuje Srbiju
- ▶ 50 Veštačke grudi: Barbika sa silikonima

Moderni život

- ▶ 52 Sponzoruše: Prijateljice moći
- ▶ 58 Tatoo: Buntovnici bez razloga

- ▶ 62 Tirnanić: „Dosije X“ - pokret otpora u zoni sumraka

- ▶ 67 Žanetić: Rumuni

Svet

- ▶ 68 Korupcija: Dugoprsti političari
- ▶ 72 Republika Srpska: Sloba pobednik

Rubrike

- ▶ 3 Dnevnik • 4 Foto nedelje • 7 Periskop • 40 Liste • 41 Galerija • 48 Računari • 51 Poligon • 66 Reflektor • 71 Evropa • 73 Impresum • 74 Kalendar

RAT NA INTERNETU

WWW.NOGOMET.COM, sajt hrvatskih navijača, bio je donedavno samo jedan od mnogobrojnih fudbalskih sajtova na Internetu, koji je zanimao isključivo nogometne zaljubljenike. Najatraktivniji deo tog sajta bio je „Zid“, na kojem su se fanovi fudbalskih klubova nadmetali u privrženosti svom timu i mržnji

Zid

Upozorenje!

Po ovom zidu pišu svi! To 'svi' znači - svakakvi, jer ima nas svakakvih. Zbog toga ne preporučamo osjetljivijim osobama da čitaju te stvari jer bi mogle biti uvredljive za pojedince, njegovu obitelj, rodbinu, zajednicu, naciju, rasu, ljudski rod. Isto tako, ne preporuča se čitanje mladim osobama koji još nisu savladali sve riječi hrvatskog i sličnih jezika, a toplo se preporuča psiholozima, sociolozima (internetolozima) zbog dobivanja novih saznanja iz područja kojim se bave.

prema protivničkim klubovima. Međutim, idilu je prekinulo svjetsko prvenstvo u fudbalu. Tada su se, na zaprepačenje Hrvata, u navijačke okršaje na „Zidu“ masovno uključili korisnici Interneta iz Srbije, odnosno delije, grobari i ostali. Početna sportska prepucavanja brzo su prerasila u žestoke međunarodne okršaje u kojima se nije prezalo ni od najradikalnijeg šovinizma, niti od najprimitivnijeg rečnika. Dok su jedni bili osvetnički raspoloženi, (Hrvati, opet ćemo vas gaziti kao 91!), drugi su se sa zadovoljstvom prisećali bliske prošlosti („Oluja“ vaša noćna mora!“ „Vrbo, vrbo, je li težak Srbo, nije, nije, samo nek se vije“). S obzirom na to da sa završetkom svjetskog prvenstva u fudbalu ne samo da nije okončan ovaj Internet rat već je poprimio još radikalniju formu, tvorci ovog sajta obavestili su sve korisnike da će ukinuti „Zid“ jer to što neki ljudi na njemu pišu nema nikakve veze sa sportom. No, čini se da su od toga zasad odustali jer je prvobitno oštro upozorenje ovih dana zamenjeno sledećim uputstvom:

„Po ovom zidu pišu svi! To 'svi' znači - svakakvi, jer ima nas svakakvih. Zbog toga ne preporučamo osjetljivijim osobama da čitaju te stvari jer bi mogle biti uvredljive za pojedince, njegovu obitelj, rodbinu, zajednicu, naciju, rasu, ljudski rod. Isto tako, ne preporuča se čitanje mladim osobama koje još nisu savladali sve riječi hrvatskog i sličnih jezika, a toplo se preporuča psiholozima, sociolozima (internetolozima) zbog dobivanja novih saznanja iz područja kojim se bave.“

ZDRAVLJE

Kapsula života među Srbima

Dokora privilegija samo članova Politburoa KP SSSR, „kremaljska kapsula života“, izum sovjetske vojne industrije - našla se i na našim prostorima, pošto je prethodno registrovana još samo u Francuskoj i SAD.

Sačinjena od specijalne legure metala, sastoji se od mikrobloka i mikroprocesora: mikroblok je izvor napajanja, a mikroprocesor omogućava kontinuirani rad emitovanjem električnih impulsa i elektromagnetskih polja niskih frekvencija, čime se obavlja svojevrsna masaža unutrašnjih organa - prevashodno onih za varenje.

Generalni zastupnik ruskog proizvođača „Eko med“ beogradska firma „Alkon invest“, pre registracije je ovo pomoćno lekovito sredstvo klinički ispitivala na institutima za digestivne bolesti i reumatologiju. Kapsula povoljno deluje na funkcionisanje digestivnog trakta, a pošto se tu nalaze opioidni receptori koje kapsula

TAJNA:
Kremaljska kapsula života dokora je bila privilegija samo visokih sovjetskih rukovodilaca

stimuliše, deluje se i na otklanjanje bola.

Kao aspirin ili rektalno, tek neobični preparat izbacuje se iz organizma u nepromenjenom obliku posle 48 sati, ali njegovo prolongirano delovanje traje znatno duže. **Kapsula definitivno nije u stanju da otkloni bilo koju bolest**, ali utiče na poboljšanje ukupnog zdravstvenog stanja, uključujući i imunološki i psihološki status pacijenta - kažu uvoznici.

POLITIKA I ŠKOLSTVO

Dejtonska pozitivna geografija

Geografski položaj SR Jugoslavije imao je i negativnog odraza na naš razvoj: „Sagradili smo **kuću na svetskom drumu**, na vetrometini i vekovima smo s oružjem u rukama morali da se branimo od raznih osvajača.“

Pomenutu formulaciju za geografski položaj SRJ upotreбили su autori udžbenika geografije za šesti razred osnovne škole.

Marija Potkonjak i Miodrag Milošević predstavili su u svom novom izdanju i sadašnji izgled Balkanskog poluostrva, i to na sledeći način: u lekciji o Bosni i Hercegovini, učenici mogu da nauče kako je „posle četiri godine građanskog rata i nacionalno-verskog rata 1992-1995, između Muslimana, Hrvata i Srba, u Dejtonu (država Ohajo, SAD) postignut sporazum o miru. U pregovorima su učestvovali predstavnici velikih svetskih sila, Republike Srpske, Federacije BiH, Hrvatske i SRJ. Po Dejtonskom sporazumu i Mirovnom ugovoru potpisanim u Parizu, Bosna i Hercegovina se uređuje kao federacija. Republici Srpskoj je pripalo 49% teritorije, Federaciji BiH 51%. Republika Srpska je dobila široku samostalnost,

iako je ostala u sastavu Republike BiH“.

Dvanaestogodišnjaci će veličinu Republike Srpske najbolje razumeti nakon sledećih poređenja iz udžbenika: „Nešto je veća od Makedonije, za jednu četvrtinu veća i od Slovenije i Vojvodine, blizu dva puta je veća od Crne Gore, a nešto je manja od Belgije“.

U lekciji u kojoj se obrađuje Republika Hrvatska, autori su naročito istakli: „U toku II svetskog rata i u periodu 1991-1995. godine, u Hrvatskoj je najvećim delom ostvareno etničko čišćenje Srba“.

Nakon nacionalno-verskog i **građanskog rata** između Srba i Hrvata, iz Hrvatske je prognano ili izbeglo 450.000 Srba, upućujući autori udžbenika, procenjujući da u Hrvatskoj danas živi oko 120.000 Srba, odnosno 2,5 odsto ukupnog stanovništva.

U trinaestom prerađenom izdanju udžbenika geografije pominje se i Slovenija, i to kao republika koja se izdvojila iz bivše Jugoslavije. U ovoj lekciji ne pominje se rat.

SAZNANJA: U „Geografiji“ piše da je RS veća od Makedonije i nešto manja od Belgije

E, baš da vidim druge

INTERVJU

EVROPLJANIN: Nedavno održana revija „Pogled udesno“ izazvala je kontroverzne reakcije. Koliko ste zadovoljni revijom, a koliko pogođeni kritikama u štampi?

Rakočević: Prezadovoljna sam svojom revijom, mislim da sam njome postigla ono što sam želela. Lepota ovog posla i jeste u tome da se javnost podeli: bilo bi prilično neinteresantno ako bi svi imali isto mišljenje. Ovako, kada su mišljenja lepo podeljena, jedni iskoriste nečiji rad da ispolje sve svoje komplekse, dok drugi koliko-toliko realno sagledaju celu stvar. Negativni komentari stizali su od onih koji se kupaju jednom, a presvlače dva puta nedeljno, ali oni moju profesionalnu sujetu nisu povredili.

Sušтина revije bila je humanitarna i prikupili smo 100.000 dinara. Neki pričaju da to nije pokrilo troškove revije, ali mi nije jasno kako mogu nešto takvo da kažu kada ne znaju koliko je koštala. Pošto kod nas svi sve znaju, ponovila se stara priča u kojoj niko nije komentarisao modele, već to ko je bio na reviji, kako je ko bio obučen, ko je gledao levo a ko desno...

EVROPLJANIN: U svakom slučaju, najupadljivije je bilo odsustvo političara s leve strane.

Rakočević: Osim gospodina Boška Peroševića i Smiljanica iz Vojvodine, ostali političari s leve strane nisu došli. Oni, inače, neizostavno posećuju modne revije i potvrdili su svoj dolazak,

Verica Rakočević, modni kreator

ali su na kraju odustali. Nije mi jasno zbog čega, verovatno su „Pogled udesno“ bukvalno shvatili.

EVROPLJANIN: Kada planirate sledeću reviju u Beogradu?

Rakočević: Ne nameravam više da se ovde pojavljujem u medijima jer smatram da treba pustiti druge ljude, da vidimo kako oni to rade. Orijentisaću se na posao u inostranstvu. Čeka me modna revija u Madridu, otvaranje butika u Atini i na Kanarskim Ostrvima, modna revija u Johaneshburgu i Keiptaunu, pa Španski trg... Trudiću se da ovde napravim novac, da komercijalizujem marku VR i da je prenesem u inostranstvo.

UŽAS JASENOVCA

„Red, rad, stega“ upravo je završeni dokumentarac u produkciji Radija B92, a tema mu je Jasenovac. Reditelj filma Radivoje Andrić kaže: „Mada sam tokom montaže plakao i imao noćne more, ne mrzim Hrvate. Mrzim ubice, ma čiji oni bili“.

Narator u ovom filmu je Jovan Živković, Beograđanin, koji je od 1942. do 1945. bio zatvorenik u logoru „Jasenovac“. Osim svedočenja čoveka koji je, po rečima autora, slikovito i energično opisao te strašne dane, film sadrži i inserte iz filma „Jasenovac“ iz fonda Jugoslovenske kinoteke. Njega su snimile ustaše da bi dokazale da je reč o radnom logoru, a ne o logoru smrti. Korišćeni su i snimci koji su napravljeni neposredno po oslobođenju logora 1945. godine.

„Red, rad, stega“ uskoro će biti emitovan na Anemovoj TV mreži, a reditelj Andrić trenutno snima film o Miodragu Popoviću Nunetu i njegovoj umetničkoj grupi „Magnet“.

ZLOČIN: Režiser je plakao tokom montaže filma

AMERIKA - KVOTA

Kongres SAD je za 1998. godinu utvrdio kvotu od 226.000 viza koje se dobijaju na osnovu rodbinskih i 140.000 viza koje se dobijaju na osnovu poslovnih veza. Počev od 1995. godine, svake godine se odobrava ulaz 55.000 „lutrijskih dobitnika“. Roditelji, bračni partneri, neudata-neoženjena deca državljana SAD mlađa od 21 godine izuzeta su iz ovih ograničenja. Za „lutrijske dobitnike“ neophodno je da prilože podatke o obrazovanju ili radnom iskustvu. Izuzev profesora i naučnika sa međunarodnim ugledom, zaposlenih u predstavništvu neke firme iz SAD, talenata iz oblasti sporta, umetnosti, nauke, svi ostali moraju dobiti potvrdu o svojim radnim sposobnostima od nadležnog odeljenja. Verska organizacija registrovana u SAD svojim poklonicima može biti poslodavac i garant za dobijanje viza. Da bi dobili vizu, investitori moraju da ulože, u zavisnosti od geografske oblasti, između 500.000 i milion američkih dolara.

TENDENCIOMETAR

Folker Rije	↓	Tražio da nas bombarduju. Strelicom nadole pokazujemo da nismo izdajnici, već patriote
Rud Gulit	↓	Čovek čiji tim ne uspe da pobedi onakav Partizan zaslužuje i goru kaznu od obeležavanja u našoj rubrici
Milorad Dodik	↓	O njemu sasvim kratko. Gubitnik
Cigara	↑	Klinton i Monika otkrili čemu sve može da posluži. Milioni ljudi proširili vidike i tvrde da su veoma zadovoljni

UNIVERZITET

San profesorke Marković

KONTROLA: „Gospođa Marković je u čitavoj svojoj političkoj karijeri naročito želela da kontroliše univerzitet“

Dragor Hiber

Predsednica JUL počela je da se bavi reorganizacijom univerziteta još sredinom osamdesetih. Posao je privela kraju tek nedavno, kada je usvojen Zakon o univerzitetu

OPTUŽBE: U borbi za univerzitet JUL je svoje protivnike optuživao za podleganje stranim uticajima i stranim obaveštajnim službama

San profesorke Mire Marković je ostvaren. Dragor Hiber, njen doskorašnji kolega s Pravnog fakulteta, misli da se to dogodilo onog trenutka kada je usvojen Zakon o univerzitetu. Do prošle nedelje zbog ovog zakona posao je izgubilo petoro profesora, a slična sudbina očekuje još njih oko 120 (jedan član JUL kaže: „Koliki je to procenat u odnosu na to koliko ih ukupno ima“). Hiber kaže da je uticaj JUL na sastavljanje Zakona o univerzitetu veći od onog koji ima u biračkom telu ili vladi.

„Sve što radi JUL to znači da tako želi i misli Mira Marković. JUL je tajanstvena organizacija i ne znam kako tačno funkcioniše, ali je činjenica da je gospođa Marković u čitavoj svojoj političkoj karijeri naročito želela da kontroliše univerzitet. Uostalom, iz njenog Univerzitetskog komiteta izrasli su sadašnji političari, ne računajući one koji su u međuvremenu izgubili život nasilnom smrću ili su u zatvoru. Gospođa Marković je u svakom trenutku želela da kontroliše univerzitet i verujem da joj se ovim zakonom ispunila ta želja“, veli Hiber.

Po rečima člana Studentske levice koji je želeo da ostane anoniman, Nezavisni studentski pokret (kasnije se utopio u Studentsku levicu) pokrenuo je pitanje reforme univerziteta krajem 1996. godine, što je kasnije prihvatio Glavni odbor JUL. Kako kaže naš sagovornik, Mira Marković je prisustvovala sastancima Studentske levi-

KOALICIJA: Kosta Čavoški misli da je Zakon o univerzitetu plod kolumbijskog sindroma, kombinacije vlasti i mafije

KOLUMBIJSKI SINDROM

Kosta Čavoški, profesor Pravnog fakulteta, spori da uopšte može biti reči o ideologiji kada postoji koalicija kao što je SPS - JUL - SRS, dodajući da kod nas postoji jedino kolumbijski sindrom, odnosno kombinacija (koalicija?) vlasti i mafije. Rajić odgovara da jeste i nije reč o ideologizaciji. Jeste, s obzirom na to da je manje-više tu grupa iz Univerzitetske konferencije SKJ (Mira Marković, Miloš Aleksić, Radoš Smiljković) koja je svojevrmeno tražila da svi fakulteti i univerziteti uče marksizam iz istih udžbenika (a koja, uzgred, skoro punih dvadeset godina traži reformu univerziteta). Nije, jer marksizam nije dominantno opredeljenje na univerzitetu, već su to nacionalizam i komercijalizam. Hiber, pak, skreće pažnju na partijsku pripadnost dekana i zakonska rešenja po kojima profesor direktno zavisi od dekana koga bira vlada.

„Zbog toga će najveći broj profesora ispunjavati formalni uslov za opstanak tako što će raditi da se dopadne dekanima. Takvo delovanje već predstavlja političkoideološku indoctrinaciju na univerzitetu - da u onima bez jasno izraženog čula otpora i slobode, izazove samocenzuru i samokontrolu“, smatra Hiber.

ce, ali se nije izjašnjavala o tome kako treba reorganizovati univerzitet, već je studente pitala šta je u redu, a šta nije.

Evolucija stavova JUL o univerzitetu jasno se može videti i u javnim nastupima. Relativno benignu Incijativu za materijalnu i duhovnu obnovu zemlje, iz januara prošle godine (u kojoj je tražena reforma univerziteta), zamenio je u leto rečnik u

koji je ušao vojno-policijski žargon (delovanje stranih obaveštajnih službi, strani uticaji, rat specijalnim oružjem), da bi u maju, kada je Zakon i usvojen u skupštini, bio ponovo zamenjen rečnikom iz NOR (poziv u „borbu za oslobođenje“ univerziteta).

U istom periodu (dakle, posle demonstracija), prema našem izvoru iz JUL, Stu-

BUNT: Dragor Hiber kaže da je veliki broj profesora, članova SPS, protiv otpuštanja nepodobnih

dentska levica intenzivnije deluje na većini fakulteta. Uz prikladne stipendije, koje je u to vreme mahom obezbeđivao Beoptrol pokojnog Zorana Todorovića, mladi levičari organizovali su žurke na kojima su mobilisali novo članstvo, u čemu su naročito zasmetali podmlatku SPS - Savezu studenata. Međutim, direkcija je čvrsto podržala svoje studente da maksimalno ▶

OTPOR: Režim pokušava da uništi latentne tačke otpora čitavog društva, naročito na univerzitetu

prošire uticaj na svim fakultetima, što potvrđuje podatak da Studentska levica u ovom trenutku ima, recimo, poverenike na svim godinama studija i da okuplja 1.200 (nezvanično 1.500) studenata.

Prva verzija zakona, po našem izvoru, nastala je u JUL i na njemu je radila brojna ekipa. Donošenje novog zakona bilo je potpuno izvesno kada je odlučeno da levica i radikali osnuju vladu narodnog jedinstva, jer su se Milovan Bojić i Vojislav Šešelj u predizbornoj kampanji na Okruglom stolu RTS saglasili da je potrebno „vratiti svojinska prava“, odnosno da vlast treba da preuzme univerzitet. Grubu verziju prerađali su stručnjaci iz SPS i JUL. Radikali, po sopstvenoj tvrdnji, nisu aminovali konačnu verziju zakona koju su pripremili SPS i JUL, već su podelili odgovornost pošto je zakon prečešljala „stručna komisija, a Šešelj dao definitivnu reč“.

Zašto je donet i čemu treba da služi novi zakon o univerzitetu koji je kompromitovao ionako kompromitovanu vlast? Razloga ima nekoliko: od onih koji se tiču neposredne ili predstojeće političke situacije, preko ideoloških, do onih u kojima je Zakon o univerzitetu tek stavka - istina, ne mala - koja se tiče preraspodele moći, a samim tim i novca u političkom establišmentu.

Zakon o univerzitetu nastao je susprezanjem triju linija. Prva je, prema navodima Ljubiše Rajića, profesora Filološkog fakul-

REAKCIJA: Na studentske proteste levica je odgovorila pozivima u „borbu za oslobođenje“ univerziteta

OPASNO: Univerzitet je sposoban da za relativno kratko vreme formira javno mnjenje, čak i kritičnu masu ljudi sposobnu da štiti opšti interes

SUNCE OKO ZEMLJE

„Zakon je poguban. Vlada postavlja rektore i dekane, dekan bira profesore i asistente i svako će pred sobom imati samo jedan kriterijum za opstanak ili napredak na univerzitetu, a to je da se dopadne dekanu. Dekani se najviše optužuju, jer oni sve sprovode. To je kao kad policija tuče narod - zaboravi se ko je naredio, a optužuje se vidljivi egzekutor“, kaže Hiber. Autonomija univerziteta je po novom zakonu shvaćena kao „autonomija naučnog i nastavnog procesa“. Da je definicija proizvoljna i *ad hoc* smišljena. Iako je dokazati. Studenti bi - samo da se prekrši autonomija shvaćena kao naučno-nastavni proces - mogli, recimo, da uče kako se Sunce okreće oko Zemlje. Ako to vlada ili skupština izglasaju.

INICIJATIVA: U vreme Nemanje Đorđevića na čelu Nezavisnog studentskog pokreta pokrenuto je pitanje reforme univerziteta

teta, antiintelektualna: „Šešelj po dobroj staroj radikalnoj tradiciji mrzi sve što je obrazovano“.

Druga je birokratsko-tehnokratska, oličena u Dobrovoju Budimiroviću Bidži, koji je bio u negdanjem Prosvetnom savetu Srbije. Ona vuče korene još iz sedamdesetih i, prema njoj, sve je produžena ruka države: onaj ko nešto finansira, taj je i gazda. Treća linija je JUL. Za razliku od SPS kojem „pripada“ primarni i sekundarni sektor u ekonomiji („pripada“, jer „SPS nije vlasnik firmi, ali je vlasnik funkcija“), JUL kreće prema tercijarnom sektoru u kojem se nalaze obrazovanje i zdravstvo. Zašto? Rajić je podsetio na savet iz afere Votergejt: „Ako ne znate šta da istražujete, pratite trag novca“. U tercijarnom ▶

Foto: D. Danilović

INTERVJU

Zaštita od stranog uticaja

Pet dekana koji su članovi JUL dostojno će reprezentovati državu i univerzitet

EVROPLJANIN: Da li je Zakon o univerzitetu reakcija, to jest osveta vlasti za studentske demonstracije pre dve godine?

Drašković: JUL je konstatovao da je univerzitet u svom moralnom i edukativnom nivou doživeo najveću eroziju od svog postojanja i da je za prevazilaženje tog stanja neophodno izvršiti adekvatne i suštinske reforme. Ovaj stav je kasnije bio opšteprihvaćen. Ovaj zakon uvodi promenljivost kadrova, dvosmernu odgovornost i bržu afirmaciju mladih kadrova. Despotizam, nepotizam i monopolski položaj određenih krugova ozbiljno su ugrozili društvo i privredu. Zatvorene monopolske grupe vodile su računa samo o svojim personalnim interesima, blokirajući bilo kakve promene bez obzira sa koje strane dolazile. Tako su ugrozili osnovu nacionalne elite, neophodne kao pokretač razvoja svakog društva.

EVROPLJANIN: Da li je JUL inicirao Zakon o univerzitetu?

Drašković: Stavove JUL često su prepisivale druge političke organizacije. Svako da je deo naših opredeljenja unet u ovaj zakon. Na primer, zalagali smo se da se studenti aktivno uključe u odlučivanje na univerzitetu preko svojih predstavnika.

EVROPLJANIN: Ima li JUL ozbiljnih primedbi na zakon?

Drašković: Izmena zakona za sada, po mom mišljenju, neće biti. Ali će biti promena dekana i članova upravnih odbora. Zakon mora da se primeni da bi se even-

BORKO DRAŠKOVIĆ

■ **Rođen:** 16. maja 1964. u Beogradu
 ■ **Zvanje:** direktor je republičke agencije za reciklažu i integralno upravljanje otpadom
 ■ **Karijera:** diplomirao je na Građevinskom fakultetu u Beogradu 1991. godine, postdiplomac je na Fakultetu organizacionih nauka u Beogradu. Član je JUL od osnivanja. Za člana Glavnog odbora JUL izabran je na Prvom kongresu JUL, a potpredsednik je Univerzitetskog komiteta JUL od ove godine. Pre toga je bio sekretar UK JUL. Drašković je i predsednik kluba za ekstremne sportove Odeljenje za lomove iz Beograda

tualni nedostaci uvideli i izmenili. Levica je uvek u traganju za najboljim rešenjima. Tako će i funkcionisanje ovog zakona biti kritički preispitivano. U tome je i suštinska razlika između leveice i desnice, na šta smo posebno ponosni.

EVROPLJANIN: Hoće li odlazak profesora sa univerziteta poboljšati ili pogoršati njegov kvalitet?

Drašković: Svi koji uvode stranačke interese na univerzitet štete razvoju univerziteta u naučnom smislu. Univerzitet, na kome je koncentrisana nacionalna pamet, mora da bude avangarda i pokretač svega pozitivnog, pa i pozitivnog političkog delovanja. Ali, to ne podrazumeva politizaciju univerziteta, odnosno destrukciju ili anarhizam.

Sistem obrazovanja mora da bude zaštićen od svakog stranog uticaja, a naročito od stranih obaveštajnih službi i onih centara moći izvan Jugoslavije kojima je cilj njena destabilizacija.

EVROPLJANIN: Ko odlučuje šta je pozitivno, a šta je negativno?

Drašković: Politizacija je zloupotreba politike u lične interese i interese centara

moći kojima odgovara slaba Jugoslavija. Univerzitet, naravno, nije van politike i ne može da bude. On mora da bude logistička podrška svemu pozitivnom u društvu i u privredi.

EVROPLJANIN: Zavisli opstanak zakona od opstanaka vlade?

Drašković: Društvo se opredelilo za demokratski pluralizam koji ima svoja pravila i ta pravila se moraju poštovati. Zakon donosi skupština a ona je višestranačka i demokratski izabrana. Od nje zavisi zakon, ne od vlade.

EVROPLJANIN: Da li sastav upravnih odbora i izbor dekana ukazuje da je ovo ipak ideološki univerzitet?

Drašković: Pet dekana koji su članovi JUL naučno su i društveno priznati. Ovo su časnici ljudi za koje sam siguran da će dostojno reprezentovati i univerzitet i državu gde god budu radili. Čoveka treba suditi po delima. Kada mi neko ukaže na to da su članovi JUL delovali ideološki na univerzitetu za vreme predavanja ili vežbi, tek onda možemo da postavimo takvo pitanje. Brojna su istupanja članova drugih političkih stranaka, naročito desnih, upravo za vreme predavanja kad nameću stavove i zloupotrebljavaju autoritet, što je suprotno bilo kom zakonu i etičkim normama.

EVROPLJANIN: Da li postojanje Komiteta JUL pri univerzitetu ukazuje na to da je on ipak ideološki obojen?

Drašković: Univerzitetski komitet JUL deo je organizacionog modela JUL, a ne univerziteta. Mi na univerzitetu nemamo prostorije, niti ćemo ih imati. Reč je o tome da mi u JUL ozbiljnije obrađujemo svako pitanje, pa i univerzitetsko. Od studentskih predstavnika u upravnim odborima očekujemo da zastupaju autentične interese vezane za unapređenje studentskih interesa. Studenti moraju da razlikuju svoje autentične interese od interesa političkih partija.

POLITIČKE STRANKE

VOJISLAV VUKČEVIĆ
generalni sekretar SPO

Ako se na sastanku Predsedništva SPO bude opredeljavalo za neku inicijativu u skupštini kojom bi se suprotstavili ovom zakonu, opredeliću se za nju. Verujem u takvu inicijativu.

Zakon o univerzitetu je nasilje nad univerzitetom, kontrola političke vlasti nad njim, vraćanje političke vlasti nad njim, vraćanje točka istorije nazad. Ovo je urađeno jer je univerzitet prostor slobodne misli. Smatram da nije reč o osveti za proteste 1996. i 1997. godine. To vreme pripada prošlosti, nije se tih godina uspeo koliko se želelo. Zašto bi se režim svetio za nešto što nije uspeo?

GORAN SVILANOVIĆ
potpredsednik Građanskog saveza Srbije

Nema posebnih mogućnosti za GSS niti druge stranke da se odupru ovom zakonu, jer je već donet i onaj ko je rešio da ga progura kroz skupštinu bio je svestan da otpor ne treba očekivati u političkim strankama, već, eventualno, od ljudi na fakultetu - profesora, asistenata, studenata...

Zakonom se pokušava likvidirati jezgro otpora ne samo ovom režimu već svakom koji upropašćava narod, a to je intelektualna elita koja je dobrim delom okupljena na univerzitetu. Režim ne može da slomi otpor, ali može da unakazi nauku na njemu.

Naročiti problem je to što svako ko bude na vlasti može da ga zloupotrebljava i da se tako, od vlade do vlade, prave veliki lomovi na univerzitetu.

DRAGAN MARŠIČANIN
generalni sekretar DSS

Nema slobodnog univerziteta bez slobodnog društva i nema slobodnog društva bez takve promene vlasti koja će temeljno promeniti sistem. To je odgovor kako se boriti za slobodu univerziteta. Tako se bore stranke - za slobodu društva, a što se tiče vaninstitucionalne borbe, to je nešto o čemu mogu razmišljati profesori, studenti, s tim što se mora imati u vidu da vlast

računa na oportunitizam većine profesora.

Teško je reći da donošenje Zakona predstavlja osvetu za letošnje proteste na univerzitetu i one iz 1996. i 1997. godine. Pre će se ta osveta pokazati kroz sprovođenje tog zakona. Reč je o kontinuitetu, a protesti na univerzitetu koji su bili, mogli su samo da ubrzaju donošenje takvog zakona, jer ne treba zaboraviti da univerzitet ni pre ovog zakona nije bio slobodan. Možda je bio samo nešto slobodniji nego druge institucije.

REBEKA SRBINIĆ
portparol ND

Stav ND prema ovom zakonu iskazan je još pri njegovom donošenju kada smo priložili 26 amandmana na tekst i odredbe Zakona. Jedino što se sad može uraditi jeste da se u proceduru uputi predlog zakona o promenama i dopunama Zakona o univerzitetu, o čemu ND i razmišlja.

Zakon je prvi „veliki projekat“ novonastale crveno-crne koalicije. Napravljen je bez konsultacije sa onima na koje se odnosi. Tako je i ideološki obojen Zakon. Zakon koji ukida autonomiju univerziteta proizvod je neznanja i nesposobnosti, pa stoga ne verujem da je bilo namere da se preko njega osveti studentima i profesorima za proteste u 1996. i 1997. godini.

GORAN VESIĆ
član Izvršnog odbora DS

Ne verujem da je moguće da parlament razmatra promenu Zakona i da će, s obzirom na sastav političkih stranaka, bilo ko inicirati raspravu osim Nove demokratije. Jedino rešenje je da profesori nastave da protestuju i da se bolje organizuju, jer je ovo prvenstveno borba profesora i od njih sve zavisi.

Zakon je, po mom mišljenju, ispunjenje želje Miri Marković, koja je htela da se osveti profesorima i studentima za demonstracije, jer ih je verovatno doživela kao napad na porodicu. Osveta je u tome što će sprečiti da diplome naših studenata vrede kao ranije u svetu, pa će buduće generacije po napuštanju zemlje i iseljevanju delovati kao likovi iz francuskog filma „Posetioci“, koji su - za one koji nisu gledali - upali u sadašnje vreme iz XVII veka.

GAZDA: Dobrivoje Budimirović Bidža je jedan od onih socijalista koji misle da je država vlasnik bukvalno svega

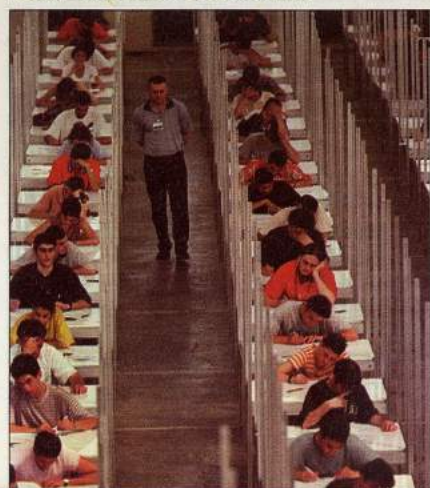
sektoru okreće se ogroman novac.

Slično misli i Nebojša Popov s Instituta za filozofiju i društvenu teoriju, i kaže da se danas dešava nešto slično onome što se dešavalo posle Drugog svetskog rata. „Tada je SKOJ, udarna pesnica partije, toliko ubrzao proces revolucije da je uplašio glavne aktere. Zato su ga ukinuli“.

Slično se događa između SPS i JUL. SPS je uglavnom hteo da baštini tekovine stare partijske države, starog režima, a JUL je jako nestrpljiv i hoće da ubrza proces stvaranja novog tipa partijske države u kojoj bi imao dominantnu ulogu. On sada nije diskriminisan, naprotiv, privilegovan je, ali bi hteo da ubrza svoju promociju i reorganizaciju. I kada kažu reforme, oni prvenstveno misle na promene u nomenklaturi. I u tom smislu, JUL je više zainteresovan za ubrzavanje tih promena oslanjajući se na one koji baštine staru partijsku državu da bi postavio temelje nove partijske države“, kaže Popov.

Na karti političkih činilaca, bar onih ko-

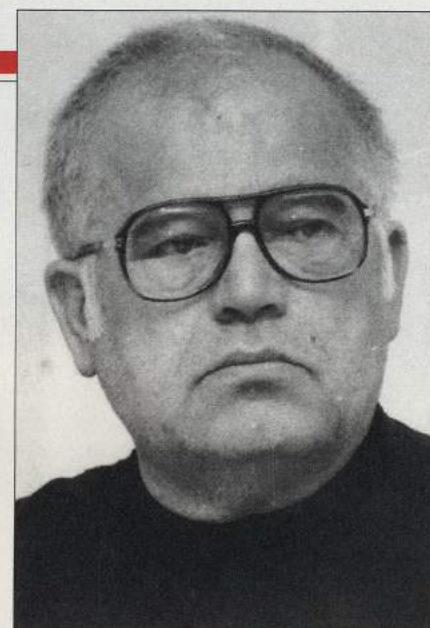
POHOD: Osvajajući vlast, JUL je najpre okupirao tercijarni sektor u kojem se nalaze zdravstvo i obrazovanje

ODLUKA: Vojislav Šešelj je dao definitivnu reč o Predlogu zakona o univerzitetu i krenuo da ga sprovodi

ji ne pripadaju vlasti, u ovom trenutku skoro da nema političkih stranaka. Dokaz je i njihovo ponašanje upravo u slučaju Zakona o univerzitetu, možda jednoj od poslednjih prilika da pokažu svoje opredeljenje za opšti, a ne uskostranački interes, i to delom a ne rečima. Po svemu sudeći, na rečima će samo i ostati. S druge strane vlasti, kao poslednja brana njenoj samovolji, nalaze se samo univerzitet i mediji koji nisu pod kontrolom države. Ono što ih razlikuje od grupa ili institucija koje takođe kritički misle o stvarnosti i postupcima režima, i što ih u očima tog istog režima čini opasnim, jeste njihova već dokazana sposobnost da za relativno kratko vreme formiraju javno mnjenje ili čak kritičnu masu ljudi sposobnu da štiti opšti interes. Popov veli da je režim paranoičan i bez većih razloga („To su poznate stvari“), te je „sklon da iskoristi određene trenutke da uništi stvarne ili latentne tačke otpora čitavog društva, naročito na univerzitetu, i to se sada dogodilo zbog ranijih protesta, zbog straha

OSVETA: Mnogi smatraju da je Zakon o univerzitetu odgovor vlasti na ulogu profesora u protestu

PESNICA: Nebojša Popov, tvrdi da JUL danas, kao nekada SKOJ, predstavlja udarnu pesnicu režima

da će se i ubuduće događati takvi protesti, odnosno da će se demokratske promene odvijati u ovoj zemlji i ukloniti nomenklaturu, partijsku državu i sve što s tim ide“.

Hiber tu pravi razliku između „delova“ režima i kaže da SPS u priči oko univerziteta nema prvu violinu. Prema njegovim rečima, veliki broj profesora, članova SPS, ne gleda na otpuštanje s odobravanjem. Na prvoj violini svira JUL.

Reformu univerziteta JUL je najavio kao deo sveopšte reforme društva i zemlje (materijalna i duhovna obnova Jugoslavije) koju bi trebalo da vodi Savezna vlada. Reforma je Zakonom o univerzitetu i najavljenim zakonom o informisanju izgleda počela, a da to ni Savezna vlada ni građanstvo ne znaju. A ako i on bude donesen na isti način i uz slična restriktivna rešenja, to će biti legalizacija procesa pretvaranja jednog autoritarnog režima u totalitarni. San profesorke Marković konačno će biti ostvaren.

RADE STANIĆ / JELENA KOSANIĆ
NIKOLA TODOROVIĆ

Preduzeće **HAMMER** Beograd
Trg Republike 3, tel. 011/635-180

preduzeće **NOVEL**, Novi Sad
Sremska 9, tel 021/29-018
otvorili su u Beogradu

Prodavnicu
foto materijala
CentroFOTO

Beograd
Maršala Birjužova 9

tel.011/ 632-692

Iz uvoznog programa poznatih
svetskih proizvođača
foto materijala

FORTE FUJI

ILFORD

FUJIFILM

sve vrste crno belog i color
foto materijala

foto aparate, pribor i opremu
za studio i laboratoriju

foto torbe

sve vrste baterija

video kasete, diskete ...

i u prodavnici

Foto Centar

u Novom Sadu, Sremska 9

tel. 021/623-541; 624-402

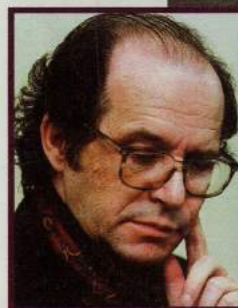

MILOŠEVIĆ:
Trenutno dobro stoji na tri fronta - Kosovu, Jugoslaviji i Republici Srpskoj

KLINTON:
Uputio je Miloševiću prikrivenu pretnju, ali ga od Kosova trenutno više brinu Bosna i Monika Levinski

RUGOVA:
Albanski intelektualci ga smatraju apsolutnim gubitnikom. On veruje da igra nije završena

TOMAHAVK:
Omiljeni argument američke diplomatije

KOSOVO

Sporazum sa radarskim navođenjem

Amerikanci veruju da ništa ne povećava pregovaračku volju Srba kao par krstarećih raketa

Izgledi da Zapad bombarduje Srbe u septembru naglo su počeli da rastu. U prvom sedmici verovatnoća se, s avgustovske nule, popela na 20 odsto, u drugoj nedelji šanse su bile fifti-fifti, da bi u trećoj ponovo pale na 20 odsto.

Krivulja je ispočetka pratila političku sreću Bila Klintonu. Prve septembarske pretnje vojnom intervencijom bile su neka vrsta mehaničke reakcije Klintonovog spoljnopolitičkog tima na domaće optužbe da slučaj Levinski narušava leadersku poziciju SAD u svetu. Srbi danas imaju reputaciju koja od njih čini idealnu metu srdžbe uz-

rmanih lidera, poput onih u Nemačkoj i SAD. Priteći u pomoć žrtvama Srba deluje viteški i moralno besprekorno; na tom poslu ne gube se ni izbori, niti ugled. Šanse za intervenciju rastle su svakim danom, a američka štampa bila je prepuna analiza koje su tvrdile da američki predsednik šteti američkom kredibilitetu u svetu.

Rastle su, ipak, samo do onog dana kada je u Vašington prvi put stigla vest da je Biljana Plavšić na putu da izgubi izbore. Stejt departmentom kruži priča da se tog dana specijalni izaslanik za Balkan Robert Gelbard netom vratio kući iz obilaska

ALBANCI VRAĆAJU ORUŽJE: Predviđa se da Kosovo ima bar deset poslanika u Veću građana Savezne skupštine i dvadeset poslanika u Skupštini Srbije

ALBANSKA UTEHA

► Sudeći po vestima koje stižu iz krugova albanskih političkih lidera, Amerikanci su Rugovu nagovarali da prihvati ključni element sporazuma (trogodišnju pauzu za rešavanje ustavnog statusa pokrajine) s „argumentom“ da se isplati čekati, jer niko ne može znati hoće li SR Jugoslavija u sadašnjem sastavu uopšte preživeti naredne tri godine.

► Prema mišljenju Blerima Šalje, urednika magazina „Zeri“ i bivšeg portparola prvog pregovaračkog tima kosovskih Albanaca, već zbog onog što se dešava između Beograda i Podgorice вреди sačekati, a kamoli kad se tome doda i nada da će se u međuvremenu i Albanija izvući iz sadašnje nezavidne situacije, i da će se unutrašnji albansko-makedonski odnosi razrešiti tako da Zapad više neće strahovati za opstanak Makedonije u zavisnosti od ishoda kosovskih pregovora. Šalja je jedan od retkih albanskih lidera na Kosovu koji se usuđuju da otvoreno govore o prednostima sporazuma koji OVK i njen portparol Adem Demaći proglašavaju izdajom naroda i države.

izbornih mesta u Bosni i Hercegovini. Sat po dolasku, telefonom ga je pozvala Medlin Olbrajt i naložila da se hitno vrati u Banjaluku.

Izborni debakl američke favoritkinje poremetio je i kosovsku jednačinu u kojoj je sada više nepoznanica nego pred bosanske izbore: Bosna je Amerikancima važnija od Kosova, između ostalog i zato jer je u Bosni i dalje stacionirano 8.000 američkih vojnika, kojima se tamo ništa ružno ne sme desiti. Prema tome, svaka kalkulacija s Kosovom mora da uzme u obzir puls Republike Srpske, a njega je sada mnogo teže izmeriti. Ovo nije čas za riskantne poteze na Balkanu.

Postoji još jedan važan razlog za to što se Zapad roguši i podiže ton na Slobodana Miloševića. Početkom septembra probijena je važna psihološka barijera: ambasador Kristofer Hil objavio je da postoji nacrt prelaznog sporazuma s kojim su se obe strane uslovno saglasile. Onda je hitno otputovao u Vašington i tamo, po svemu sudeći, dobio i podršku Stejt departmenta i Bele kuće da gura ovaj papir u pravcu nekog budućeg kosovskog Dejtona. Od toga trenutka sve se promenilo. Amerikanci nažalost veruju da ništa tako dobro ne povećava pregovaračku rešenost Srba kao nekoliko dobro ciljanih krstarećih raketa. (Pregovaranja uz bombe, odnosno pretnju bombardovanjem u Vašingtonu se naziva „diplomati-jom koja uživa podršku sile“.) Vašingtonski „poznavao“ Miloševića uvereni su da potonjeg samo pretnja silom može naterati da da i održi reč. Brine ih i pomisao da bi Milošević, opijen pobedom svojih snaga bezbednosti, mogao da izgubi interes, ako ne da pregovara, a ono da sprovede dogovoreno. S političkom konsolidacijom Miloševićevog režima u Srbiji i Jugoslaviji, udruženom s vojnim trijumfom na Kosovu i po Miloševića povoljnim ishodom bosanskih izbora, predsednik Jugoslavije ima izuzetno snažan pregovarački položaj: Zapad veruje da su bombe

NATO, odnosno pretnje bombardovanjem, najkraći put da se taj položaj devolvira.

Kombinacija jesenjih kiša i prelaznog sporazuma već je rezultirala prikrivenom pretnjom Bila Klintonu Slobodanu Miloševiću, kao i otvorenom pretnjom daleko manje opasnog nemačkog ministra odbrane Folkera Rijeja. Tokom leta izgledalo je kao da smo potpuno iščezli s radara Kontakt-grupe i NATO. To se sada menja i treba očekivati umnožavanje pretnji i ubrzanje njihovog ritma. Ovih dana (posle majskog) sledi i prvi sastanak Kontakt-grupe na ministarskom nivou.

To što su pretnje mahom „vaspitnog“ karaktera, ne znači da ih ne treba uzimati

PAKT: NATO je spreman da pošalje 50.000 vojnika koji bi na Kosovu kontrolisali sprovođenje srpsko-albanskog dogovora. Nevolja je što bi ih obe strane doživele kao okupatore

PREGOVARAČ MILOŠEVIĆ

► U teškoće pregovora s Miloševićem imao je prilike da se nedavno uveri i Džon Šatak, američki izaslanik za ljudska prava. Mogu li doći međunarodni eksperti da istraže tvrdnje o zločinima nad civilima? Predsednik Jugoslavije se odmah bezrezervno slaže. Kasnije, kada treba razraditi detalje s predsednikovim spoljnopolitičkim savetnikom Bugarčićem, nastaju problemi. Mi smo suverena zemlja: nezavisni eksperti mogu doći, ali pod uslovom da ne mogu voditi nezavisnu istragu i nemaju pravo na zasebni izveštaj, već njihovi nalazi moraju biti deo izveštaja našeg tima.

ozbiljno. Srbima je zasad nad glavom ruski kišobran u Savetu bezbednosti, odnosno nejedinstvo u NATO, gde se ne mogu složiti oko toga je li im blagoslov Saveta bezbednosti nužan. Pomaže i to što su Amerikanci nedvosmisleno utvrdili da je, za razliku od bosanskog, kosovski sukob etnički sukob, to jest unutrašnji oružani

konflikt u kome oni ne podržavaju težnju Albanaca za samoopredeljenjem i nezavisnošću. Nesloge oko stava prema Kosovu, Albancima i Srbima ima i unutar zidova nekih ministarstava spoljnih poslova: tako je ovih dana šef Forin ofisa Robin Kuk obelodanio oštru internu prepirku u svojoj kancelariji, otkrivši da ga je na godišnjem odmoru neprijatno iznenadila odluka Forin ofisa da se Jatu dozvoli sletanje u Londonu uprkos zabrani Evropske unije. Odluku je naprasno preinačio s providnim izgovorom o izricanju nove „vaspitne mere“ Miloševiću, dodavši da je po povratku s letovanja naredio preispitivanje politike Forin ofisa. ►

BUDUĆNOST:
Po američkom predlogu svaka opština na Kosovu imaće lokalnu policiju čiji će sastav odgovarati etničkoj strukturi stanovništva

RENT-A-NATO

► NATO je spreman da pošalje vojnike na Kosovo, ali samo pod dva uslova: jedan je prekid vatre, drugi, potpisivanje sporazuma o mirnom rešenju sukoba. U slučaju da srpska i albanska strana u konfliktu ispune ta dva uslova, zapadna alijansa bila bi spremna da na teren uputi i do 50.000 vojnika NATO, izjavio je sredinom septembra visoki oficir NATO u razgovoru s američkim novinari.

► U odsustvu bilo primirja, bilo sporazuma, NATO razmišlja o preventivnom razmeštaju trupa duž granice između Kosova i Albanije i o ograničenim ili opsežnim vazdušnim napadima, čiji bi cilj bio prekid neprijateljstava i dovođenje sukobljenih strana za pregovarački sto.

► Varijanta ograničenih napada podrazumeva upotrebu krstarećih raketa tomahawk - one bi bile upozorenje Srbima. Ova kaznena mera može se primeniti bez bojazni za bezbednost vojnika NATO. Ako srpska strana ne podleže „krstarećem“ pritisku, NATO bi pribegao opsežnim vazdušnim napadima borbenih aviona, kojima bi prethodilo sistematsko razaranje svih jugoslovenskih sistema protivvazdušne odbrane kako bi se otklonila opasnost po pilote NATO.

► U samom Pentagonu, međutim, kako tvrde vašingtonski izvori „Evropljanina“, postoji jaka struja koja misli da Miloševiću treba dozvoliti da uništi ilegalnu Oslobođilačku vojsku Kosova i da je najbolje dugoročno rešenje - podela Kosova. Ta struja nije stidljiva u internoj razmeni mišljenja u Pentagonu, a bila je glasno zastupljena i na poslednjem širem briefing-u u Kosovu, koji su oficiri Pentagona u septembru pripremili za ministra odbrane Viliama Koena. Vojska je, po prirodi stvari, konzervativnija društvena sila od drugih koje oblikuju američku državnu politiku. Američki generali po pravilu ne gledaju s naročitim naklonošću na razne oslobodilačke pokrete, čija je strategija da protiv sebe izazovu državnu represiju dovoljno snažnu da im pribavi simpatije Zapada i/ili vojnu intervenciju svetskih sila. Pentagon zna da brojne manjine i druge ugnjetavane društvene grupe širom sveta sanjaju o dolasku američke konjice. Suprotno tome, američki generali vole da sami biraju svoje bitke i žive ih to što ih negde doživljavaju kao neku vrstu rent-a-NATO servisa. No, u Americi generali ne vode politiku. Isti oficiri koji su danas protiv intervencije na Kosovu, svojevrstveno se se opirali ideji da njihovi avioni u Bosni posluže kao muslimanska vazдушna sila.

ZAŠTITA: Srpska policija neće napustiti kosovska sela dok ne bude sasvim sigurna da njen odlazak neće značiti povratak OVK

VEZA: Sa povećanjem broja izbeglica, raste i verovatnoća NATO intervencije na Srbiju

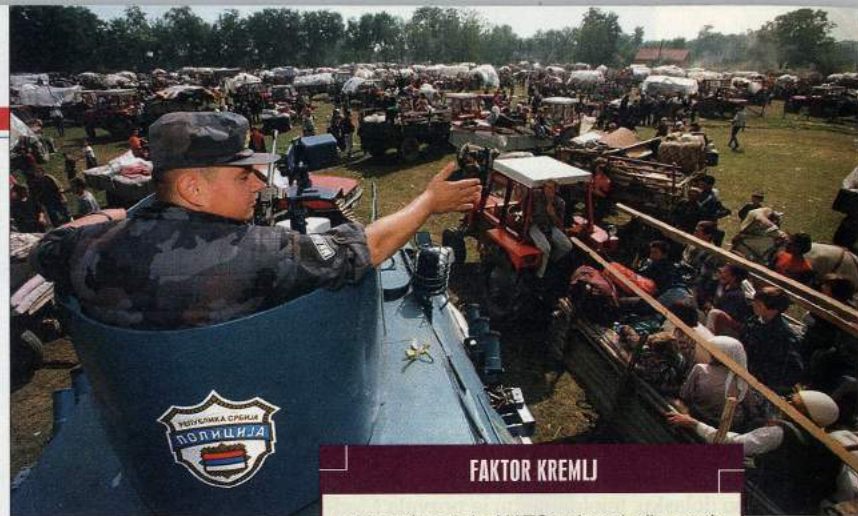
I letimičan uvid u nacrt prelaznog sporazuma pokazuje da je srpskoj strani udovoljeno odlaganjem rešavanja pitanja konačnog statusa Kosova na tri do pet godina (tri predlaže Hil, a Miloševiću se to toliko dopada da traži pet). Štaviše, nikakav konačan status se i ne spominje, već samo obaveza da se za tri godine revidira primena sporazuma i „razmotre predlozi obeju strana o dodatnim koracima, za čije je usvajanje neophodna međusobna saglasnost“. Izmene po isteku trogodišnjeg roka, dakle, nipošto nisu izvesne. Srpskoj strani se to dopada: saznajemo od Hila da je Milošević tražio da se sporazum i ne naziva prelaznim kako Albancima ne bi ulio nadu da počinje trogodišnje odbrojanje do nezavisnosti.

Pravnici će se sada pripraviti oko toga nudi li se Albancima na Kosovu više ili manje autonomije nego što su imali u Ustavu iz 1974. U svakom slučaju, Albanci na Kosovu dobijaju ovim papiroem veoma široka ovlašćenja u oblasti kulture, obrazovanja i jezika, kao i u svim komunalnim poslovima. Nacionalne zajednice (kako će se ubuduće izgleda nazivati srpska i albans-

ka strana na Kosovu) imajuće i pravo na „bar jednu radio i televizijsku frekvenciju“, što će u slučaju Albanaca biti po jedna više u odnosu na ono što sad imaju. Kosovo će imati skupštinu, neku vrstu pokrajinskog guvernera koji će se zvati predstavnik, valjda po uzoru na bosanskog visokog predstavnika (funkcija Karlosa Vestendorpa), upravni odbor (vladu), upravne organe i ombudsmana, takođe po uzoru na dejtonskog. Predstavnik će biti biran neposrednim glasanjem i „redovno će se sastajati“ s predsednicima Jugoslavije, Srbije i Crne Gore.

Ombudsmána će birati Savezna vlada, ali s liste „jugoslovenskih građana“ nespecificirane nacionalnosti, koju će predložiti Evropski sud za ljudska prava.

Svaka opština imaće lokalnu policiju, čiji sastav treba da odražava nacionalni sastav stanovništva opštine. Isključivo lokalna policija ima pravo da održava javni red i mir: to pravo eksplicitno se odriče republičkoj i saveznoj policiji. Predviđa se da Kosovo ima barem deset poslanika u Veću građana Savezne skupštine i 20 poslanika u Skupštini Srbije.

FAKTOR KREMLJ

► Mogućnost da NATO primeni silu protiv tradicionalnih ruskih saveznika kakvi su Srbi plaši rusku političku elitu, tvrdi Pavel Felgenhauer, vojni analitičar cenjenog moskovskog dnevnog lista „Sevodnja“: „Rusku elitu - bilo da je prokomunistička, anti-komunistička, pa čak i prozapadna - brine ideja da NATO upotrebi silu van granica NATO kako bi jednu suverenu zemlju na nešto prisilio, a pogotovo ideja da se bombarduje u znak podrške jednom, u osnovi, secesionističkom pokretu. Od toga ovde ljudi dobijaju ospice.“

► Postoji u Rusiji mnogo secesionističkih pokreta i ako je NATO spreman da se posluži silom negde na Balkanu da bi rasterio jednu pravoslavnu zemlju, svako će reći da će idući put doći ovde, i da ga nećemo moći sprečiti ni sa čim, osim nuklearnim oružjem. Takvo nešto (na Kosovu) proizvelo bi netrpeljivost na duže staze.“

NEREDI U TIRANI: Kosovski Albanci nadaju se da će biti bliže ostvarenju svojih ciljeva s pogoršanjem odnosa Srbije i Crne Gore i poboljšanjem stanja u Albaniji

Jedino mesto na kome se spominje međunarodno prisustvo na Kosovu jeste ono u kome se govori o nadgledanju primene sporazuma. Ništa se konkretno ne kaže o broju posmatrača, sastavu i poreklju, nema ni određenog roka za održavanje izbora na Kosovu.

Albanska strana može da se teši time da sporazum širom otvara vrata odlasku srpskih specijalnih snaga iz albanskih sela i zaselaka (Hil je u Vašingtonu objašnjavao da su srpske policijske jedinice sada stacionirane u udaljenim selima koja decenijama pre toga nisu imala priliku ni da vide kako izgleda srpski policajac). Davo je, naravno, uvek u detaljima, a ključni trenutak sporazuma biće konkretno rešenje sledeće zagonetke: kako da srpska policija ode, a da bude sto odsto sigurna da se OVK neće vratiti. Ako za Srbe tu ima utehe, onda je ona u tome što Amerikanci prihvataju kao legitimnu činjenicu da Srbi neće otići dok ne budu sasvim sigurni da njihov odlazak neće značiti povratak OVK u sela iz kojih su isterani.

Niko to dosad još nije javno rekao, ali treba očekivati da će se na toj tački prelupati pitanje srpskog suvereniteta na Kosovu. Prazninu koja ostane iza Srba neko će morati popuniti: ako ne OVK, onda međunarodne snage. Kolike i kakvog sastava, s kolikim vremenskim i političkim mandatom: oko toga će se pregovarači „poklati“ narednih sedmica.

Prema rečima admirala Džozefa Lopeza, komandanta NATO snaga u južnoj Evropi sa sedištem u Napulju, uloga NATO u akciji čuvanja mira na Kosovu bila bi mnogo komplikovanija od one u Bosni. Na Kosovu bi vojnici NATO, u situaciji u kojoj većinsko albansko stanovništvo želi otopljenje od Jugoslavije, bili smatrani „okupacionom silom“, kaže Lopez.

VOZILO OVK U NJUJORSKOJ KINESKOJ ČETVRTI: Hilovim sporazumom Albanci na Kosovu ne dobijaju ni državu ni referendum

Foto: S. Škoro, Reuters

OVK, PESNICA I TEROR

► Amerikanci u načelu terorizam definišu kao nasilje protiv civila, mada, ako zatreba, pronađu način da napade na svoje vojne instalacije takođe definišu kao terorizam. (Tako je, na primer, napad islamskih fundamentalista na američku bazu u Kobaru u Saudijskoj Arabiji proglašen terorističkim napadom pod izgovorom da su američki vojnici bili na spavanju, dakle, tehnički u civilstvu, to jest na civilnom poslu!?)

► Kada su hteli da pregovaraju s OVK (a Amerikanci, kao što je svima poznato, zvanično ne pregovaraju s teroristima, mada su tajno i to svojevrsteno činili, na primer, kako bi oslobodili svoje taoce na Bliskom istoku), OVK je pod hitno iz terorističke prekvalifikovana u pobunjeničku organizaciju, s kojom se moralo razgovarati jer kontrolise veliki deo teritorije. Kada su srpske snage bezbednosti obezbedile argument o kontroli teritorije, Amerikanci su izgubili strpljenje s OVK.

► Prvi važan signal da se to desilo stigao je 23. jula, prilikom svedočenja Roberta Gelbarda u američkom Kongresu, kada je naglasio da „postoje bitni delovi rukovodstva UČK koji su još ubeđeni marksisti lenjinisti, što nas veoma brine“. Kasnije se spostavilo da je Amerikancima ideološki sumnjiv i pozdrav stisnutom pesnicom, koji pripadnici OVK praktikuju, kao i to što nisu spremni da se otvoreno izjasne kakvo političko uređenje žele za svoju pokrajinu. Sada se i sami Amerikanci rugaju sopstvenoj ideji da se OVK dovede za pregovarački sto (Koliki bi taj sto morao biti, pita Kristofer Hil, jer OVK nema jedinstveno rukovodstvo!)

Ako je pregovaračka pozicija Slobodana Miloševića ojačana, albanska je van svake sumnje oslabljena. Albanci Hilovim sporazumom ne samo što ne dobijaju državu na Kosovu već ne dobijaju ni referendum za tri (do pet) godina, kao što se pričalo u srpskim opozicionim krugovima koji su pokušali da prikažu Miloševićevu prihvatanje Hilovog predloga kao „prodaju Kosova“ (pola sad, pola za tri godine). Koliko su Albanci potišteni Hilovim predlogom, vidi se i po njihovom kontrapredlogu, odnosno spisku želja s kojim su prošlog vikenda izašli u javnost. Oni traže: da Kosovo bude treća republika, da ima svoju centralnu banku, izbore u roku od tri meseca, i „da se u obzir prilikom utvrđivanja pravnog statusa Kosova uzme referendum o nezavisnosti iz 1991. godine“. Sve su to, naravno, tražili i pre, ali je Hil sročio drugačiji dokument.

Ako ih pitate, vodeći albanski intelektualci u Prištini saopštiće vam kao iz topa da je „politika nenasilja“ Ibrahimu Rugove doživela neuspeh, ali su jedan malobrojni oni koji će priznati i da je „politika nasilja“ OVK takođe poražena. Nema mnogo spremnosti za analizu koja bi počela od toga da je OVK moralno poražena, jer je počela s terorom i s terorom želi da završi (Kosovo će biti slobodno ili ćemo ga pretvoriti u prah i pepeo, gmi OVK posle serije poraza); vojno je poražena jer je krenula na gradove i pogrešno računala da će joj NATO priteći u pomoć; politički je poražena jer je najavila da će se boriti da svi Albanci žive u jednoj državi, preteći tako svakoj od četiri suverene države na Balkanu. (Švedanin Jan Oberg iz Transnacionalne fondacije dodao bi ovde da je i demokratski poražena jer „ne pliva u narodu“ kao pravi gerilski pokret, već izaziva strah i među sunarodnicima.)

Ovo je, međutim, tek početni doku-

ment, koji još može biti temeljito izmenjen. Snaga pregovaračke pozicije promenljiva je i varljiva veličina. Ono što je izborna tenkovima i teškom artiljerijom još se može izgubiti krstarećim raketama i sličnim nepogodama iz vazduha. ■

OPSTANAK

Gladni, goli i živi

Prosečan građanin ove zemlje radi više nego što je to statistički moguće, hrani se ispod svakog minimuma i veruje da je moglo da bude i gore

Nauka tvrdi da čovek bez hrane ne može da izdrži više od dvadesetak dana, a matematika da je 50 odsto manje od 100 odsto. Ipak, suprotno svakoj nauci i matematici, ljudska vrsta ovde se još održava. Od svojih 1.000 dinara prosečne plate kolika je bila u julu ove godine, Jugosloven za potrošačku korpu četvoročlane porodice mora da izdvoji oko 2.000 dinara. Ako godišnje zaradi 12.000 dinara, a za osnovnu ishranu mu treba 24.000, ostaje mu šest meseci gladovanja, koje će, shodno prihodima, provesti bez struje, vode, grejanja, odeće, obuće...

„Ako bi dohodak zaista bio toliko kolikim ga prikazuje naša statistika, to bi značilo da živimo u društvu u kome ljudi vade zube kod berberina, a ne kod zubara, dok kod nas postoje i privatne stomatološke ordinacije. To bi značilo i da su ljudi bos i goli, međutim, kod nas ne samo da ima automobila već ima i saobraćajnih gužvi“, kaže Danijel Cvjetičanin iz Ekonomskog instituta. „Odgovor treba tražiti u sivoj ekonomiji: većina građana ima dodatni izvor prihoda koji statistika ne registruje, a mnoge firme prijavljuju minimalne plate, dok ostatak zarade isplaćuju na ruke.“

Oko milion i dvesta hiljada građana u Jugoslaviji bavi se sivom ekonomijom. Više od polovine njih je zaposleno, što znači da zapravo rade dva posla. Radni dan započinju s odlaskom na posao, gde najčešće posla i nema, a nastavljaju ga „radeći za novac“ na tezgama, buvljacima, u privatnim firmama, preprodajući devize ili cigarete na ulici, dajući privatne časove, tezgareći gde god je moguće.

Na pitanje kako preživljavate, većina naših sugrađana odgovara: nikako, jer joj prihvodi, ako su i dovoljni, nisu sigurni. Otkako se istrošila „devizna supstancija“, do novca se dolazilo prodajom imovine, dodatnim poslovima, pomagali su rođaci iz inostranstva. Obradivalo se bilo kakvo parče zemlje na kome se može napraviti bašta, na selu, pored vikendice. A praktični saveti zajednički za sve mogli bi se svesti na: nikada ne plaćaj račune na vreme; uvaljaj čekove gde god možeš; odeću prepravljaj i čuvaj; ako baš moraš da kupiš, kupuj na rasprodajama ili na čekove pred inflaciju; iz upotrebe izbaci čokoladu, voće, sapun i svaki drugi luksuz; pij malo više piva, jer veće ionako ne provodiš u bioskopu ili pozorištu, nego u kući.

Ipak, čak ni uz najbolju volju prosečan stanovnik ne može da pokrije sve svoje troškove. Kada se saberu prosečna zarada (1.061 dinar) i prosečni prihod u sivom sektoru (1.298), dobije se tek nešto veća suma od one potrebne za potrošačku korpu (2.048,69 dinara). Znači, ponovo nema dovoljno za struju, kiriju, odeću, obuću...

„Prosečna zarada u sivom sektoru nešto je viša od prosečne plate, ali 40 odsto ljudi i u sivoj ekonomiji zaradi prihode manje od 600 dinara“, kaže mr Gorana Krstić, saradnik Ekonomskog instituta. „U anketi koju smo sproveli u decembru prošle godine, tri četvrtine ispitanika izjavilo je da oseća strah za opstanak, standard i kvalitet života. Njihov glavni motiv za bavljenje sivom ekonomijom jeste zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, bolje rečeno preživljavanje, jer većini mesečni prihodi, uključujući sve izvore, i dalje nisu

dovoljni. Ali dok god uslovi u regularnom sektoru ne budu atraktivniji, ljudi će biti primorani da se bave sivom ekonomijom.“

Ma koliko da zarađuju dodatnim poslovima, dnevni prihodi od njih su za 46 odsto veći nego na regularnom poslu. Prosečna zarada regularno se ostvari sa 21,9 radnih dana, a u sivoj zoni sa 11,6 dana. Jugosloveni se najčešće bave trgovinom i poljoprivredom, pa zanatstvom, finansijskim uslugama i građevinarstvom. Najmanje ih se bavi industrijom, jer ih uglavnom interesuju delatnosti za koje nisu potrebna velika ulaganja, gde se posao može lako započeti i bez velike štete prekinuti. Više od polovine učesnika ima srednju školu; 22,7 odsto ima višu školu ili fakultet, a 21,9 odsto osnovnu školu ili nema nikakvo obrazovanje. Većina ima od 36 do 55 godina.

Ako imamo u vidu prosečnu četvoročlanu porodicu koja još održava privid da pri-

TUGA:
Ako živi samo od plate ili penzije, Jugosloven mora da računa da će godišnje šest meseci provesti gladan

ZBIR: Suma koja se dobije sabiranjem prosečne zarade i prosečnog prihoda u sivom sektoru dovoljna je tek za potrošačku korpu

Standardna statistička korpa hrane i pića sadrži 65 proizvoda, ali je malo verovatno da će se svi oni zaista naći na stolu prosečnog stanovnika. Pastrmka, kačkavalj, čokolada, teško da su redovna ishrana. Ali čak i kada bismo se pridržavali statističkih vrednosti, pokazalo bi se da četvoročlano domaćinstvo mesečno pojede deset kilograma mesa, oko 83 grama dnevno po članu; 26 kilograma hleba, dakle, svaki dan po 250 grama hleba, (četiri-pet dana bez hleba); 90 komada jaja - tri člana domaćinstva po jedno jaje dnevno, s tim da jedan ostaje bez doručka i, recimo, još 330 grama čokolade mesečno - 11 grama dnevno za četvoro, svako po 2,8 grama, ukoliko se roditelji odreknu u korist dece, svakom detetu iz dobrostojeće porodice po 5,6 grama čokolade.

Namirnice koje se uključuju u spisak biraju se na osnovu podataka o prosečnoj godišnjoj potrošnji, u količinama koje su izračunali nutricionisti imajući u vidu minimum kalorija za obnavljanje energije koja se potroši radom. Stiće se utisak da taj minimum ne predviđa obavljanje dva ili tri posla ili, ako saberemo radne dana na oba polja, najmanje 33,5 dana rada mesečno.

Prosečan građanin ove zemlje radi više nego što je to matematički, logi-

čki, statistički moguće, hrani se ispod svakog nutricionističkog minimuma, i uz to još najčešće veruje da je „moglo da bude i gore“. Prema Cvjetičaninovim rečima, dok s jedne strane svi kukaju da je strašno, s druge govore da smo snalažljiv narod i misle da su se i sami dobro snašli.

Ako se neko pita koliko još ovo ovako može da traje, odgovor je - još veoma dugo. Svetska ekonomija poznaje sisteme u kojima siva ekonomija i inflacija vladaju već sto godina.

IVANA JANKOVIĆ

PROSEK:
„U sivom sektoru čak 40 odsto ljudi zaradi manje od 600 dinara mesečno“, Gorana Krstić

pada nepostojećem srednjem sloju, u njoj oba roditelja rade dva posla. Sa nešto više od 4.000 dinara prihoda mogu da podmire minimalne troškove za hranu i piće, da plate režije i da opstanu mesec dana, pod uslovom da ne kupuju garderobu, da nemaju nijedan kvar u kući i da nije septembar mesec, ili, ako već jeste, da deca nisu školskog uzrasta.

„Ne stavljam ja svojoj deci svaki dan meso u tanjir, nego kupus ili krompir“, kaže jedna naša sugrađanka. „I još ti se najviše prave 'embargo-kolači' i 'sankcija-torte'. Brašno i voda, pa danas slano, sutra slatko.“

MENI:
Jugosloven zaradi za 250 grama hleba dnevno, 83 grama mesa, 2,8 grama čokolade i jedno jaje

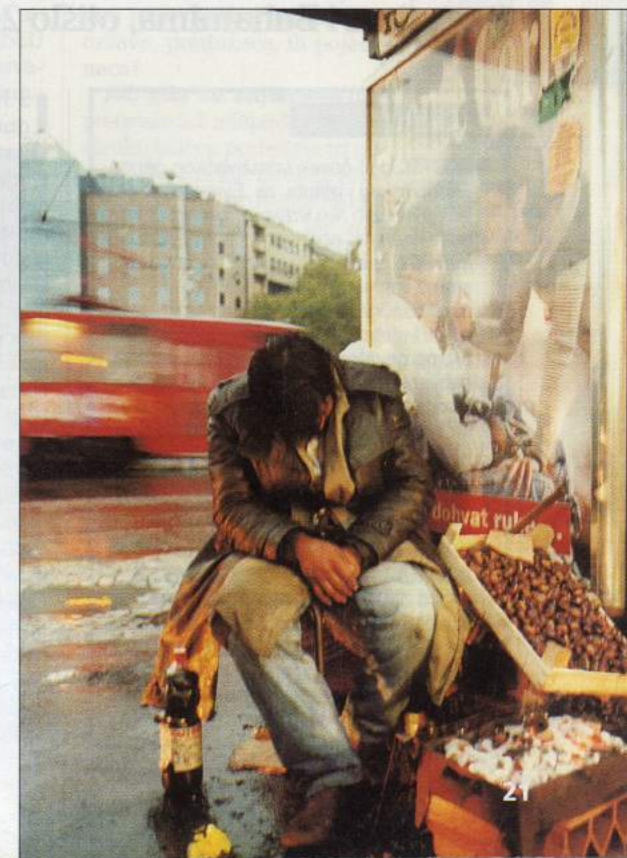

Foto: P. Mamuzić, B. Pešić

KLOT: Jela bez mesa nisu više specijalitet samo javnih kuhinja - redovno su na trpezama većine srpskih domaćinstava

Foto: P. Mamuzić, B. Pešić

LET: Svake godine iz Jugoslavije „odleprša“ oko 800 miliona dolara

NOVAC

Srpske pare u libanskoj banci

U poslednje tri godine iz Jugoslavije je, ka raznim Tadžikistanima, Bejrutima i Bahamima, otišlo 2,4 milijarde dolara

BEG

■ **GORAN PITIĆ**, prvi čovek Istraživačkog centra Ekonomskog instituta, za „Evropljanin“ objašnjava kako nije svako iznošenje deviza odliv kapitala: pod tim pojmom podrazumeva se operacija u kojoj država povlači stranu valutu iz inostranstva (recimo, zajmovi od Kine i Rusije), a onda emituje domaću valutu da bi ispunila svoje obaveze prema privatnom sektoru (plate, penzije, subvencije za takozvano oživljavanje proizvodnje). Taj domaći i strani novac onda se našao na deviznom tržištu, dok je država održavala kurs i iznosila devizne rezerve na prodaju. Kad ta inostrana valuta napusti zemlju, reč je o bekstvu kapitala. Država je ostala dužna, dok se privatni sektor obogatio.

■ **KAPITAL BEŽI**, kaže Pitić, iz četiri glavna razloga: od deviznog i kamatnog rizika (ako su kurs i kamate nerealni), od rizika eksproprijacije kapitala (zbog reketa, recimo), zbog loše investicione klime, kompletne nesigurnosti i političkog rizika (sankcije, političke kliče, ljubij, personalna oligarhija).

Iz Jugoslavije godišnje prosečno „pobegne“ 800 miliona dolara, procenjuju za „Evropljanin“ stručnjaci za devizno poslovanje. Računica je izvedena na osnovu podataka o spoljnotrgovinskom i platnom bilansu u poslednje tri godine, odnosno na osnovu stavki o „statističkim greškama“, što znači da je za to vreme iz zemlje izneto oko 2,4 milijarde dolara. Reč je o gruboj proceni u odnosu na standardne i matematički veoma komplikovane modele računjanja bekstva kapitala (capital flight), koje primenjuju svetski stručnjaci.

Jedan od njih razvila je, na osnovu formule koju primenjuje Svetska banka, Lise Šineler, ekonomista Odeljenja za međunarodne finansije Federalnih rezervi SAD. Model je za nas utoliko zanimljiv što se u istraživanju Lise Šineler među 18 zemalja našla i Jugoslavija: posmatrajući period od 1978. do 1988. godine, utvrdila je da se najveće bekstvo kapitala iz SFRJ desilo 1985. (7,5 odsto društvenog proizvoda ili oko 3,750 milijardi maraka) i 1987. godine (4,5 odsto društvenog proizvoda ili oko 2,750

milijardi maraka).

Do jugoslovenske javnosti podaci o iznošenju deviza iz zemlje dopri su tek početkom ove decenije, i to zbog dva incidenta. Prvi se desio kada je u Cirihi sleteo avion s vrećama u kojima je bilo 125 miliona Jugobankinih dolara: velika prašina u jugoslovenskoj štampi podigla se pošto se ispostavilo da je jedan paket s novcem nestao! U ovom slučaju sve se dobro završilo (džak je pronađen „neoštećen“), što se ne bi moglo reći za pet miliona maraka, koje je Ljubljanska banka transportovala u Frankfurt: prilikom istovara izveden je prepad sa suzavcem. Novac je nestao, a posle su pronađeni samo razbojnikov auto i uniforma.

Danas devize iz ove zemlje retko idu i put Ciriha i put Frankfurta. Zbog iskustva za vreme sankcija kada su računi bili blokirani i usled stalne pretnje da će ponovo biti uvedene, traže se nova i sigurnija utočišta. Direktor jedne od najvećih jugoslovenskih banaka koje posluju s devizama u razgovoru za „Evropljanin“ tvrdi da su „to

KIPAR: Iznošenje deviza u inostranstvo kontroliše pet-šest ljudi

sada mali iznosi, koji nisu vredni pažnje“. S tim se slaže i dr Dragoslav Avramović, bivši jugoslovenski guverner: „Sve što je moglo da izade, već je izašlo“. Dokaz za to nalazi u činjenici da je dinar ostao stabilan uprkos potresima na svetskim finansijskim tržištima i, naročito, u Rusiji. „Da ovde ima nekog kapitala, i on bi pobeo, kao što čini u Rusiji, a to bi se osetilo na kursu dinara“, kaže bivši guverner. Dobar deo privatnih preduzetnika, pak, tvrdi da devize ne iznosimo, jer ih i ne unosimo. Ono što zarade poslujući sa svetom, kažu, drže na računima u inostranstvu.

No, kad se govori o iznošenju deviza (kapitala) iz zemlje, valja razlikovati dve stvari: je li legalno ili protizakonito i je li reč o postupku normalnom i racionalnom u tekućem poslovanju banaka, ili o bekstvu kapitala u uskom teorijskom smislu.

Borka Vučić, direktor Beogradske banke, nosila je u dva navrata ove godine novac u Bejrut, ali njen postupak sam po sebi nije nelegalan. Pošto se novac ne kotizaključan u kasama, devize se drže na računima u inostranstvu jer donose kamatu (narod bi rekao: pare se obrću). S tih računima plaćaju se obaveze prema inostranim poveriocima i još, devize su zalag za kredit (u stranu banku polaže se depozit). Ukoliko se u zemlji nađe gotovog novca više nego što je potrebno (od turista, doznaka naših radnika u inostranstvu ili, u novije vreme, kupovinom na ulici i u štucungu), on se šalje u zemlje u kojima su otvoreni računi. Zato, od ukidanja sankcija do pre dva meseca, bankama koje su registrovane da rade s devizama nije bila potrebna čak ni dozvola Narodne banke Jugoslavije (NBJ), ali su uvek morale uredno da prijave iznošenje novca. To podrazumeva preciznu belešku o veličini i broju apoen: recimo, 1.000 komada novčanica od 1.000 DM, 500 komada novčanica od 200 DM, i tako dalje. Komentarišući tu praksu za „Evropljanin“, Danijel Cvjetičanin, profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu, kaže kako bi sve to bilo divno i krasno da nije stare devizne štednje. Banke, najveći dužnici

ŠVAJCARSKA

■ **NOVAC SUMNIVOG** i/ili nelegalnog porekla vekovima je nalazio sigurno i, neprikosnovenom bankarskom tajnom zaštićeno, anonimno utočište u švajcarskim bankama. Smatralo se čak da je ova malena neutralna zemlja na tom kapitalu izgradila dobar deo svog bogatstva. Neće više.

■ **OD 1. APRILA** ove godine, u Švajcarskoj je na snagu stupio zakon po kome su banke, kao i u svim drugim razvijenim zemljama, dužne da finansijskim vlastima prijave svaku novčanu transakciju koja sumnjivo miriše. Banke koje se ne povinuju ovim propisima, biće finansijski kažnjene, a mogu im se čak oduzeti i dozvole za rad.

LIBAN: Ove godine Borka Vučić je u dva navrata nosila novac u Bejrut

stanovništvu, iznose novac u inostranstvo, a državi ostavljaju dugove.

Dok su trajale sankcije, kažu sagovornici „Evropljanina“, devize su iznosili svi (pojedinci, preduzeća, banke, država), s obzirom na to da je čitav uvoz plaćan gotovim novcem s jedne ili druge strane granice. Pare su završavale na Kipru, u Makedoniji, Bugarskoj, Rumuniji, Rusiji, Ukrajini, Južnoj Africi, bivšim državama SSSR, Iranu... Njihovo legalno iznošenje, kako tvrde upućeni, kontrolisalo je pet-šest ljudi. I mada su se Jugosloveni dovijali da mu zametnu trag (otvarali su brojne firme i banke na sve strane, prebacivali novac i po desetak puta u toku dana s računa na račun), novac je često zaplenjivan jer bi se otkrilo da je poreklom iz SRJ (Amerikanci su, recimo, 3. septembra 1995. godine osujetili pokušaj „Progresa“ da prebaci nepoznatu svotu deviza iz jedne u drugu banku, premda ni jedna nije bila blokirana kao jugoslovenska). U NBJ se, u to vreme, govorilo o deviznim rezervama iz Pula I, koje su zvanično registrovane

(od 300 miliona do 400 miliona dolara) i Pula II, koje su banke držale na „tajnim računima“ i nisu bile oficijelno registrovane (oko 500 miliona dolara).

Od kraja decembra 1995. do marta ove godine, prema evidenciji Banke za međunarodna poravnanja (BIS) u Bazelu, na računu koji se vodi kao „ostatak bivše Jugoslavije“ povećan je iznos depozita za oko 200 miliona dolara. Može se smatrati da su ovdašnje finansijske institucije u tom periodu bar za taj iznos uvećale svoje inostrane račune. A moguće je da je dvostruko veći, jer je s računa onoga što BIS zove nebankarski sektor (država, preduzeća, pojedinci) u istom periodu „isparilo“ otprilike isto toliko: da li su taj novac naše banke otkupile od države, preduzeća, ili pojedinaca?

Ali, gde su sklonjene one preostale 2,2 milijarde, izašle iz zemlje tokom poslednje tri godine? Goran Pitić, direktor Istraživačkog centra Ekonomskog instituta, smatra da se sada „traži još po neki novi Kipar“. Tako se misli da je deo tog novca sa Slobodanom Miloševićem, predsednikom Jugoslavije, otišao u Šangaj. Predsednik se vratio, a novac je, navodno, ostao. Jednim delom, neke ovdašnje privatne firme/banke (Kompanija Karić, recimo) igraju se na svetskim berzama. Nešto je iskorišćeno za otkup duga (cena mu je sada vrlo niska - desetak centi za dolar). Rasulo se i po Kazahstanu, Tadžikistanu, Siriji, ili po of-šor centrima u Libanu, Liberiji, Arubima, Barbadosu (koji su van sistema BIS)... Neki privatni računici po Švajcarskoj postali su puniji. Nažalost, detaljnije podatke nije moguće dobiti: oni koji ih znaju, ili bi ih mogli znati, ne žele da govore kao da im od toga zavisi život. Što je, verovatno, tačno.

IGRAČ: Kompanija Karić svoj novac van zemlje koristi za špekulacije na berzama

ISTOK: Smatra se da je deo novca napustio zemlju u vreme poseta Slobodana Miloševića Dalekom istoku

VESNA KOSTIĆ

КИТАЈСКИ ЧЕТВРТ

KRAK: Put svile na relaciji Peking - Amsterdam odnedavno se negde kod Budimpešte razdvaja i jednim delom stiže do novobeogradskog buvljaka

Foto: B. Pešić

Kineze u Beograd nije dovela politička vrhuška, već šverceri. Sada ih ima nekoliko hiljada, odlični su kupci i još bolji prodavci

U dnu Skadarlije, početkom leta, otvoren je kineski *fast food* restoran Zmajevno gnezdo. One večeri kad je Jugoslavija na Mondijalu dobila Amere, slavljenučku atmosferu narušio je incident baš u ovom restoranu. Skandal-majstor bio je uplakani dečak od desetak godina, čija je vriška nadjačala skadarlijsku vrevu: činiju od stiropora s pirinčem i piletinom bacio je na pod i odjurio u uličnu gužvu ostavljajući na stepeništu svog dedu, zbunjenog i posramljenog.

„Ljut je što ovdje ne rade Kinezi“, pokušao je deda da objasni konobaru i posetiocima. „Toliko je oduševljen njima da i sam hoće da postane Kinez kad poraste. Kaže, svi Kinezi imaju mobilne. I otac mu je bio takav - hteo je da bude Kinez zbog Brusa Lija - a ovaj zbog telefona. Strašno!“ Ni beogradska deca više se ne čude Ki-

nezima, navikla su na njih. Sreću ih po pijacama, trgovinama, restoranima, Knez-Mihailovoj, po Kalemegdanu.

Prvi kineski *gastarbajteri* pojavili su se u Beogradu pre desetak godina u dresovima fudbalskog kluba Partizan. Jednosezonska azijska sportska atrakcija nije ostavila dubok trag, baš kao ni potonja politička procena jugoslovenskog establišmenta da je Beogradu za potpuni imidž metropole neophodna kineska četvrt. Međutim, Kineze nije dovela ni sportska ni politička vrhuška, već jugoslovenski šverceri, i to nehotice.

Uz cigarete, prašak za veš, staklariju i ostale kućne potrepštine, iz Budimpešte i Segedina naši šverceri dovlačili su jeftinu kinesku robu i dobro zaradivali na ovdašnjim pijacama. U vreme sankcija, Kinezi se nisu upuštali u avanturističke posete

Jugoslaviji, ali im nije trebalo mnogo da se presaberu, pa da, poučeni primerom jugoslovenskih kolega, počnu češće da posećuju Suboticu i Beograd.

Doneli su čudnovate delikatese od seckane pileline i kuvanog slatkog bambusa (veća porcija 27, manja 14 dinara), jeftinu tekstilnu robu, papirnu galanteriju i plastične i staklene igračke za decu. Tako se na Putu svile i pirinča na relaciji Peking - Amsterdam negde kod Budimpešte odvojio krak do novobeogradskog „buvljaka“, s punktovima u Subotici, Novom Sadu, Pančevu i dole u Baru.

Na Otvorenom tržnom centru u Beogradu Kinezi su otvorili nekoliko prodavnica i restorana i iznajmili stotinak tezgi iako su početkom godine upravniku Draganu Nikoliću najavljivali mnogo veći zakup.▶

REGISTRACIJA: Svaka osma firma u Jugoslaviji je kineska

Kinezi su u Beograd stigli u tamnim dvorednim odelima, s mobilnim telefonima i skupim satovima

VIZA: Računa se da u Beogradu ima od dve hiljade do pet hiljada registrovanih i isto toliko neregistrovanih Kineza

Po njegovim rečima, iskustva s kineskim trgovcima nisu loša: imaju sva dokumenta, uredno ispunjavaju svoje obaveze, ne prave veće probleme. Saradnja bi bila još bolja kada bi znali srpski ili bar engleski. Ovako, sporazumevaju se isključivo pantomimom.

Za razliku od upravnika, radnici obezbeđenja OTC o Kinezima ne misle tako lepo. „Kinezi prave sve pravne prekršaje, osim fizičkih obračuna“, tvrdi jedan od čuvara. „Zauzimaju tuđe tezge, teraju tuđe mušterije, a često i krađu robu. Ima ih mnogo, pa ne možemo da ih kontrolišemo. Čim nastane neki problem, sjati se njih 50 i samo pište na kineskom, a ne umeju ni reč srpskog da kažu. Bilo nam je mnogo lakše dok su dolazili u grupicama, ali posao im ide, pa ih je sve više. Više bih voleo da nisu ovde.“

Ni domaći prodavci, tradicionalno starosedelački ksenofobični, nisu oduševljeni kolegama s Istoka. Iako je u njihovim prigovorima najviše političkih motiva (Prošao je jul, nek sad idu kući!), nezadovoljni su jer im je ugrožen interes.

„I ja sam ranije prodavao kinesku robu iz Subotice i Mađarske. Ali, otkad su se pojavili ovde, tamo su podigli cene da bi zaštitili poslovanje zemljaka. Kao da su jedna porodica ili jedna firma“, žali se bivši oficir JNA, koji sada prodaje belu tehniku na jednoj tezgi. „Uostalom, oni su ovde došli tek kad su u Mađarskoj i Rumuniji zbog kriminalnih radnji izgubili boravišne vize. Ne znam zašto država ne poštiri propise, trebalo bi

pažiti ko sve stiže. Na kraju, šta će nam Kinezi? Nama prodaju dinduve, a albanskim teroristima oružje. Pa, vidite da su sve puške bandita iz OVK kineske proizvodnje. Trebalo bi ih vratiti odakle su došli, da domaća sirotinja zaradi koji dinar. Samo su nam još oni falili. Pogledaj kakvi su.“

A Kinezi, ni nalik hongkonško-holivudskoj predstavi o pogrbljenim peravicima tuđeg veša i, u slobodno vreme, skakutavim kung-fu borcima, u Beograd su stigli u tamnim dvorednim odelima, s mobilnim telefonima i skupim satovima. Filmske predstave uglavnom su tačne kad je u pitanju jednoobrazno odevanje i ponašanje.

Iza svake tezge čavrlja pet-šest Kineskinja, a na pitanja mušterija odgovara mimikom. Gotovo svi imaju male preklopne mobilne telefone čije stalno zujanje upotpunjuje utisak istočnjačke vreve na južnoj strani „buvljaka“.

Komunikaciju s Kinezima pomažu samo dvoje prevodilaca, izvesna Zlata, vlasnica jedne prodavnice na ulazu u OTC, i Kinez

ORGANIZACIJA: Savez evropskih Kineza održao je 8. septembra u Budimpešti svoj šesti kongres

Song Guom, suvlasnik restorana „Sunce i nebo“. Pošto su oboje već danima na poslovnom putu u Kini, sporazumevanje na „buvljaku“ nije jednostavno.

Proteklih godinu-dve Kinezi su otvarali radnje uglavnom na Novom Beogradu jer na beogradskom buvljaku najviše posluju, dok su i savska i dunavska obala načičkane kineskim brodovima restoranima, od kojih je najljepši i najveći onaj na Zemunskom keju pored Venecije.

Stanove, međutim, traže kao i većina beogradskih podstanara - preko agencija.

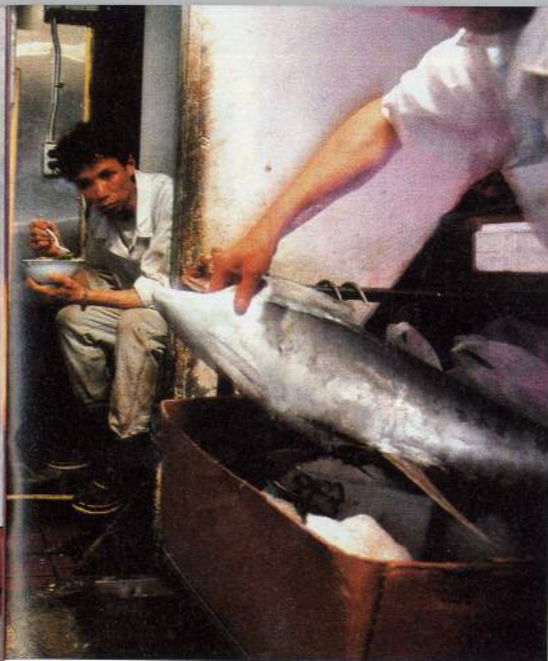
„Moja agencija za iznajmljivanje stanova uspešno posluje samo zahvaljujući Kinezima“, priča Dušan Korać. „Ako mesečno realizujemo 50 ugovora, bar su u 30 slučajeva podstanari Kinezi. S njima saradujemo lako i uspešno: imaju mnogo novca i malo prohteva. Traže dvosobne ili trosobne stanove na Novom Beogradu, na šest meseci ili godinu dana.“

Kinezi su dobro obučeni za traženje stanova. Dolaze obično sredovečni parovi, pristojni i tihi ljudi. Ne cenjkaju se, daju koliko gazde traže, često čak i više, na duže. I stanodavcima je jasno da će pored para u stanu živeti deset i više Kineza, ali kad na ruke dobiju gomilu maraka, ništa ne pitaju.

„Kinezi su dobri stanari“, tvrdi Korać. „Korektne su komšije, nikoga ne uznemiruju, čuvaju nameštaj. Samo dva-tri puta gazde su se bunile zbog nekih oštećenja, ali to se svima događa.“

Tačnih podataka o broju Kineza u Beogradu nema. Kineska ambasada nema službu koja se bavi pitanjima svojih državljana privremeno nastanjenih u Jugoslaviji. Kontaktira s njima tek kad dođu s konkretnim problemom.

Računa se da ih s boravišnom vizom ima od dve do pet hiljada, čemu treba dodati bar

još toliko neregistrovanih. Propise uglavnom krše tako što se nekoliko Kineza prijavljuje na jedan pasoš. Ovakvih prekršaja najviše je bilo u Mađarskoj, pa je 8. septembra, upravo u Budimpešti, Savez evropskih Kineza na Šestom kongresu istakao taj problem.

Asimilacija i loša saradnja s lokalnim vlastima - dva najveća problema dvomilionske kineske populacije u Evropi - u Jugoslaviji ne postoje.

Iako nisu getoizovani, Kinezi u Beogradu ne moraju da strepe od asimilacije, suviše su drugačiji. S druge strane, s jugoslovenskim vlastima saraduju na vrlo visokom nivou. Svaka osma firma registrovana u Jugoslaviji je kineska, a za osnivanje mešovite firme često se ne traži ni saglasnost Ministarstva za spoljnu trgovinu, već privredni sudovi odobravaju registraciju i bez tog dokumenta.

Kineske gastarbajtere, kao i sve poslovne ljude, ne interesuje politika. Verovatno ni njihov diplomatski kor, a pogotovo ne tezgaraši, nije čuo za svojevremlu nameru Petra Stambolića da Kosovo naseli Kinezima. Kad bude prilika, Kinezi će sami, bez JUL i Čovića, napraviti svoju četvrt u Beogradu. Nezainteresovani za naše političke procepe, mogu samo s čuđenjem da posmatraju Borku Pavićević u teget radnim kombinezima maoističkog dizajna.

U Jugoslaviju ne dolazi kineska sirotinja, valjda pretpostavljajući da je u ovoj državi ima previše. Vodeni mravljom psihologijom, Kinezi koji imaju za prodaju samo radnu snagu, egzistencijalno spasenje traže u zapadnim evropskim državama. Prva veća kineska kolonija nastala je u Holandiji. Pored Amsterdama, nemačka luka Hamburg svojevrsna je baza iz koje se Kinezi raseljavaju po Starom kontinentu „u grupicama od milion-dva“.

Bez ozbiljne organizacione povezanosti, ali s rasnom i zavičajnom solidarnošću, Kinezi lako prevazilaze međusobne razlike kakve Evropejci i ne primećuju, a koje idu dotle da pripadaju različitim konfesionalnim, etničkim, jezičkim i regionalnim grupama.

Posle raspada Sovjetskog Saveza, višemilionski talas Kineza sa severa najmnogoljudnije države prebacio se u Rusiju. Do Moskve je stiglo njih oko 800.000. Deo te populacije brzo se snašao u trgovačkim i ugostiteljskim poslovima, pa njihov uticaj već stiže i do Jugoslavije. Prema nekim procenama, glavnina robe kojom Kinezi trguju u Mađarskoj, Jugoslaviji i Rumuniji stiže upravo iz Moskve, dok se samo manja količina doprema direktno iz Kine, i to brodovima do Italije ili barske luke.

Dok krupne međudržavne poslove ugovaraju vlade, sitnu, ali za kinesku koloniju u Beogradu značajnu delatnost, obavljaju preduzetnici koji su na vreme shvatili kakav prosperitet nudi poslovanje s Kinom i njenim savremenim biznismenima.

„U Beogradu posedujem četiri radnje s kineskom robom, a snabdeвам još desetak“, otkriva Radovan Bojić, crnogorski biznismen koji s Kinezima posluje od 1994. godine. „U početku sam bio skeptičan, ali kako se posao razvijao, postajalo mi je sve jasnije koliko su mogućnosti saradnje s Kinezima. Zadržavajući su interesi obeju država, a profit bi mogao biti i mnogo veći kad bismo mi imali šta njima da prodajemo. Nažalost, pošto naše fabrike stoje, osuđeni smo samo na uvoz. Umesto da Kinezima nudimo prevedene dnevnik i stare partizanske filmove Bate Živojinovića, bolje bi bilo da ova država uloži u proizvodnju i trgovinu s najvećim tržištem na svetu. To treba učiniti pod hitno, pre nego što i njega ne zatrp američki bofl. Ne interesujem se ni za politiku ni barter-aranžmane, znam samo da bih tamo mogao da 'utopim' sve što ovde može da se proizvede - meso, rakiju, cement, sve...“

Početkom još nekih jugoslovenskih privatnika, Bojić je s Kinezima počeo da saraduje ulažući u kineske restorane, ali je od toga brzo digao ruke. Kaže, mnogostruko veći novac vrći se u trgovini, to je pravi posao. Znaju to i Kinezi. ■

PREDRAG POPOVIĆ

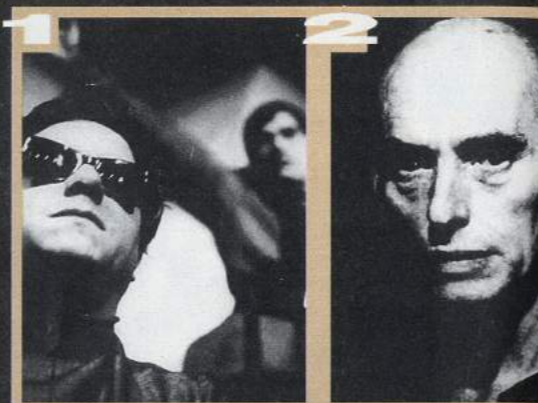
OBALA: Savska i dunavska obala načičkane su brodovima pretvorenim u kineske restorane

GLAVNICA: Najveći deo robe kojom Kinezi trguju u Beogradu stiže iz njihove velike kolonije u Moskvi

OBIČNO: Kinezi u Beogradu više nisu čudo. Sreću se po pijacama, parkovima, trgovinama, restoranima...

GROTOVSKI, BEK, MALINA: Njihove predstave izazvale su gnev i zgražanje na prvom Bitefu

ATELJE 212: Pod krovom ovog pozorišta koje je igralo „zabranjene“ predstave Ace Popovića i u kome je kao pisac rođen Dušan Kovačević - nastao je Bitef

ŠEĆERANA NA ČUKARICI: Reditelji Bitefa su mnoge delove Beograda pretvorili u pozorišni prostor

Beogradski internacionalni teatarski festival je čedo Mire Trailović i Jovana Ćirilova, ali i Ateljea 212 i - njegovog legendarnog bifea! Više od toga: Bitef se mogao - i morao - pojaviti samo u Beogradu s kraja šezdesetih godina. Njega je stvorio „beogradski duh“

BITEF, LIČNI POGLED

Pokretni PRAZNIK

Ovo je, dakle, 32. Bitef. Nešto što toliko traje jeste „klasika“, deo tradicije, „nasleđe“. Zato nekome danas može izgledati čudno tvrdnja kako je, u trenutku svoje pojave, 1967. godine, Bitef bio „revolucija“, prevratnički i skandalozni čin, koji je žestoko potresao Beograd. Malo je onih koji se toga još uopšte sećaju.

A sve je počelo dosta nevino: prvi Bitef otvoren je predstavom klasičnog indijskog pozorišta. Ličilo je to na uobičajenu „kulturalnu razmenu“: mi njima pošaljemo „Krsmanac“, a oni nam uzvrate posetu sa svojim zvončićima i klepetušama. No, već sutradan - ili nekoliko dana kasnije, sasvim svejedno - stari Atelje je postao pravo bure baruta: bilo je gnevnog napuštanja predstava, lupanja vratima, psovalo se, mnogi su vikali - skandal, skandal!

Toj eksploziji gneva i zgražanja bile su najviše zaslužne predstave poljskog reditelja Grotovskog i njujorškog „Living teatra“ Džulijana Beka i Džudit Maline. S jedne strane, „pozorište surovosti“ onako kako ga je zamišljao Arto, zbilja teško i mučno za gledanje, s druge strane - golotinja!

Interesantno je da su u protestu prednjačili bardovi našeg glumišta. Oni su ove predstave doživeli kao besramno drski atak na dostojanstvo i „hudožestvenost“ svoje profesije. Bili su, zapravo, uplašeni. Shvatili su da to što se zove „alternativom“, i što se čini marginalnim proizvodom trenutka, ruši čitavu građevinu klasi-

čnog (ili konvencionalnog) pozorišta i da više ništa nikad neće biti kao pre.

Pokazalo se kako su - srećom - bili u pravu: sa Bitefom se sve promenilo. Otuda ima onih koji njegovu očito prevratničku ulogu tumače „podnaslovom“ festival - Bitef je ustrojen kao smotra „novih pozorišnih tendencija“. No, ta jezička figura jedva da nešto znači: svaka je tendencija, po prirodi stvari, nova, kao što svaka teži da postane kodifikovana, „klasična“. Ono što je na prvim Bitefima bilo „novo“ i provokativno do bola danas je uobičajeno „sredstvo izraza“, često oveštalo, pravi kliše.

Bilo kako bilo, sudbina Bitefa postala je odmah „političko pitanje“. Sticaj okolnosti dao je tome svoj puni doprinos. Jer, sledila je buntovna 1968. godina, koju će obeležiti studentska „svetska revolucija“, no i godina u kojoj je „bratski“ okupirana Čehoslovačka. Jedna „crvena revolucionarka“, studentkinja dramaturgije, našla se u žiriju drugog Bitefa (što je bio prst u oku kulturnim komitetlijama), a gostovanja neke sovjetske predstave na festivalu dovelo je do mini-demonstracija pred Ateljeom, u kojima su, uz druge, učestvovali Makavejev, njegova supruga Bojana Marjan, Branko Vučićević, Ljuba Stojić i spaček Želimira Žilnika, uz pomoć jednog sulundara pretvoren u tenk.

Počelo se razmišljati da se na bitefovsku radnju stavi katanac. Verovatno bi se to i dogodilo da na čelu festivala, uz Jovana Ćirilova, nije bila legendarna upravnica Ateljea Mira Trailović. U rečniku te žene nisu postojali termini „nemoгуće“, „prepreka“ i slični. Ponašala se kao buldožer, otvarala je nogom vrata zvaničnika, ali je i delila osmehe na sve strane, Pepcu Kardelj oslovljavala sa „drugarice Jovanka“, govorila srpski na svim jezicima sveta, prisiljavajući i svoje najveće neprijatelje da rade u njenu korist. Uzimimo moj slučaj: nismo govorili deset godina, ali smo ih, Mira i moja malenkost, provedli u razumevanju i plodonosnoj saradnji.

No, Mira je imala i puno sreće. Već je treći Bitef - sa „Besnim Orlandom“ Luke Ronkonija kao „simultanim pozorištem“ u najvećoj hali Beogradskog sajma - označio jedan od vrhova festivala. Kao da je, nakon toga, postalo pravilo da „neparni“ Bitefi budu atraktivniji od „parnih“. A atrakcije su se redale kao na pokretnoj traci: Richard Šekner, Krejča, Bruk, Pintilije, Bergman, Vajda i iznad svih neodoljivi kepec▶

MIRA TRAILOVIĆ: Bez nje Bitef ne bi postojao. Ponašala se kao buldožer, ali je i delila osmehe na sve strane, Pepcu Kardelj oslovljavala sa „drugarice Jovanka“

Čarls Laddam, kasnije jedna od prvih žrtava „side“, koji se, kao nosilac naslovne uloge u „Plavobradom“, mukotrpno penjao i uvek iznova padao na glavu sa svoje oko 200 kila teške i srazmerno velike partnerke, čije će ime ostati zapamćeno - Mira Pašalinska!

No, konačnu sudbinu Bitefa kao prestižne „kulturalne manifestacije“ odlučio je nemački reditelj Peter Štajn: predstava „Torkvato Taso“, u njegovoj režiji, sa Brunom Gancom, pomirila je Bitefove poklonike i njegove ljute protivnike.

To je bilo na šestom Bitefu, 1972. godine. Iz i do danas mu nepoznatih razloga, potpisnik ovih redova našao se u žiriju tog Bitefa, uz Zorana Radmilovića, Vavu Hristića, Vladimira Stamenkovića, Ljubu Tadića. Taj žiri - u kome je glavnu reč vodio nenadmašni „Kralj Ibi“ (koji se zalagao za predstavu „Uličnog teatra“ iz Čikaga, kolektivno ispljuvanu od kritike) - proizveo je jedan od najvećih „skandala“ u čitavoj istoriji festivala.

Posle celonoćnog večanja, žiri je odlučio da uz Štajna nagradi baletsku trupu veterana Mersa Keningama (čiji je muzički direktor bio veliki eksperimentator Džon Kejdž, ljubitelj gljiva i poklonik Nikole Tesle) i šest, sedam, osam sati dugu verziju „Orestije“ Luke Ronkonija, koju je, osim žirija, u celosti „odgledao“ još samo popularni slovenački filmski glumac Miha Baloh - jer je zaspao na samom početku!

Šta je tu sporno? Očekivalo se („u čaršiji“) da će sigurni pobjednik biti „San

PROTEST: Na drugom Bitefu Makavejev, Ljuba Stojić, Branko Vučićević, Bojana Marjan i Želimir Žilnik protivili su se sovjetskoj predstavi, vozeći se u spačeku pretvorenom u tenk pomoću sulundara

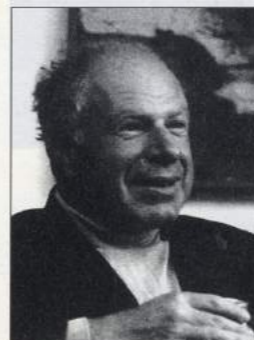
letnje noći“, svetski hit u režiji Pitera Bruka, koji je ovu Šekspirovu problematičnu komediju postavio kao hipi-sepktacl, sa puno cirkuskih veština i uz originalni miris „trave“. Predstavu je ushićeno privatno „ceo Beograd“, pa je njeno izostavljanje sa spiska nagrađenih izazvalo pravi šok, a odluke žirija upoređene su sa skandaloznim suđenjem u tadašnjoj srpskoj bokserskoj ligi. Jedino se Piter Bruk nije uzbudio. Čak se nekim članovima žirija izvinjavao zbog neprijatnosti. Predstava „San letnje noći“ bila je stara već nekoliko godina i, budući da je odigrana po čitavom svetu, nisu joj bile potrebne nikakve nagrade. Bruk, uostalom, po sopstvenom priznanju, nije ni znao da na Bitefu postoje nekakve nagrade. Kada je, posle nekoliko godina, ponovo došao u Beograd sa „Plemenom Ik“, jednom ritualnom predstavom, lišenom spoljne atraktivnosti, bio je začuđen hladnim prijemom, gotovo prezirom, istih onih koji su se zbog njega jednom toliko uzbudili.

I to je Bitef. Kao što je Bitef da se uvek dogodi neka „provokacija“: mnogi od gostiju ovog festivala pozivali su publiku na scenu ili silazili među nju, posipali je brašnom, gadali jajima ili mlatili bambusovim štapovima. Za divno čudo, obavezna žrtva ovih „intervencija“ bio je pozorišni kritičar Petar Volk, a novosadski arhitekta Čeda Radović je završio u bolnici jer je jednog Japanca iz Tarajamine grupe, koji ga je potkačio onom bambusovom motkom, opalio nogom, iz čega se izrodila opšta tuča. „Divan čovek, nikada nismo naišli na nekog tako spremnog za saradnju sa glumcima!“, rekli su Japanci.

Mnogi naši reditelji su se proslavili ili potvrdili na Bitefu, ali je samo jedan zbilja „vladao“ ovim festivalom - Ljubiša Ristić. Danas se neki prave kao da „Oslobođenje Skoplja“ nije ni postojalo. Ali, gotovo sve Ristićeve predstave prikazane na ovom festivalu

INICIJALNA KAPISLA: Pošto je Bitef preoblikovao beogradsku, srpsku i jugoslovensku kulturnu scenu pojavili su se Fest, Bemus, džez festival...

PITER BRUK: Prvo se čudio ushićenju celog Beograda predstavom „San letnje noći“, a potom hladnom prijemu „Plemena Ik“

bile su nagrađene („Misa u A-molu“). U vreme onih sankcija, početkom decenije, kada smo se našli u „sanitarnom kordonu“ takozvanog novog svetskog poretka, Ristić je bukvalno spasio Bitef od propasti, dovodeći u Beograd čitavu produkciju subotičkog Narodnog pozorišta („Boj na Kosovu“, „Hamlet“). Festival je ostao „internacionalan“, jer se u Ristićevim predstavama, kao i u gradu Subotici, govori na mnogim jezicima. Posle je Ristić otišao u političare. Šta li ono Polonije reče o Hamletu?

Glupo je - ali savršeno tačno - konstatovati da je Bitef svojom čudnom „ponudom“ preoblikovao beogradsku (srpsku, jugoslovensku) kulturnu scenu. Njegova „inicijalna kapisla“ uslovlja je Fest, Bemus, džez-festival: Beograd je, početkom sedamdesetih, bio svetska kulturna metropola, „pokretni praznik“. Ko nije živeo u ta vremena, mnogo je propustio.

Naravno - Bitef je čedo svojih idejnih „roditelja“ - Mire Trailović i Jovana Čirilova. Ali, ne treba zaboraviti - kako to neki skorojevići rado čine - da je ovaj festival nastao pod krovom Ateljea 212, pozorišta koje je igralo Acu Popovića (mada su sve predstave po tekstovima ovog pisca bila „zabranjene“ pre premijere), pozorišta u kome je kao pisac rođen Dušan Kovačević. Kraj šezdesetih i rane sedamdesete godine bile su herojska faza Ateljea i njegovog bifea. Takvo pozorište - i takav bife - bili su važne institucije „beogradskog duha“ onog vremena.

Jer, nasuprot provincijalnom Beogradu pedesetih, i duhovno devastiranom Be-

ogradu devedesetih, Beograd šezdesetih godina bio je živ, dinamičan, kosmopolitski, otvoren grad u kome je vrlilo ko u košnici: pojavio se Kiš i čitava generacija pisaca „Vidika“, na filmu se stvarao „crni talas“ (Makavejev, Pavlović, Petrović), u slikarstvu enformel (Mića Popović, Zoran Pavlović), „nova figuracija“ (Reljić, Otašević, Olja Ivanjicki) i - Leonid Šejka. O fudbalu da i ne govorimo. Košarkaši su u toj

deceniji (1962-1972) prešli put od poslednje rupe na svirali do prvaka sveta. Klub književnika bio je najbolja kafana južno i istočno od Beča. A šta da vam pričam o devojkama, znate i sami!

Nije bilo ničeg prirodnijeg nego da se u takvom Beogradu pojavi Bitef. On se pojavio kao „eksplozija“, rupio je ne scenu poput bombe, ali je bio „izazvan“, priželjivan, bio je potreba Beograda - jednostavno, on je morao biti „izmišljen“. Od svega toga je danas u „beogradskom duhu“ ostalo malo, gotovo ništa. Mnogi su pomrli, institucije su se ofucale, kafe propadaju. Bitef - koji je, pre svega, ipak pozorišni festival - poprima, u takvoj neveseloj situaciji, i neke druge

dragocene funkcije: on nekako „održava nivo“, čini da ovaj grad ne postane pusta zemlja, ali, isto tako, u njemu se čuva sećanje na onaj „pravi Beograd“, koji je sada samo šaka pepela.

Ali, „uzmite šaku pepela/ili bilo čega što je prošlo/i videćete da je to još uvek vatra/ili da to može biti“ (B. Miljković). ■

BOGDAN TIRNANIĆ

LJUBIŠA RISTIĆ: Mnogi naši reditelji proslavili su se na Bitefu, ali je jedino sadašnji predsednik JUL „vladao“ ovim festivalom

GIGER TVORAC „OSMOG PUTNIKA“: Sedam od deset najkomercijalnijih filmova nose oznaku SF

NAUČNA FANTASTIKA

Tamni vilajet

I u najbolja vremena *science fiction* se držao najviše zahvaljujući pregalaštvu nekolicine zaljubljenika. Danas je taj broj sasvim precizan - ima ih trojica

Teško je o naučnoj fantastici, koja u celom svetu doživljava procvat, pisati u Srbiji gde cveta jedino cveće na plakatima neklih stranaka. Kao i obično, počeli smo odlično: prva u svetu poznata fantastična drama „Posle milion godina“ napisana je na ovim prostorima, stvorio ju je Dragutin Ilić, brat Vojislava Ilića. Već 1902, imamo i prvi naučnofantastični roman „Jedna ugašena zvezda“ Lazara Komarčića. U to doba svet je video tek nekoliko pionira žanra koji su bili ispred Komarčića. No, sve ovo sada liči na priču o zlatnim viljuškama jer u sledećih nekoliko decenija ovde ama baš ništa vredno pažnje nije izniklo. Veliki bum koji SF doživljava na Zapadu sredinom šezdesetih ima odjeka i kod nas: nastaje edicija „Kentaur“, a potom i časopis „Sirijus“, i krug zaljubljenika se širi. Zlatno doba fantastike kod nas ipak su osamdesete. „Polaris“ je nasledio „Kentaur“ i izdao niz kapitalnih dela, bez kojih bi obrazovanje ovdašnjih čitalaca SF bilo polovično. Pojavljuje se nova edicija „Znak Sagite“ koja hrabro pravi iskorak u horor i epsku fantastiku, a kratko postoji i „Zoraster“. Krajem decenije pojavljuje se odli-

čan mesečnik „Alef“, dok je nove autore objavljivao godišnji almanah „Monolit“. Ovome treba dodati mnoga izdanja iz Hrvatske, pa uvideti da je jedno vreme ovde bilo lepo biti čitalac SF. A onda nastaje krah: raspad Jugoslavije domaćim izdavačima odmah odnosi više od polovine čitalaca. Potom se u talasima, mahom mladi i obrazovani ljudi, iseljavaju preostali. I konačno, teška ekonomska kriza kada je o knjizi malo ko mislio. I u zlatno vreme našeg izdavaštva SF se držao najviše zahvaljujući pregalaštvu nekolicine zaljubljenika. Svako ko iole prati ovu oblast čuo je za Zorana Živkovića, Bobana Kneževića i Gorana Skrobonju. Od njih trojice, aktivan je još jedino Zoran Živković i njegov „Polaris“. Knežević je privremeno ugasio svoju ediciju „Znak Sagite“, dok istoimeni magazin objavljuje periodikom Halejeve komete. Nedavno izašli peti broj verovatno je najbolji dosad, ali to ne znači da će se šesti pojaviti. Iako su SF magazini neophodni za kakvu-takvu scenu, Knežević ne nalazi ekonomsku logiku za bilo kakvo redovno izdanje. Svoju budućnost vidi u strip izdavaštvu koje ima širu publiku, a od naučne fantastike oprostiće se sledeće godine kada bi trebao da izađe deseti broj „Monolita“.

Verovatno najbolji poznavalac horor žanra na ovim prostorima, Goran Skrobonja počeo je da se bavi izdavaštvom u najgore

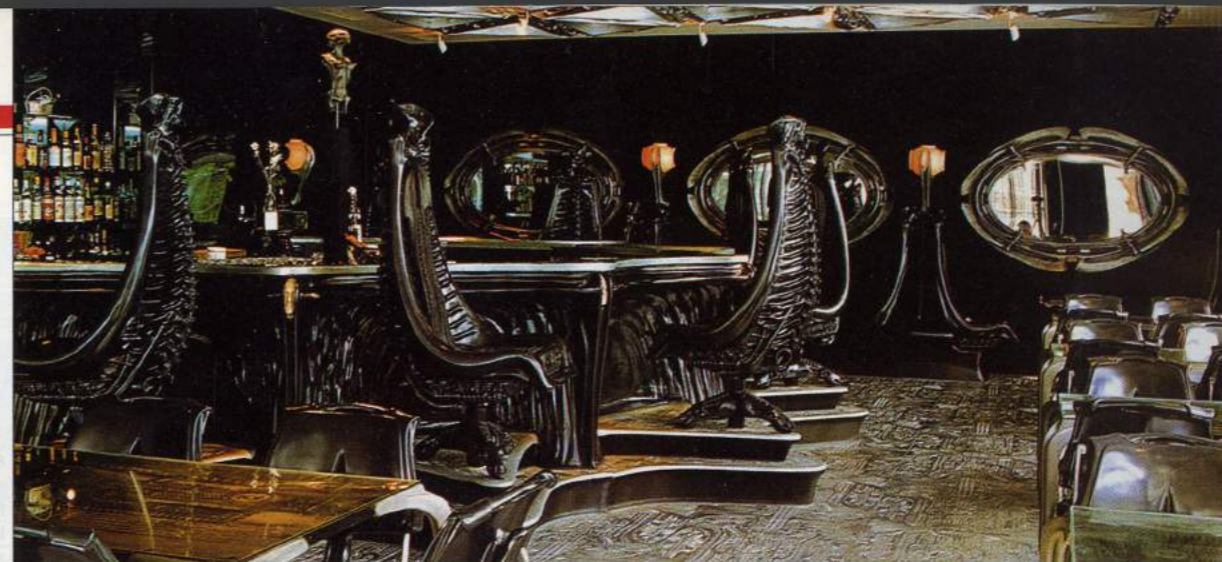
[SF]----→ LJUBITELJI

Mnogi ne znaju da u Beogradu postoji Društvo ljubitelja fantastike „Lazar Komarčić“. Deluje već 17 godina i kroz njega su prošli svi koji u domaćem SF nešto znače. Ovo malo ali odabrano društvo redovno se okuplja svakog ponedeljka u 19 časova u SKC. Otvorenog je tipa i svaki novi član je dobrodošao. Najčešće se održavaju predavanja i video-projeksije, a društvo izdaje i fanzin „Emitor“ (dosad izašla 344 broja - verovatno svetski rekord), a u njemu možete pročitati priče, eseje, prikaze knjiga, filmova, ponekad i prevode čitavih romana. Najagilniji u društvu su Ivan Nešić, trenutni predsednik, izdao knjigu kratkih priča Rigor Mortis, i Goran Skrobonja koji uređuje „Emitor“.

SUŠTINA: „SF najautentičnije govori o duhu vremena i najvernije je ogledalo nada i strahova čoveka s kraja milenijuma“

POSAO: Giger je u skladu sa svojom SF vizijom dizajnirao restoran

INTERVJU

Naučnofantastična nacija

U Jugoslaviji se godišnje pročita 0,001 knjiga po glavi stanovnika, a tiraži SF knjiga su zanemarljivi

EVROPLJANIN: Kakva je pozicija SF u svetu krajem XX veka?

Živković: Naučna fantastika je književna vrsta po kojoj će u najvećoj meri ostati upamćena književnost s kraja ovog veka, jer je sve ono što je danas moderno u književnosti glavnog toka postojalo još šezdesetih u SF, u takozvanom novom talasu. Ako pogledate podatke, videćete da u svetu godišnje izađe 2.000 novih SF naslova, dok sedam od deset najkomercijalnijih filmova svih vremena nose oznaku SF.

EVROPLJANIN: Kako objašnjavate takav proboj?

Živković: Time što SF najautentičnije govori o duhu vremena i najvernije je ogledalo nada i strahova čoveka s kraja milenijuma.

EVROPLJANIN: Mnogi vam zameraju da ste monopolista.

Živković: Da imam tri osnovne poluge vlasti - novac, policiju i medije - moglo bi se govoriti o monopolu. Nema mogućnosti, a još manje želje, da sprečim druge da se iskažu u SF izdavaštvu.

EVROPLJANIN: Zašto onda osim vas trenutno niko ništa ne izdaje?

Živković: Odgovor na to pitanje nalazim u tome što niko osim mene nema dovoljno ni entuzijazma ni profesionalnosti da se posveti samo SF. Ostali izdavači ostvarili su mnogo, ali danas nikom od njih izdavaštvo nije osnovno zanimanje kao meni.

EVROPLJANIN: Koliko ima istine u pričama da zbog „kumovskih veza“ u agenciji „Prava i prevodi“ imate protekciju prilikom dobijanja autorskih prava?

Živković: To je izmišljotina. Najpre, Jovan Milenković iz PP nije mi kum već do-

bar prijatelj, a i da mi je ne znam kakav kum, mora da štiti interese stranih izdavača. Posao je posao, i Amerikance ništa drugo ne zanima. Pribegavam jedino sledećem: najniži tiraž za koji Amerikanci prodaju prava je 3.000 primeraka, otkupim prava za 3.000, a izdam 500, i to je u svetu verovatno nezabeležena prevara.

EVROPLJANIN: Kako onda opstajete?

Živković: E, tu već možemo govoriti o „kumovskim vezama“. Naime, moj pravikum Damir Mikuličić, izdavač iz Zagreba, pomaže mi da plasiram knjige na hrvatsko tržište, gde ih prodajem po mnogo višim cenama nego ovde, i tako rasprodam oko 40 odsto tiraža.

EVROPLJANIN: Kad smo se već dotakli teme, kako je u bivšim jugoslovenskim republikama?

Živković: Poražavajuće po nas, jer ono što ja objavim u 500, Rumuni i Bugari objave u 5.000 primeraka, Slovenci i Mađari u 15.000, Česi i Poljaci u 50.000, a Rusi u 500.000 primeraka. Tu su negde i Slovenci i Hrvati sa 5.000-10.000. Sve te nacije imaju naviku da čitaju, dok ova naša boluje od teške bolesti čije su posledice pogubne, ali se neposredno ne vide. Nacija je prestala da čita. Ona postaje konzument najnižih oblika zabave. Objavio sam u „Sfingi“ (naučna edicija) dva naslova po kojima će biti obeležen kraj ovog milenijuma. Obe su napisali ugledni američki nobelovci Vajnberg i Ledermen, najveći fizičari s kraja veka, obe su vrhunske, a pri tom lake za čitanje, dostupne svakome. U celom svetu su veliki hit, u Hrvatskoj su prodate u 50.000 primeraka, a ja sam prodao po 60 primera-

ka od svake. Bolji primer vam nije potreban. Mi smo zemlja u kojoj se po glavi stanovnika godišnje pročita 0,001 knjiga i po tome smo verovatno na samom svetском dnu.

EVROPLJANIN: Šta predviđate?

Živković: Znaate, najveći protivnik s kojim treba da se izborim jeste mentalni sklop po kome treba samo jesti, piti i baviti se seksom. Mi ćemo zbog toga biti fantastično podatni za podjarmljanje bilo koje vrste. Postajemo puki konzumenti najnižih proizvoda sa Zapada.

EVROPLJANIN: Reč-dve o vašoj uređivačkoj politici.

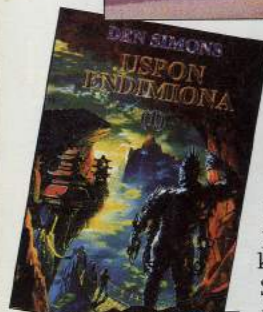
Živković: Naravno da je „Polaris“ odraz mog uređivačkog ukusa. Svaki izbor pretpostavlja da se nećete svima dopasti. Cela veština je u tome da nađete sredinu. Da nisam prvio dobar izbor, ne bih imao ono što ostaje iza mene.

EVROPLJANIN: Šta planirate u skorijoj budućnosti?

Živković: Za kraj ove godine spremili smo nove knjige: „Ksenocid“ Orsona Skota Karda, „Gospa od Avalona“ Meriona Cimera Bredlija i „Nikadiju“ kultnog engleskog pisca mlađe generacije Nila Gejmana. Sledeću godinu po običaju otvaramo novim izdanjem „Polarisove“ SF antologije (redovna godišnja zbirka kratkih priča) a izdvojio bih Džoe Haldemana, dobitnika Huga, i njegov roman „Večiti mir“, zatim najpopularnijeg mladog pisca Jana Mekdonalda i njegovo prvo delo „Bespuća“, kao i mladu spisateljicu Meri Doriju Rasel sa knjigom „Vrabac“. Krajem sledeće godine izaći će i novi roman kod nas vrlo popularnog Klajva Barkera „Galili“.

ČUDO: U oblasti SF literature kod nas se, za razliku od filma i muzike, nisu pojavila piratska izdanja koja bi održala vezu sa svetom

vreme (1992-'93) i ostaće zapamćen kao jedini svetski izdavač Stivena Kinga koji se nije obogatio. Čak se i zadužio pokušavajući da domaćoj publici približi stvaraoce kakvi su King i Herbert. Skrobonja je i naš najbolji pisac fantastike, što znaju oni malobrojni koji su imali priliku da pročitaju roman „Nakot“ i zbirku priča „Od šapata do vriska“. Nije preterano optimističan kada priča o budućnosti horora i fantastike u nas, kako s gledišta izdavača tako i pisca. U ediciji „Košmar“ u dogledno vreme ne planira da objavi novi naslov, a što se pisanja tiče, dalekosežni planovi vrte mu se oko nove zbirke priča. Nažalost, nema izgleda da uskoro vidimo neki novi broj „Tamnog vilajeta“ (zbornik priča domaćih autora fantastike) koji bi objavljivao radove pisaca s kraja devedesetih, kao i onih koji će, sudeći po radovima iz ranijih brojeva, ostati upamćeni pre svega kao talenti koji nisu imali prostora da se iskažu (Jakšić, Anđelković, Filipović, Bakić, Lazović...)

I šta reći na kraju, budućnost fantastike kod

nas nije svetla, ali postoji. Za nju su najviše odgovorni izdavači, jer bez ponude neće biti ni potražnje. Činjenica je da je izdavaštvo, kada se radi regularno, skup posao, ali se ne može objasniti zašto nema čak ni piratskih izdanja, koja su recimo, u filmu i muzici održala kakav-takav kontakt sa svetom. Nije lako regrutovati nove čitaoce za književnost koja zahteva otvorenost uma za novo i neistraženo, ali vredi pokušati. Čitaoci fantastike su na dijametralno suprotnom kraju od onoga što se ovde ksenofobičnim TV dnevnicima i zaglušujućim pinkoidnim emisijama proizvodi kao mladi naraštaj. Svako ko je pročitao Orvelovu „1984“ ne može se oteći utisku već viđenog i upravo zato čitaoce fantastike razni ispirajući mozga i mentalne nakaze ne mogu obmanuti. Poznaju ih vrlo dobro, znaju iz kojih budžaka vire i, što je najvažnije, znaju da se strahom hrane. ■

IVAN BEVC

[SF]----> TOP 10

1. Autostoperski vodič kroz galaksiju
D.Adams
2. Uspion Endimiona
D.Simons
3. Oberonova ruka
R.Zelazni
4. 3001
A.Klark
5. Obala beskraj
D.Brin
6. Slučaj Čarlsa Dekstera Vorda
H.Lavkraft
7. Gospodar prstenova
Tolkien
8. Znak Sagite br.5
M.Krajton
9. Izgubljeni svet
M.Krajton
10. Silmarillion
Tolkien

Podaci dobijeni ljubaznošću knjižara: Znak, Plato i Stubovi kulture

TIRAŽI: SF knjiga koja se kod nas objavi u 500 primeraka, u Rumuniji i Bugarskoj štampa se u 5.000, u Hrvatskoj i Sloveniji od 5.000 do 10.000, Češkoj i Poljskoj 50.000, a Rusiji u 500.000 primeraka

PARE

Za obnovu cetinjskih znamenitosti novca uglavnom nema dok se za 50 dana budvanskog Grada teatra potroši preko milion maraka

CRNA GORA

Cetinje - uništena prestonica

Krovovi Biljarde, dvorca kralja Nikole, Muzeja - prokišnjavaju, fasade su oronule, drvenarija otpada, nema grejanja, eksponati nisu zaštićeni, čak ni evidentirani

Cetinje, stari prijestoni grad crnogorskih vladara Crnojevića i Petrovića, živi svjedok sjajne prošlosti, mjesto nadahnuća i ponosa svakog Crnogorca, trezor svih tragova njihovog postojanja, danas, na pragu XXI vijeka, zapisuje najtužnije stranice svoje istorije. Cetinje je grad na umoru. To je gotovo jednodušna ocjena njegovih stanovnika, koji ne propuštaju, prilikom svakog razgovora o Cetinju, da opišu depresiju, očaj i beznade u koje su zapali... Grad od nekih 15.000 stanovnika, bez seoskih naselja, sa oko 4.500 radnika, nekadašnja i

sadašnja prijestonica Crne Gore, danas je više jedna zapuštena palanka u crnogorskim brdima, nego vodeći, prijestoni grad jedne države. Golim okom je vidljiva nesaglasnost onoga što se o Cetinju govori, pogotovu u javnom obraćanju političara svih orijentacija, i onoga što Cetinje zaista jeste.

Balkanska, prašnja zapuštenost dočekuje već na startu prljavim ulicama, tužnim, oronulim fasadama elitnih zgrada, kraljevskih domova, starih državnih institucija ili bivših poslanstava i ambasada evropskih država. Ona je spoljašnji sumorni

doživljaj Cetinja, grada neobične arhitekture, u kome su zastupljeni razni graditeljski stilovi, autentični i uvezeni, i uvod u ono što posjetioci očekuje u muzejima i institucijama koji čuvaju tragove postojanja, državnosti, viteške i mukotrpe istorije i kulture crnogorskog naroda.

U sistemu koji se zove Narodni muzej Crne Gore na Cetinju funkcioniše pet muzeja. Državni muzej, to jest Dvorac kralja Nikole, Njegošev muzej, poznatiji pod imenom Biljarda, zatim Istorijski, Umjetnički i Etnografski muzeji smješteni u reprezentativno ▶

DVORAC

Crnogorsku javnost državni mediji upoznali su da su gotovi projekti buduće cetinjske rezidencije predsjednika republike Mila Đukanovića. On je odabrao da se useli u Plavi dvorac, nekadašnju rezidenciju člana dinastije Petrović Njegoš, prestolonasljednika Danila Petrovića, sina kralja Nikole, sagrađenu prije stotinu godina. Projekti ove ambiciozno zamišljene građevine izloženi su na uvid zainteresovanima u svečanoj sali barokne zgrade Vladinog doma.

Riječ je o obimnoj rekonstrukciji i proširenju autentične zgrade dvorca Petrovića, današnjeg muzeja, čiji se reprezentativni enterijeri koriste kao galerijski prostor, i dogradnji niza novih zgrada i ekskluzivnih sadržaja, u širokom zahvatu postojećeg parka.

Plavi dvorac ima i svoju kulturnu istoriju, u njemu su održane mnoge značajne manifestacije, budući da njegovi raskošni enterijeri predstavljaju jedini ekskluzivni izložbeni prostor na Cetinju. Plavi dvorac je muzej i nalazi se pod zaštitom države, pa se sa pravom postavlja pitanje da li planirana grandiozna rekonstrukcija i dogradnja narušava urbanistički koncept zaštite Cetinja kao grada muzeja i onih prostora na kojima nije predviđena nikakva izgradnja.

MAKETA

Plavi dvorac kralja Nikole posle preuređenja trebalo bi da postane cetinjska rezidencija predsednika Crne Gore

PARKOVI

Cetinje je i prijestonica proglašene ekološke države i kao takva vjerovatno je jedinstvena u svijetu. Čuveni cetinjski parkovi podignuti su još krajem XIX vijeka i predstavljali su pravi ukras starog prestonog grada. To su bili projektovani i stilski različito koncipirani parkovi, od onog dvorskog, pa do gradskog, koji danas liče na opustele livade i sume, sa kontejnerima prepunim smeća...

MRAZ
Nijedna zgrada cetinjskih muzeja nema grejanje

zgradi Vladinog doma, u kojoj je nedavno obavljena svečana predsjednička inauguracija Mila Đukanovića. Svi krovovi ovih starih zdanja u kojima je pohranjeno narodno, državno blago Crnogoraca, danas prokišnjavaju. Sve fasade su oronule i oštećene. Sva drvenarija - prozori, škure, vrata - istrulila je i otpada... Svuda je promaja, sve je trulo. Ono, međutim, što je za današnje vrijeme potpuno neshvatljivo jeste podatak da nijedna zgrada pomenutih muzeja nema grijanja! Šta to znači u jednom, po hladnoći poznatom gradu, nije potrebno posebno naglašavati. Zato cetinjski muzeji sa prvim hladnoćama praktično prestaju da rade. „U pećini se ne može raditi“, rezignirano objasnjavaju zaposleni u njima. Niti jedna od ovih zgrada nije tehnički primljena još od zemljotresa, sada već daleke 1979. godine.

Njihova unutrašnjost je već posebna

priča. Enterijer Biljarde, životnog i radnog prostora Petra II Petrovića Njegoša, zdanja u kome je napisan „Gorski vijenac“, u stanju je potpunog raspada. Prostorije odišu neprijatnom memlom, hladnoćom koja se i za vrelih ljetnih dana, iza debelih zidova zgrade koju je Njegoš za sebe sagradio, zavlači u kosti. Crveni brokatni tapeti ljušte se sa zidova, dok su prozorski okviri izbrzdani tragovima vode, koja za kišnih dana nesmetano prodire. Baš kao da je tu zapretana prošlost, od koje su svi digli ruke i koju žele da zaborave.

U dijelu zida Biljarde izgrađen je tokom Prvog svjetskog rata Reljef Crne Gore, koji izaziva veliko interesovanje stranaca. Stakleni krov tog paviljona, umazan i priljav, prekriven grafitima i pocijepanim posterima političkih lidera, dopunjava sliku opšte zapuštenosti strogog centra grada. Kroz polomljene prozore Biljarde sasvim se lako ulazi u prostoriju u kojoj se, pored ostalih vrijednosti, u potpuno neprikladnim uslovima čuvaju slike poznatih autora.

Dvor kralja Nikole, elitna muzejska jedinica Cetinja, nije u boljem stanju. Okružen nekadašnjim kraljevskim njegovanim parkom, a sada zapuštenim travnjakom, sa oronulom fasadom i polomljenim škurama, ovaj Palac, izgrađen krajem XIX vijeka, kao rezidencija i porodični dom kralja Nikole, svojom dotrajalošću na najbolji mogući način reprezentuje sumornu stvarnost cjelokupnog crnogorskog društva. Po prostranim holovima i stepeništu razasrti su flekavi i pocijepani tepisi, dok sa zidova prosto vise stari tapeti. U dvorskoj biblioteci, koja ima 10.000 raritetnih knjiga iz vre-

mena knjaza Danila i kralja Nikole, koji su pokloni iz čitavog svijeta dinastiji Petrović, od vlage koja i bukvalno toči sa zidova, knjige propadaju naočigled bespomoćnog osoblja. O tome direktorka muzeja Anda Kapičić, vidno uzbuđena, ovako govori:

„Naše kulturno blago katastrofalno je ugroženo. Ja sam naprosto očajna. Nama ne trebaju ružičasti prikazi kakve nam daju neke uvažene delegacije kad nas posjećuju. Ovdje sve propada. Zbog loše mikroklimne propadaju vrijedni eksponati koji su organskog porijekla, slike, boje i nanosi na slikama, uniforme kralja Nikole, haljine i garderoba crnogorskih princeza, biblioteka dinastije Petrović... Mogu da kažem da je u svim institucijama kulture smještenim na Cetinju koje imaju republički značaj stanje očajno: u centralnoj biblioteci Đurđe Crnojević, u Državnom arhivu, svuda...“

Slično govori i Petar Čuković, direktor svih pomenutih muzejskih institucija na Cetinju. „Za mene je dokaz da je jedno društvo civilizovano postojanje uređenog groblja i uređenih muzeja. I na jednom i na drugom mjestu čuvaju se fakta o njegovom postojanju. A naša su groblja neviđeno zapuštena i muzeji su u strahovitom stanju“, kaže ovaj historičar umjetnosti i dodaje: „Nema nikakve sumnje da je Cetinje po svojoj simboličkoj snazi, po snazi metafizičkog značenja za Crnu Goru mjesto od najvećeg društvenog i državnog interesa i značaja. Najveći dio onoga što se govori o istoriji države Crne Gore, fakta o njenom postojanju čuvaju se ovdje, na Cetinju, u institucijama, muzejima, Manastiru, biblioteci.“

SIGURNOST

Iz ruiranog Plavog dvorca prošle godine ukradene su slike Pikasa, Šagala...

RUGLO

Stakleni krov paviljona u kome je Reljef Crne Gore prekriven je posterima političara, umazan je i priljav

Foto: K. Sulejmanović

Zaposleni u cetinjskim muzejima ističu kako je Cetinje za muzeologiju najnepovoljniji mogući grad. Uz relativnu vlažnost vazduha koja se kreće i do 97 procenata i veliku hladnoću, sve prosto puca...

Uz potpuno neobezbjedenu likovnu postavku u Biljardi, vrijedni eksponati su po-

ELITA

Evidentan je i problem kadrova, jer oni najbolji napuštaju Cetinje. Zanimljivo je da mnogi rukovodioci ili profesori cetinjskih umjetničkih akademija ne žive na Cetinju. Svakoga dana po završetku radnog vremena odlaze u Podgoricu ili druga mjesta gdje stalno borave sa svojim porodicama. Elita je napustila Cetinje.

ANDA KAPICIC
„Naše kulturno blago katastrofalno je ugroženo...“

TRADICIJA

Zbog loše mikroklimne propadaju slike, uniforme kraljeva, haljine princeza...

PROPAST

U dvorskoj biblioteci, koja ima 10.000 raritetnih knjiga - vlaga bukvalno toči sa zidova

hranjeni mahom u improvizovanom depou u Vladinom domu, jer pravog depoa na Cetinju nema. Na tom mjestu prosto trune i kompletna postavka Etnografskog muzeja, koji godinama ne radi, koji čeka na useljenje u zgradu bivšeg srpskog poslanstva.

Prošle godine iz takode ruiranog Plavog dvorca ukradena su djela Gutuza, Pikasa, Šagala i drugi zanimljivi umjetnički predmeti. Cetinjani su skloni da tvrde kako umjetničko blago nije na pravi način evidentirano, da se čak ni ne zna šta sve postoji u tim depoima, čije blago ne izlazi na svjetlost dana, a odgovornima u muze-

ju policija često sugerije da ne pričaju previše kako je muzejsko blago slabo zaštićeno, da ne bi inspirisali potencijalne lopove umjetnina!

Ono što, međutim, posebno iznenadi posjetioci Cetinja jeste totalna nebriga kada je u pitanju najjednostavnije održavanje grobova članova dinastije Petrović Njegoš. Između dva najvažnija historijska spomenika Manastira i Biljarde, sa jedne strane, i crkve na Čipuru, sa druge, u kojoj su pohranjeni posmrtni ostaci kralja Nikole i kraljice Milene, stoji Malo guvno, na kome su se nekad okupljali Crnogorci i donosili značajne odluke. Danas je taj prostor bukvalno prekriven otpacima, praznim konzervama i najlon-kesama, koje na vjetru vijore iz suve i nepokošene trave. U takvom nedostojanstvenom okruženju uzdiže se i pomenuta Crkva rođenja Bogorodice, koju je kralj Nikola podigao na temeljima Manastira Crnojevića. Crkva je uglavnom zatvorena za posjetioci, koji su lišeni mogućnosti da obidu grob posljednjeg vladara dinastije Petrović. A na ulazu u Manastir, sa lijeve strane, obrasli u travu, iza polomljene ograde i kamene ornamentike, leže zapušteni grobovi crnogorskih princeza. Osoblje Manastira očigledno na sve to ne obraća pažnju.

Za ovu, slobodno se može reći, kulturnu katastrofu koju preživljava Cetinje kao grad muzej kao da nema spasa. Država trenutno ne izdvaja nikava finansijska sredstva za potrebe Narodnog muzeja. „Odvajaju se samo sredstva za materijalne

troškove i, s vremena na vrijeme, nesistematično, zahvaljujući posebnim aktivnostima pojedinaca iz muzeja, dobije se novac za krečenje ili sanaciju krova...“, objašnjava direktor Čuković. „Ja ne mislim da sredstava nema, samo ih je potrebno pravednije raspodeliti i investirati u ono što je bazični interes ove države i njene kulture. Ovo je bazična institucija. U retoričkom dijelu javnoga, pogotovu političkog života u Crnoj Gori, stalno se govori o Cetinju, Njegošu, Petrovićima, a kada je u pitanju raspodjela novca, onda je naša institucija na posljednjem mjestu. Ne može se praviti jedan Grad teatar, na primjer, dok se ne riješi problem grijanja cetinjskih muzeja...“, kategoričan je Petar Čuković.

Bočno mjesto za sve jeste budvanski pozorišni festival Grad teatar, koji svakog ljeta, za pedeset dana trajanja, potroši, za mnoge, fantastičnu sumu od preko milion njemačkih maraka. Novca, dakle, ima i on se olako izdvaja za trivijalne, estradne manifestacije, koje političarima donose publicitet.

Nedostaju sredstva i za izdavačku djelatnost i konzervaciju, ističe gospođa Kapičić. Zato nije obilježena stogodišnjica Muzeja, a tiho je protekao i jubilej od 300 godina dinastije Petrović. U isto vrijeme nađu se sredstva za sanaciju krova nove zgrade crnogorskog nacionalnog teatra u Podgorici, koja je svečano otvorena prošle godine!

BRANKA PLAMENAC

DOBRODOŠLICA

Balkanska, prašnjava zapuštenost, prljave ulice, oronule fasade...

Foto: K. Sulejmanović

IRIDIUM

KADA ZAZVONI
CELULARNI TELEFON
SIGURAN SAM,
MOJ JE.

PREDSTAVLJAMO PRVU GLOBALNU SATELITSKU TELEFONSKU I
PEJĐZING MREŽU. IRIDIUM MOBILNI TELEFONI -
CELA PLANETA U VAŠEM DOMETU.
TELEFON + 39 06 72984 589 WWW.IRIDIUM.IT
calling planet earth

HIT LISTA KNJIGA

BR.	NASLOV	AUTOR	DIN
1	SVINJIZMI	Mari Darijesek
Plato, 1998.	40,00
2	PISMA MAJCI	Marsel Prust
Topos & Mono, 1998.	96,00
3	SA DECOM OKO SVETA	Tatjana Rodić
KIC, 1998.	62,00
4	TREĆA LAŽ	Agota Krištof
Paideia, 1998.	55,00
5	PUTNIK I NJEGOVA SENKA	Fridrih Niče
Paideia, 1998.	55,00
6	GEC I MAJER	David Albahari
Stubovi kulture, 1998.	93,00
7	IMATI ILI BITI	Erih From
Narodna knjiga, 1998.	60,00
8	KAKO SAM PUTOVAO S LOSOSOM	Umberto Eko
Narodna knjiga, 1998.	60,00
9	ZLOČIN OLGE ARBELJINE	Andrej Makin
Paideia, 1998.	60,00
10	GODINA 501.	Noam Čovski
Svetovi, 1998.	180,00
11	PLAVI CVET	Penelopi Ficzerald
Paideia, 1998.	75,00
12	VRTOGLAVICA	Slobodan Šijan
Gepoetika, 1998.	48,00
13	MISLI O DOBRU I ZLU	Vladika Nikolaj
I.PONA, 1998.	60,00
14	SEDMAN SUNACA I SEDEM MJESEČINA	Žoze Saramago
Kolumbus, 1997.	93,00
15	TESLINO PROROČANSTVO	Milovan Matić
NO LIMIT, 1998.	150,00

Lista je napravljena na osnovu podataka beogradskih knjižara:

- Knjiga i mi - Cetinska 6
- Salon knjige - Kosovska 37
- Stubovi kulture - Trg Republike 5
- Plato - Akademski trg 1

MUZIKA - PREDLOG

JOVAN ILIĆ:
Usna harmonika,
prava stvar

■ **JOVAN ILIĆ, GRUPA ROW HIDE:** Prava stvar za slušanje je novi, nedavno objavljeni album Kima Vilsona *My blues*, pevača i usnaharmonikaša benda Fabulus tanderbirds, gde je svirao i stariji brat Stivija Rej Vona. U doba digitalne kompjuterske tehnike album je snimljen u starinskoj tehnici sa neverovatnim haj-faj monozvukom. Kim Vilson, Fred Kaplan (klavir), Leri Tejlor (kontrabas), Rasti Zin (gitara) i Džunior Votson (gitara) obrađuju starinsku muziku, razne stilove bluza iz četrdesetih i pedesetih godina, što govori da album nije pravljen u komercijalne svrhe.

FILM - PREDLOG

■ **PRJAVI INSPEKTOR BLAŽA:** Najinteresantniji film na repertoaru beogradskih bioskopa jeste crtani film „Mala sirena“, koji predstavlja najbolje Diznijevo ostvarenje u poslednjih dvadeset godina. Fantastičnu muziku za ovaj film uradio je majstor Alan Meken. Divnu ljubavnu priču „Mala sirena“ preporučujem zato što sam se i ja osećao kao glavna junakinja dok nisam našao ljubav svog života, a najviše zbog raka Sebastijana na koga fizički veoma ličim.

PRJAVI INSPEKTOR BLAŽA:
Divna ljubavna priča

HIT LISTA FILMOVA

Prvi broj: broj nedelja prikazivanja
Drugi broj: broj gledalaca

1	GODZILA
(GODZILLA)
uloge: Metju Broderik, Žan Reno
režija: Ronald Emerik	3	122.243
2	ČOVEK POD
GVOZDENOM MASKOM
(MAN IN THE IRON MASK)
uloge: Leonardo di Kaprio, Džeremi Ajron
režija: Randal Valas	6	42.259
3	ŠIFRA MERKUR
(MERCURY RISING)
uloge: Brus Vilis, Alek Boldvin
režija: Harold Beker	6	26.135
4	BRACA BLUZ 2000.
(BLUES BROTHERS 2000.)
uloge: Den Ekrojt, Džon Gudmen
režija: Džon Lendis	4	20.733
5	VRISAK II
(SCREAM II)
uloge: Niv Kembel, Kortni Koks
režija: Ves Krejven	5	15.872
6	SABLASNI OKEAN
(DEEP RISING)
uloge: Femke Jansen, Entoni Held
režija: Stiven Somers	5	14.914
7	ISCELITELJ
(THE HORSE WHISPERER)
uloge: Robert Redford, Kristen Skot Tomas
režija: Robert Redford	2	14.614
8	MALA SIRENA
(THE LITTLE MERMAID)
glasovi: Semjuel Rajt, Džodi Benson
režija: Ron Klement	2	8.303
9	OČAJNIČKE MERE
(DESPERATE MEASURES)
uloge: Majkl Kiton, Endi Garsija
režija: Barbet Šreder	7	5.777
10	I TO JE AMERIKA
(CITIZEN RUTH)
uloge: Lora Bem, Bert Rejnolds
režija: Aleksandar Pain	2	1.293

distributeri:

BANDUR

VANS

FIRST PRODUCTION

TUCK

Žena - akter istorije

U podelama na dobre i loše aktere istorije, žena je, u najboljem slučaju, kod većine istoričara svrstana u grupu „nepostojećih“ ili „nevidljivih“ učesnika. Dobro poznata izrečica „šerše la fam“, ženu je odredila kao uzrok raznih sukoba i zakulisnih radnji koje su, nezavisno od oficijelne politike, određivale tok istorije. Postoje, međutim, mnogo ozbiljniji razlozi da istoriografija izade iz budoara princeza, kraljica i ostalih dama koje su prošlosti davale romantičnu notu. Jedan i najvažniji sadržan je u činjenici da se upravo istraživanjem položaja žene u društvu sasvim precizno meri

stepen modernizacije ili civilizacijskog pomaka koje društvo ostvaruje u svom razvoju. Zbornik radova „Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka“, sa posebnom temom „Položaj žene kao merilo modernizacije“, sasvim ubedljivo dokazuje koliko su istraživanja vezana za položaj žene sastavni deo svake ozbiljne istoriografije. Analize vezane za definisanje uloge žene u zakonodavstvu, državnim i nacionalnim institucijama, politici, školstvu, javnom mrnjenju, ratu, porodici i svim drugim oblastima društvenog života upotpunjuju sliku Srbije XIX i XX veka

na nov način, tačnije rečeno ogoljuju je.

Krut, patrijarhalan sistem normi, koji je na planu odnosa polova zadržao tradicionalne oblike društvene svesti, može se slikovito ilustrirati samo jednim detaljem. U srpskom zakonodavstvu (Građanski zakonik), koje je na snazi bilo od 1844. do 1945. godine, udata žena nije imala poslovnu sposobnost, odnosno tretirana je kao maloletna ili malomna osoba koja se nalazi pod starateljstvom. Staratelj je, naravno, bio njen muž koji je imao pravo da odobrava prav-

MERILU: Položaj žene u društvu precizno određuje stepen njene modernizacije

ne postupke svoje žene. Takva pravna diskriminacija udatih žena opravdavana se u pravnoj literaturi potrebom za održavanjem bračne harmonije.

MILANA GRAHOVAC:
Moje figure su realne, iako pomalo netačne

Slike košmara

„Balkan bluz“ Dejana Nikolaja Kraljačića, dobitnika zlatne medalje za najbolji debitantski film na ovogodišnjem Festivalu dokumentarnog i kratkometražnog filma, uvršćen je u zvanični program ovogodišnjeg filmskog festivala u Berlinu, u kategoriji *Prix Europa*.

Dejan Kraljačić, apsolvent na katedri za filmsku i televizijsku režiju u klasi Darka Bajića, smatra naziv ovog kratkog igranog filma jezivo ironičnim, jer je kao muzičku podlogu koristio isključivo „Bisti boys“. Za scenario je uzео dve scene iz komada „Bure baruta“ Dejana Dukovskog - „Balkan bluz“ i „Zajdi, zajdi“. Reditelj kaže da je želeo da napravi totalni košmar, brz, agresivan i ekspresivan film, do te mere da dijalog prestane da bude bitan, a da za publiku njegovo delo bude neka vrsta terapije. Sadašnjost u crno-beljoj tehnici i flešbekovi u koloru su, prema autorovim rečima, slika košmara u kome se Jugoslavija tokom poslednjih deset godina nalazi. Interesujući se više za sliku,

EKSPRES: „Balkan bluz“ je brz i agresivan film, neka vrsta terapije za publiku

dizajn i tehnologiju nego za ulogu glumca, Kraljačić je u ovom filmu iskoristio impresivnan niz efekata koje savremena filmska, televizijska i digitalna tehnika imaju na raspolaganju.

Crna, duga, konačna linija

Za Milana Grahovca crtanje je radost i obaveza. Na izložbi „Linija - akcija“, drugoj ovogodišnjoj izložbi u Galeriji 73, koja traje od 24. septembra do 10. oktobra, Grahovac izlaže uglavnom ljudske figure. Kaže za njih da su realne i bez deformacija, ponekad i pomalo netačne ali ubedljive.

Grahovac je specijalizirao na grafičkom odseku Akademije lepih umetnosti u Holandiji, a

magistrirao je na crtačkom odseku Akademije umetnosti u Novom Sadu. Za sobom ima sedamnaest samostalnih i preko pedeset kolektivnih žiriranih, bijenalnih i međunarodnih izložbi.

„Moja linija je lična, ovovremena, jedna, crna, dugačka, jaka i konačna“, objašnjava Grahovac svoje crteže. Radeni su ugljenom i kredom, lavirani kineskim tušem i četkom, doslikavani akrilnom bojom.

Pinus Omorika Savić

PIONIRI NASTAVE: Pančić s profesorima Velike škole - Dikićem i Žujovićem

PREČUTANI JUBILEJ

Ove godine navršilo se 110 godina od Pančićeve smrti (25. februar 1888). Taj datum u Beogradu i Zagrebu nije obeležavan. Jedno od najvećih imena svetske nauke ni Srbi ni Hrvati ne doživljavaju dovoljno kao svoje: Hrvati verovatno zbog toga što je napustio katoličku veru i hrvatsku domovinu; Srbi valjda stoga što je Hrvat „po krvi“, iako je na dan venčanja u srpskoj crkvi u Čupriji prešao u pravoslavlje, uzeo srpsko državljanstvo, svoj život i stvaralaštvo vezao za Srbiju i bio istinski patriota.

Sve što je bio i radio i danas impresionira, kao i za života kada je, u naponu stvaranja, uživao svetsku slavu i počasti.

USPAVANA LEPTICA: Pančićeva omorika iz mesta Zaovine, gde je otkrivena. Po opštem priznanju svetskih naučnika, „najlepši četinar Evrope“

Foto: Dr Slobodan Jovabović

JOSIP PANČIĆ HARAMBAŠA PROSVEĆUJE SRBIJU

JOSIP PANČIĆ BIOGRAFIJA

1814. 17. aprila (5. aprila po starom kalendaru) rođen u selu Ugrine ispod Velebita, u Hrvatskom primorju

Osnovnu školu završio u Gospiću

1824. nastavlja školovanje u Gimnaziji u Rijeci o trošku strica Grgura, župnika u Gospiću

1830. upisuje Višu školu u Zagrebu, filozofski smer

1832. nastavlja školovanje u Pešti, nezadovoljan slabom zastupljenošću prirodnih nauka na Višoj školi u Zagrebu

1842. nakon deset godina školovanja doktorirao na Medicinskom fakultetu u Pešti, s tezom iz medicinske botanike

1844-45. boravi u Beču, sređuje svoj herbar i sreće Vuka Karadžića koji ga nagovara da dođe u Srbiju

1846. dolazi u Beograd s namerom da radi kao lekar i istražuje prirodu

1847. odlazi u Jagodinu da u obližnjoj fabrici stakla leči radnike od trbušnog tifusa

1849. venčava se s Ljudmilom Milkom, kćerkom barona Franca Kordona, inženjera

1850. izabran za saopštavajućeg člana Društva srpske slovesnosti

1853. dobija otpust iz austrougarskog državljanstva i prima srpsko državljanstvo

1854. postavljen za stalnog profesora u Liceju u Beogradu

1853-1887. pune 34 godine profesor u Liceju, kasnije Velikoj školi

1866. postavljen za rektora Velike škole u Beogradu i biran šest narednih mandata

1872. osnovao Srpsko lekarsko društvo

1874. postavljen za upravnika Botaničke bašte

1878. postao predsednik Srpskog učenog društva

1884. ukazom kralja Milana postavljen za člana Državnog saveta

1887. ukazom kralja Milana postavljen za prvog predsednika Kraljevske akademije

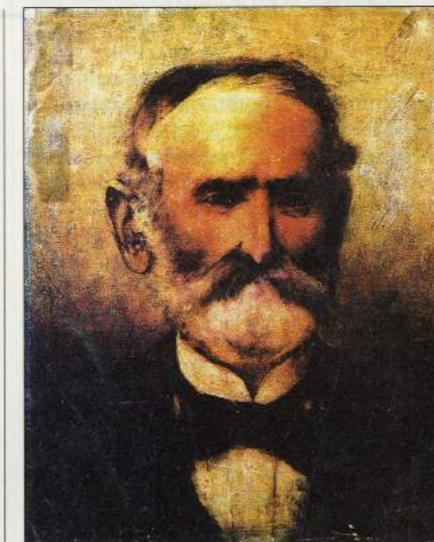
1888. Umro 8. marta (25. februara po starom kalendaru). Sahranjen o trošku države na groblju kraj Crkve svetog Marka. Nakon Prvog svetskog rata Pančićeve kosti prenete na Novo groblje, gde su ležale do 1951. Iste godine planinari Srbije prenose Pančićeve kosti u kameni mauzolej podignut na najvišem vrhu Kopaonika (2.017).

Pored omorike Pančić je otkrio i 46 potpuno nepoznatih biljnih vrsta, tri životinjske i dvadesetak vrsta puževa i školjki; danas u svetskoj nauci 35 vrsta i rodova nosi njegovo ime. Naučnoj javnosti prvi je saopštio podatke da u Srbiji ima 70 vrsta sisara, 70 vrsta riba, 200 vrsta pauka i 20.000 vrsta insekata

Maja 1846. u tek oslobođenu Srbiju stiže peštanski doktor. Luta po beogradskim šumama, obilazi Avalu, razgleda leglu komaraca u močvarama Save i Dunava i čeka odluku srpske vlade o zaposlenju. Ali posao ne dobija. Pismena preporuka Vuka Karadžića, sročena u Beču, ništa mu ne pomaže. Vuk je omražen u Srbiji, a zbog nestabilnih političkih prilika na dvoru Aleksandra Karađorđevića podozreva ju da je austrijski špijun. I taman kada se, nakon dva meseca uzaludnog nadanja, s poslednjim grošem u džepu, namerava vratiti u Beč ili Peštu, dobija poziv od Avrama Petronijevića, ministra spoljnih poslova, čoveka koji je dve godine ranije (1844) s Ilijom Garašaninom i Čehom Franjom Zahom stvarao čuveno „Načertanije“.

Tako je mladi Josip Pančić, lečeći radnike od trbušnog tifusa u ministrovj fabrici stakla u blizini Jagodine, počeo lekarsku karijeru. Uz lekarski posao počinje da istražuje i biljni i životinjski svet, što će ga u naponu stvaranja odvesti na Olimp evropske prirodne nauke.

Peštu i Beč, gde u prirodnjačkim muzejima sređuje svoje herbare, sluša predavanja slavnih profesora i druži se s vatrenim Ilircima, napustio je s jasnom odlukom: s diplomom Medicinskog fakulteta i doktoratom iz botanike ne želi državnu službu. Mašta o lekarskom pozivu uz koji bi se predao svojoj strasti - istraživanju prirode. Procenjuje da mu hrvatske prilike nisu naklonjene i da u Ugarskoj neće imati pacijente. Njegovu istraživačku radoznalost mame divlje šume Bosne i Srbije i na nagovor Vuka Karadžića, s kojim se 1844-1845. viđa u Beču, dolazi u Beograd i traži postavljenje u Užicu. Srbija je poluoslobođena:

U VREME SLAVE: Josip Pančić - fotografija dr Miodraga Đorđevića

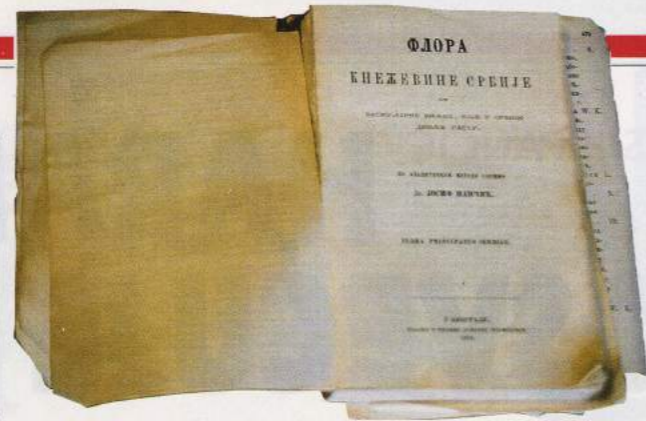
MAJSTOR U MASONERIJI

Iako do dokumenata nije lako dopreti, izvesno je da je Josip Pančić pripadao redu slobodnih zidara i da je bio majstor masonske lože u Srbiji. Postoje indicije da je i kralja Milana uveo u masoneriju. Na Pančićevj sahrani, među brojnim vencima najuglednijih ličnosti i institucija Evrope, bio je i venac slobodnih zidara.

poslednje grupe Turaka još su u Kalemegdanskoj tvrđavi, s njenih zidina povremeno, iz teških topova gađaju grad. Narod nepismen, ne zna - kao ni danas - ni kako mu se zove država, ni gde su joj granice. Ali, ▶

Srbija je okean bujnih šuma, a narod iscrpen vekovnim robovanjem, napadnut groznicom, plućnim i trbušnim bolestima, sifilom, šugom, koja je u mnogim delovima zemlje „verni pratilac svega živog od kolevke do groba“. U mašti mladog Pančića to je veliki izazov i za budućeg lekara i za istraživača prirode.

Pošto je izlećio radnike u okolini Jagodine, stižu mu priznanja i postavljenja, i od vlasti i od naroda, kakva nedavni an-

SLAVNO DELO: Prvo izdanje kapitalnog dela „Flora Kneževine Srbije“, na kome je Pančić radio ukupno 38 godina

OMORIKA (PICEA OMORICA PANC)

Otkriće omorike Pančić je opisao na sledeći način: „Godine 1877, pođem s četiri učenika ponovo u užički kraj u tvrdoj nameri da se ne vratim u Beograd dok omoriku ne nađem. Po dugom lutanju po Zlatiboru i Tari, kada sam već pomišljao da će i ovog puta moja želja da ostane neispunjena, nađem se u Zaovinama nedaleko od kuće pokojnog popa Đoke pred omanjom grupom nepoznatih mi četinarar, okićenih na vrhu mnoštvom šišarica. Zapitam se-

ljake koji su me u tom putu pratili, da li to neće da bude tražena omorika, a to mi jedan od njih potvrdi da je on s tog drveća skinuo grane, što su pre nekoliko godina u Beograd poslate, ali da je bio zaboravio mesto gde ih je ubrao. Prvi pogled na omoriku i njen sitan rod utvrdi me u mojoj prvoj misli da to nije ni jela ni smrča, već da je to za našu floru nova fela drveća, a da li će da bude i za nauku što novo, to su imala da pokažu dalja proučavanja omorike“.

nimus u Beogradu nije mogao ni usniti. Narednih sedam godina, sve do izbora za saopštavajućeg člana Liceja, leći narod u okruzima Jagodina, Negotin i Kragujevac. Narod ga voli, a on uzvraća pomažući neukom i siromašnom svetu na svakojake načine: leći stoku, savetuje oko gajenja useva i čuvanja šuma, podizanja vinograda, zaštite letine od štetočina. Kada rojevi skakavaca prekriju nebo iznad sela Korman kod Kragujevca, trči u selo, uzbuđujući seljake i pokazuje im kako da ih oteraju lupanjem u tandžare i bakrača.

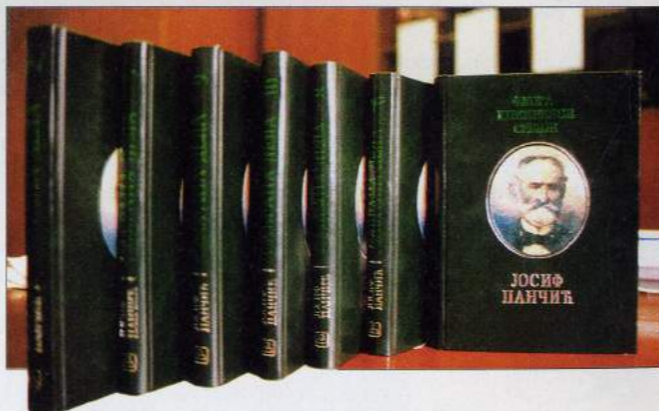
Okolinu svih mesta u koja dolazi da leći bolesnike Pančić neumorno istražuje. Njegovo interesovanje za prirodu nema granice: interesuje se za trave i drveće, po podunavskim močvarama hvata komarce i skakavce, u Banatu s rudarima silazi u okno i skuplja rude, stene i minerale, pešači obalama Timoka, istražuje živi pesak Delibatske peščare, obilazi Karpat, penje se na neke planine Bugarske. Od 1856. kada prestaje s lekarskim poslovima, kao profesor jestastvene istorije i agronomije sa još većom energijom istražuje. S limenom torbom na leđima i durbinom u ruci obilazi planine i korita reka Srbije i Crne Gore. Opsesija mu je Kopaonik sa svojim šumama, stenama i izvorima.

Na njegov vrh Suvo Rudište (2.017 m), gde danas počiva u mauzoleju, penja se 16 puta. Radoznanost dečje svežine ne popušta mu ni poslednjih godina dugog života. Kad god čuje za neku travku, cvet, drvo, insekt... koji mu se čine nepoznati, nestrpiljiv je i istrajan da sazna šta je to. Dva-deset godina uporno obilazi predele Zlati-

boru i užičkog kraja i traži drvo koje u narodu zovu omorika, za čije ime zna iz epskih pesama i Vukovog Rječnika; u 63. godini života (1877) žuri iz Beograda u Sokobanju na vest da je negde u okolini pao meteor, skuplja kamenje i pravi detaljan zapis; godine 1885. sedamdesetdvo-godišnji Pančić na konju stiže u selo Ruplje kod Ostrožuba u jugoistočnoj Srbiji i proučava zimzeleni žbun, njemu nepoznat u flori Srbije, a čuo je da su seljaci njime ukrali slavluk dočekujućeg nekog ulednog popa. Od dolaska u Srbiju samo poslednje godine života, veoma star i bolestan, nikud nije odlazio.

Nisu sva putovanja bila ni laka ni prijatna. U Srbiji tek oslobođenoj od Turaka, 'ajduci i Turci pričinjvali su se čim padne sumrak. U leto 1863. Pančić 42 dana sa svojim studentima tumara po Maljeniku u istočnoj Srbiji. Stižu umorni u jedno selo u nameri da se osveže i prenoće, ali im seljani ne daju da konače, a kmet obaveštava kapeta-

PODVIG: Da je Pančić postojao, podsetio nas je, u godini jubileja, jedino Zavod za udžbenike i nastavna sredstva iz Beograda istinskim izdavačkim poduhvatom - objavljivanjem 11 tomova njegovih sabranih dela

SABRANA DELA

Pančić je, kažu njegovi savremenici, bio vrlo strpljiv, oprezan i kritičan istraživač. Nije donosio lakomislene zaključke, strast prema otkriću nije ga gonila da svoja saznanja saopšti naučnoj javnosti pre nego što ih ispitao. Zbog toga je sporo objavljivao dela - do 42. godine kada postaje član Društva srpske slovesnosti, sem disertacije, nije objavio nijedan naučni rad.

Tokom 42 godine rada u Srbiji objavio je 42 naučna dela na oko 3.200 strana. Povodom 110 godina od smrti, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograda objaviće do ovogodišnjeg Sajma knjiga u Beogradu Sabrana dela Josipa Pančića u 11 tomova. Ovih dana objavljeni su tomovi: **I: Flora Kneževine Srbije, II: Botanički radovi I, V: O našim šumama, VI: Zoološki radovi, VIII: Jestastvenica - zoologija, IX: Jestastvenica - Mineralogija i geologija, X: Jestastvenica - Botanika.** Do kraja oktobra biće odštampani i ostali: **III: Botanički radovi II, IV: Botanički radovi III, VII: Studije i prepiska, XI: Život i delo Josifa Pančića**

na da je u selo banulo osam naoružanih hajduka i pred njima bradati harambaša.

Sa svih putovanja Pančić donosi džakove grančica, kamenja, minerala, a u svojoj limenoj torbi osetljive biljke i životinje. U Beogradu ih posmatra, proučava im građu, opisuje, utvrđuje sličnosti i razlike s poznatim vrstama, pravi herbarske zbirke, preparira životinje. U današnjoj Botaničkoj bašti u Beogradu Pančićev herbar ima više od 50.000 biljaka, od kojih je 80 odsto skupio

po Srbiji. Pri utvrđivanju vrsta i rodova, pojedinačnih karakteristika, sličnosti i razlika s „felama“ koje se kod nas ne mogu naći, često nailazi na velike probleme. Potrebna mu je stručna pomoć, ali je u svojoj zemlji ne nalazi. Odlično poznaje nemački i latinski, francuski, bugarski i italijanski, služi se španskim, ali u Srbiji nema stručnih knjiga, rečnika, atlasa bilja... Stoga se intenzivno dopisuje i konsultuje s mnogim najuglednijim naučnicima Evrope i Amerike. Traži obaveštenja o pojedinim vrstama, najnovijim saznanjima i literaturi. Do danas je pronađeno 1.500 njegovih pisama iz te prepiske, od kojih ni jedno nije privatno (lično); sva su pisana u svrhu razmene naučnih mišljenja. U naučnim centrima Nemačke, Francuske, Italije, u Pragu, Beču, Pešti, Firenci... rado ga primaju; tamošnje naučnike upoznaje sa svojim istraživanjima i novim vrstama, ostavlja im herbare.

Za 42 godine rada u Srbiji Josip Pančić je prepešačio i istražio celu Srbiju, de-

PROMENIO VERU

Josip Pančić se venčao 1849. u srpskoj crkvi u Čupriji s Ljudmilom, kćerkom barona Kordona, inženjera. Tom prilikom je, kažu biografi, prihvatio pravoslavnu veru i od tada se često potpisuje - naročito kada se obraća ministru ili kralju - ne kao Josip nego Josif. Nešto ranije, od ugarskog namesništva zatrazio je saglasnost da prestane da bude austrougarski podanik, a 1853. uz neuobičajenu svečanost, dobio je srpsko državljanstvo. Tada to nije bilo neobično, danas, 110 godina nakon njegove smrti, jeste.

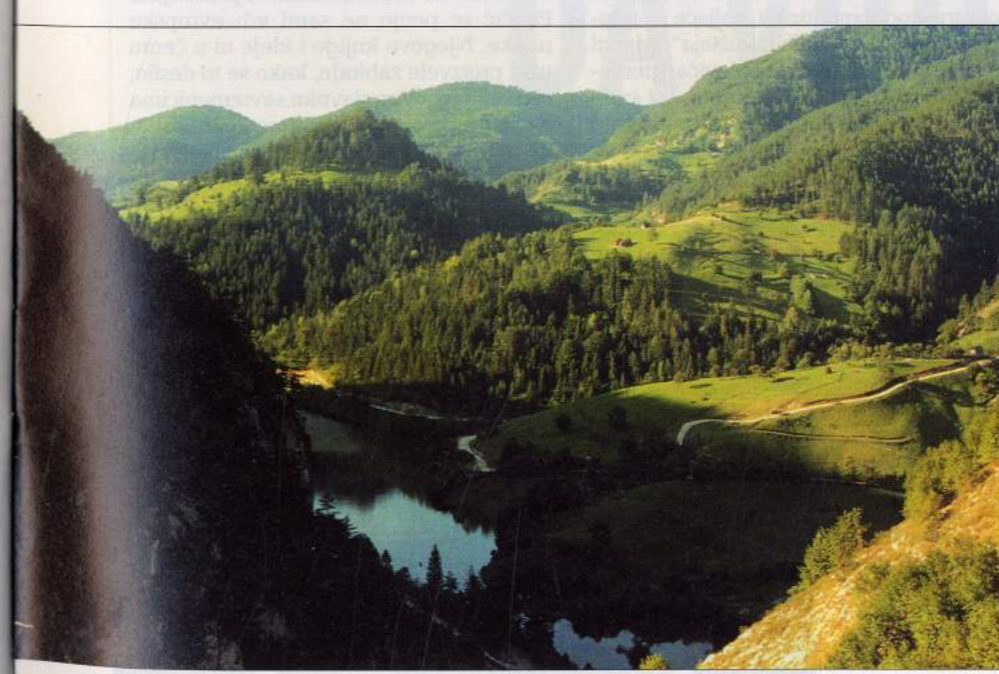
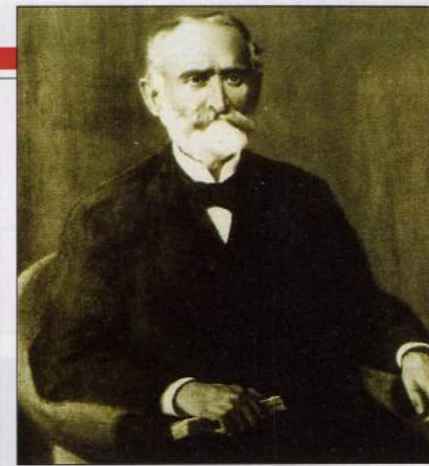

Foto: Dr Slobodan Jovanović

LIČNE STVARI: Metalna torba s kojom je odlazio na teren

PANČIĆEV MAUZOLEJ: Od 1951. Pančić počiva na vrhu Kopaonika

love Crne Gore i Bugarske. Godine 1874. objavljuje svoje kapitalno delo „Flora Kneževine Srbije“ i zadivljuje svet opisom 2.422 vrste biljaka, a u studiji „Flora u okolini beogradske“ opisom 1.156 biljnih vrsta. Nakon 30 godina istraživanja saopštava, do detalja, svojstva 137 vrsta skakavaca koje je sam evidentirao i ispitao, među kojima su dve bile potpuno nepoznate svetskoj nauci. Od 313 vrsta ptica za koje se danas zna u Srbiji, Pančić je sam otkrio i okarakterisao 303 - samo je deset novih otkriveno za 110 godina od njegove smrti. U radu „Šumsko drveće u Srbiji“ koji objavljuje 1871. opisao je 189 vrsta drveća, od kojih je 15 stranog porekla. Pančić prvi u našoj nauci, u svom udžbeniku „Zoologija“, saopštava sistematske podatke da Srbija ima 70 vrsta sisara, 70 vrsta riba, 200 vrsta pauka i 20.000 vrsta insekata.

Dug je spisak vrsta koje je prvi otkrio. Najveće Pančićevo otkriće, kojim je stekao svetsku slavu i koje su nazvali evropskom lepticom, jeste omorika (*Picea omorica* Pa-

nc), četinar. Utvrdio je da je živi ostatak pre ledenog doba, da daleke srodnike ima samo u šumama Amerike i Azije, a da se na Zemlji može naći još jedino u nekim delovima Srbije i Bosne. Istog naučnog značaja je i Pančićevo otkriće zimzelenog žbuna - zeleničeta, lovorvišnje (*Prunus laurocerasus*).

Zbog takvih rezultata Pančić je postao najveći poznavalac flore i faune južne Evrope, naročito Srbije. U svetskoj nauci danas je opšte prihvaćeno da je Pančić otkrio 46 biljnih vrsta za koje se do njega nije znalo. Ime Josipa Pančića danas nosi 35 različitih vrsta po odluci više od 20 vrhunskih evropskih naučnika. Najugledniji biolozi sveta krstili su ga još za života laskavim imenom „Karl Line srpske zemlje“, po imenu najvećeg sistematičara svih vremena.

Naučna istraživanja i lekarski rad nisu jedine Pančićeve preokupacije u Srbiji. Godine 1853. dolazi u Licej na mesto profesora jestastvene istorije i agronomije. Neiskusano u nastavnom radu, odmah nailazi na velike teškoće. Srbija ima štampariju (1833), „Novine srpske“, prvo pozorište pod upravom književnika Joakima Vujića (1835), Licej (1838), Narodni muzej (1844), Školsku komisiju (Prosvetni savet) (1849), Narodnu biblioteku (1853), Ministarstvo prosvete, čiji je načelnik dramski pisac Jovan Stenja Popović.

A u prirodnim naukama - pustinja. Škole bez učitelja, udžbenika i nastavni sredstava. Prirodnjačke predmete često predaju književnici. U Novom Sadu, u nedostatku profesora, Pančićev omiljeni predmet - zoologiju predaje pesnik Laza Kostić ►

ZAOVINSKO JEZERO: Užički kraj u kome je otkrivena omorika

HERBAR Ulice od Kutija

U Pančićevoj ostavštini jedan od najvrednijih je njegov herbar, koji se čuva u Botaničkoj bašti „Jevremovac“, u Beogradu. Oni koji bi pomislili da je reč o debeloj knjizi starih, platenih i pohabanih korica, prilično su neupućeni. Pančićev herbar sastoji se od kutija, od kojih su u prostorijama gde se čuva sačinjene ulice visoke do tavanice.

Skupljanje biljaka započeo je još kao gimnazijalac i student u Pešti i time se bavio ceo život. Sakupio je oko 15.000 herbarskih tabaka, u kojima se nalazi oko 50.000 pojedinačnih biljaka. „Studiranje biologije u Beogradu danas je nezamislivo bez Pančićevo herbara“, kaže dr Slobodan Jovanović.

VREDNOSTI: Biljke iz Pančićevo herbara, koje je ubrao pre više od 150 godina. Herbar se čuva u Botaničkoj bašti „Jevremovac“ u Beogradu

pravdajući to rečima: „Kad se već neko mora blamirati, mogu i ja“.

Pančić se sav predaje radu sa studentima. Prema najboljim evropskim uzorima piše prvi srpski udžbenik zoologije (1864), zatim mineralogije (1866) i botanike (1868), a potom i udžbenik agronomije, čiji se rukopis gubi. Prvo predavanje u Srbiji iz zoologije drži 24. oktobra 1853. Osniva kabinete botanike i zoologije, a na Dorćolu, pored Dunava, osniva Botaničku baštu, koja je zbog čestih poplava kasnije preseljena na današnje mesto. Sve što je do tada u zavičaju ispod Velebita, tokom školovanja: u okolini Rijeke, Zagreba i Pešte, i kasnije u Srbiji skupio od flore i faune, doneo je u ove kabinete. Ekspoziti su bili postavljeni po rafovima, klasifikovani po rodovima i vrstama, s etiketama koje je ispisivao teško čitljivim rukopisom. Kad su ga posećivali ugledni naučnici iz Evrope, nisu krili oduševljenje - takve kabinete i, posvećenost, nisu videli nigde u svetu. „U njegovim su rukama preparirane životinje, suve biljke, hladni minerali i nemo kamenje glasno govorilo dok ih je objašnjavao“, pisao je jedan od njegovih savremenika.

Predajući studentima, Pančić ne dogmatizuje svoja pionijska postignuća u kabinetskoj nastavi. „Jestastvenica (prirodne nauke) ne uči se samo iz knjiga, nego u polju, šumi, na brdu, u samoj prirodi... U kabine- tu gde se nalaze komadi prirodnih stvari ili njihovi modeli - jestastvenica se doučava.“

To nije samo uverenje: svake godine vodi studente na mesečne ekskurzije i pravi s njima zbirke i herbare, potom ih šalje školama, s molbom da svoje dake vode u prirodu i prave slične zbirke. Da stvar ne bi zavisila od volje profesora, izdejstvovao je od kralja Aleksandra obavezne ekskurzije svake treće godine o državnom trošku. Na terenskim istraživanjima upoznaje ih s metodologijom naučno istraživačkog rada i uči ih kritičkom mišljenju. Stalno im ponavlja: „Kritikujte, analizirajte, nemojte bi-

ti dogmatski servilni, budite skromni i poštujujte napore ranijih generacija“.

U svom vremenu, politički i kulturno prevrelom od žestokih strasti, Pančić fascinira mimoćom i mudrošću. Ustaje protiv privilegija šačice obrazovanih koji izrabljuju nepismenu raju: „Dužnost države je da niko nikom štetu ne nanosi, da niko ničije znanje i neznanje ne zloupotrebi za svoju korist“. U jeku političkih gloženja o razvoju tek oslobođene zemlje, njegovo uverenje je: „Nauka je poglavito pozvana da reši većinu važnih političko-ekonomskih pitanja našeg doba“. „Prosvetćenost je najbolje sredstvo za oblagorodavanje naravi i stvaranje blagostanja. Prosvetćivanje neprosvećenih, širenje znanja i uništavanje zabluda i mistifikacija - osnovni je etički i socijalni zadatak.“

Pančić je izuzetan i zato što se razlikovao od svog vremena u kome je, naročito od 1849. do 1870, nacionalizam „glavna nota srpskog romantizma, najjače i najopštije osećanje tadašnjih naraštaja“. Mnogi pesnici, poput Branka Radičevića, gromoglasno brane „čistotu i originalnost srpskog naroda od prosvetiteljske najezde“ i kukaju „kako je kaput narod naš gunj“, a „štivletna naše opanke“... „Lep je i kaput i štivle su lepe, al nam nagrđiše narodnu dušu“, pisao je Brankov drug i sledbenik Slavko Žlatojević. U istom tonu 1848. pevao je i Đura Jakšić: „A Jevropa! Trulež stari... Stvor nakazan“.

Dok Pančić vaspitava i obrazuje 34 generacije studenata i učestvuje u izgradnji

modernih prosvetnih i naučnih institucija nove države menjajući obrazovni i kulturni pejzaž Srbije, znatan deo srpskih političara i inteligencije samo što ne ratuje oko toga je li izgradnja prve pruge u Srbiji (od Beograda do Niša 1884) „izdaja pradedovskih ideala“, „izdaja i propast Srpstva“, „najteža nesreća Srpstva od Kosova“.

Jednu stvar današnji prirodnjaci zameraju Pančiću. „Lako se bavio svim biološkim disciplinama, nije odškolovao nijednog biologa. Sve do početka XX veka, ni u jednoj oblasti prirodnih nauka nije postojao nijedan doktor nauka“, kaže prof. dr Božidar Čurčić, jedan od priređivača Pančićevih sabranih dela.

Uprkos takvoj primedbi, 110 godina od smrti nije učinilo ništa što bi potamnelo najslavnija dela Josipa Pančića. U zemlji u kojoj su kneževi bili nepismeni, a narod nije znao za krevet, kašiku i petrolejku, Pančić se penje na sami vrh evropske nauke. Njegove knjige i ideje ni u čemu nisu proizvele zablude, kako se to desilo, recimo, njegovim slavnim savremenicima Karlu Marksu s „Manifestom komunističke partije“ ili Iliji Garašaninu s „Načertanijem“. Pančićeva „Flora Kneževine Srbije“, njegov *Herbarium* i drugi spisi iz niza naučnih disciplina i danas su lektira za prirodnjake, isto kao što su romani njegovih savremenika Tolstoja i Dostojevskog štivo za čitaoce i istraživače književnosti. ■

DRAGAN MOJVIĆ

NOSTALGIJA: Nekoliko decenija po napuštanju lekarske prakse, u društvu s lekarima i medicinskim sestrama

NAŠ NOVI MOBILNI TELEFON IMA DVE ODLIČNE OSOBINE:

JEDNU NE MOŽEMO
DA POKAŽEMO.
DRUGU NE MOŽETE
DA VIDITE.

ATOS:
Monaška republika u
Grčkoj, na Halkidiki,
gde se nalazi Hilandar

Hilandar

Na domaćem tržištu softvera i multimedijalnih prezentacija pojavio se pravi biser - kompakt disk sa nazivom: „Sveta Gora, osam vekova Hilandara, loza Nemanjića“, u izdanju fonda za zaštitu duhovnog nasleđa „Atos“ koji su osnovale „STUDIOA“ i biblioteka Srpske patrijaršije, uz blagoslov manastira Hilandar.

Treće dopunjeno izdanje, uoči proslave 800. godišnjice manastira Hilandar, predstavlja najvrednija dela srpske duhovne i istorijske baštine.

Lepo osmišljen i intuitivan program, urađen na ćirilicom i latiničnom pismu srpskoga jezika,

TROJERUČICA:
Kompakt disk o Hilandaru preveden je na engleski, nemački i ruski jezik, a planiraju se prevodi na francuski, japanski, grčki i kineski jezik

pruža obilje podataka, geografskih karata nastajalih tokom vekova, mnogobrojne reprodukcije fresaka i ikona i fotografije mana-

stira. Preveden je na engleski, nemački i ruski jezik, a planira se i prevod na francuski, grčki, japanski i kineski jezik.

News...

OLIMPUS

Sa razvojem digitalne fotografije javila se potreba za štampačima koji mogu verno da reprodukuju slike na papir.

Olimpus je jedan od proizvođača koji nude digitalne fotoprintere, njegov uređaj olimpus P-300 prvi otiske u rezoluciji od 300 tačaka po inču, što je ekvivalentno rezoluciji od 2400 tačaka po inču kod ink-džet štampača.

Brzina štampanja u formatu 10 puta 13 cm je jedna i po fotografija u minutu, sa 16,7 miliona boja. Olympus P-300 štampa dobijajući slike koje se nalaze na hard disku računara, preko skenera ili direktno iz memorije digitalnog fotoaparata.

SONI DVD

Soni ide ukorak s vremenom i ponudio je potrošačima petobrzinski DVD-ROM sa čudnim nazivom DDU220E/H.

Sa kapacitetom od 8,5 gigabajta na jednoj strani diska, mogu se startovati visokokvalitetni video zapisi zabavnog, poslovnog ili obrazovnog karaktera.

Čak se može povezati i na televizor. Brzina čitanja običnih kompaktnih diskova je kao kod 24-brzinca. Uz njega se dobija i kartica Sigma dizajn rialmadžik holivud mpeg-2 dekode, koja omogućava da se uživa u gledanju dugometražnih filmova u HDTV formatu sa digitalnim surround zvukom. Cena 288 dolara.

EVROPLJANIN E-MAIL

evrodesk@
dnevнитеlegraf.com

Ta (luda) Amerika

Istraživači korporacije NCR izjavili su da rade na razvoju mikrotalasne pećnice sa ugrađenim računom, pomoću koje će moći da se sprema ili podgreva jelo i istovremeno da se sruje Internetom.

Kompanija NCR, sa sedištem u Dejtonu, iz koga nam ništa dobro nije došlo, već je predstavila i protipove tog uređaja.

Na vratima pećnice je ekran od tečnog kristala koji reaguje na dodir, a tu je i softver koji reaguje na glas, pa je tastatura nepotrebna.

Kuvari će, tako, umesto da posmatraju pečeno pile, moći da šalju elektronsku poštu, čitaju razne recepte na kulinarskim veb stranama, da plaćaju račune, kupuju u virtualnim prodavnicama i čine još mnogo šta.

Prema njihovim tvrdnjama, mikrotalasi ne ometaju rad računara.

Uređaj se još nalazi u fazi razvoja.

„DVE MUVE“: Nova mikrotalasna pećnica omogućava istovremeno kuvanje i srufovanje Internetom

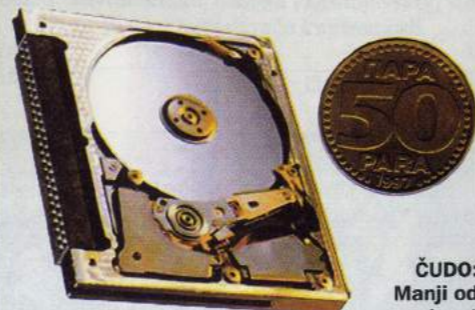
NOVA TEHNOLOGIJA

Najmanji disk na svetu

Američka korporacija IBM saopštila je da je konstruisala najmanji tvrdi disk na svetu, što bi trebalo znatno da poveća mogućnost skladištenja digitalnih kamera i drugih malih elektronskih uređaja.

Digitalne kamere, opremljene IBM diskom od 340 megabajta veličine većeg novčića, mogu da uskladište više od 300 fotografija, što je petostruko veći kapacitet od kamera koje se koriste široko rasprostranjenim fleš memorijskim čipovima.

Novi čip moći će da se koristi i kod najmanjih prenosnih računara, telefona ili prenosnih video igara.

ČUDO:
Manji od pedeset para

ONA KOJU NE MOŽEMO DA POKAŽEMO.

Nevidljiva infracrvena veza povezuje Ericsson SH 888 sa vašim laptopom bez ikakvih žica.

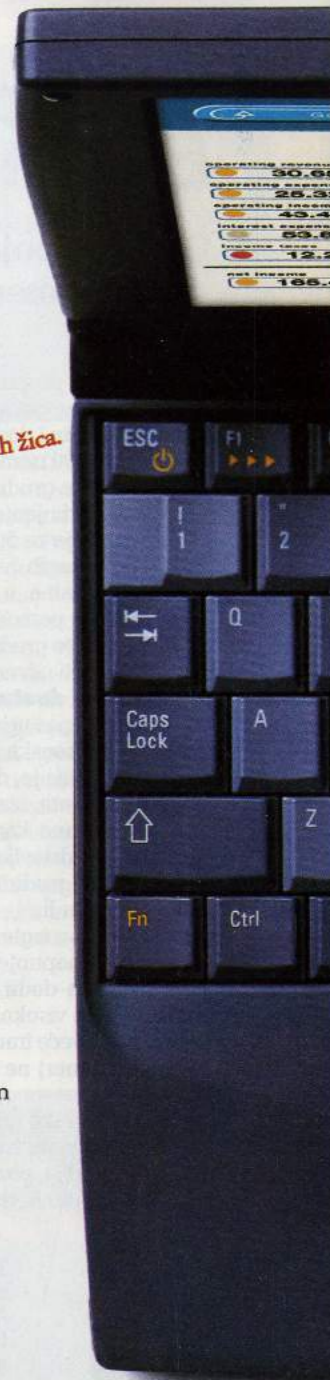
ONA KOJU NE MOŽETE DA VIDITE.

PC-kartica je ugrađena u SH 888. Ona vam omogućava a) vezu sa Internetom b) slanje i primanje faksova i e-maila, ma gde bili.

NOVI ERICSSON SH 888 ČINI INTERNET MOBILNIM.

Novi SH 888 je toliko usavršen da to savršenstvo, na prvi pogled, ne možete ni da primetite. Sve što vam je potrebno skriveno je unutra. Zahvaljujući infracrvenoj vezi i ugrađenoj PC-kartici, možete da povežete SH 888 sa svojim

laptopom bez upotrebe ikakvih žica. Imate pristup Internetu, i možete slati e-mail i faksove. Bilo gde da vi vaš SH 888 idete, Internet ide sa vama. Odjednom je postalo lako da se poslovi završavaju, ma gde da ste.

VEŠTAČKE GRUDI

Barbika od silikona

Otkad se pojavio silikon, oko dva miliona žena u svetu promenilo je izgled svojih grudi

Ne mogu se prepoznati ni na pogled ni na dodir, ne pucaju ako plivate, ronite ili letite avionom i dostupne su svakoj ženi, dođuše za 1.500 nemačkih maraka. Ukraško - silikonske grudi.

Čudesno jedinjenje silicijuma i kiseonika promenilo je za 50 godina, koliko postoji, živote mnogih žena (i muškaraca). Po nekim procenama, u svetu je oko dva miliona žena uz pomoć silikonskih proteza oblikovalo svoje grudi: povećalo ih ili smanjilo, podiglo ili učvrstilo.

U početku dostupan samo odabranima, silikon danas ugrađuju i obične smrtnice. Prva silikonska proteza imala je ravnju površinu koja je, doduše kod manje od jedan odstotka žena, izazivala komplikacije. Stručno nazvana kapsularna kotraktura, zapravo je predstavljala proces stvrdnjavanja silikona u grudima. Naravno, posle bi morao da se vadi.

Danas silikon izgleda kao kesica hrpave površine napunjena neprozirnim gelom, meka na dodir, ali nepromenljivog oblika. Gel je visokokohezivan, pa se i u slučaju neke veće traume (saobraćajne nesreće, na primer) ne rastvara niti migrira po organizmu.

Silikon se široko primenjuje i u medicini i u svakodnevnom životu, ali je, pre svega zaslugom medija, poznat po upotrebi u estetskoj hirurgiji. Retko se spominje da se

TVRDOĆA: „Silikon ne može da pukne. Ako se operacija uradi kako treba, sve će biti u redu“, dr Milan Colić

DOJKE rekonstrukcija

Rak dojke je bolest u ekspanziji i od njega sve više obolevaju mlađe žene. Kad metastazira, dojka se mora odstraniti, posle čega na mestu gde je bila ostaje samo ružan rez.

Na Zapadu se odmah pošto se odstrani dojka primarno rekonstruiše ili se ugrađuje silikonska proteza. Kod nas se to još ne radi. Državne bolnice nemaju ni vremena ni novca, a privatnim lekarima pacijentkinje ne smeju da odu odmah ili jednostavno nemaju novca. Doktori tvrde da je rekonstrukciju najbolje uraditi odmah posle operacije, jer posle nekoliko godina rana zarasta, a tkivo se ravna, pa je mnogo teže uraditi dobru silikonsku protezu. Rekonstrukcija dojke kod nas košta nešto više od njenog oblikovanja.

ovo jedinjenje upotrebljava pri ugradnji pesmejke, da ga ima u pesku, pa i u spreju za kosu.

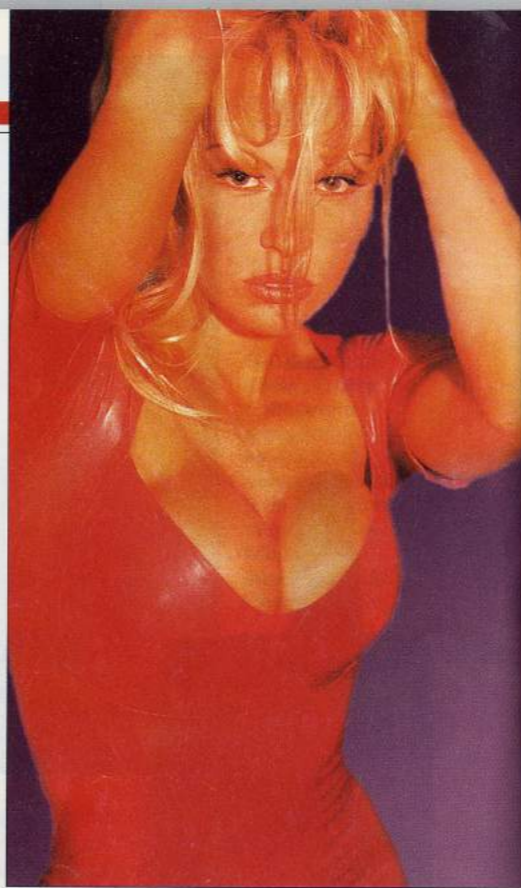
Novinske priče o silikonima glumice X, koji su pukli ili im se dogodilo nešto slično, demantuje dr Milan Colić, plastičar specijalizovan za hirurgiju dojke: „Silikon ne može da pukne. Ako se hirurški zahvat uradi kako treba, sve će biti u redu. Za neuspešnu operaciju silikon nije kriv.“

Otkako su se pojavili, silikonski implantati izazivali su mnogo otpora. Ugradnja čistih silikonskih proteza zabranjena je u

SILIKON proteza

Silikonska proteza ne može da izazove karcinom. To ne znači da žena koja je ugradila silikonsku protezu neće dobiti rak, ali ga implantat u svakom slučaju neće izazvati. Karcinom se nikada ne razvija u tkivu u koje je smeštena silikonska proteza. Prilikom pregleda važno je obavestiti lekara da proteza postoji kako bi se dojka snimila iz drugog ugla.

Americi i Francuskoj, ali i proteze koje se implantiraju u ovim zemljama imaju silikonski omotač, koji je umesto gelom punjen fiziološkim rastvorom. Trenutno se radi na protezama sa sojinim uljem, ali još nije provereno da li sojino, kao i svako drugo ulje, užegne i počinje da se oseća pri povišenoj temperaturi ljudskog tela.

FAMA: Pamela Anderson u nedrima nema silikon, već fiziološki rastvor

Zabranu ugrađivanja čistih silikonskih proteza dr Colić smatra nepravednom: „Firma koja je patentirala silikon brzo je profitirala, a to je izazvalo zavist konkurencije. Zato su silikon doveli u vezu s rakom dojke. Dok se proizvođač Dau korning branio, ostali su zarađivali.“

Silikonske proteze stigle su i u Srbiju. Po iskustvima hirurga, sve više žena odlučuje se na to da svoje grudi ulepša i učvrsti. Grudi operišu starije žene kojima su se posle porođaja opustile, ali i devojke koje nisu rađale.

U zavisnosti od želje pacijenta, rez se pravi na nekoliko mesta - ispod dojke, u pazušnoj jami ili oko bradavice. Implantat se ugrađuje iznad mlečne žlezde ili ispod grudnog mišića. Lekari tvrde da se ne remeti funkcija mlečne žlezde, jer se prilikom operacije ona ne dira. Danas operisana žena već sutradan izlazi iz bolnice. U prvo vreme oseća laku upalu mišića ili slabiji bol, a nekoliko nedelja grudi ne reaguju na dodir. Konci se skidaju posle dve nedelje, a ožiljak od četiri-pet centimetara gubi se posle izvesnog vremena. Grudi po želji vlasnice su napravljene - za ceo život.

Potrebnu ženu da ima savršene grudi američki psiholozi ne pravdaju željom da se sviđi suprotnom polu. Po njima je za to glavni krivac Barbika, lutka savršenih proporcija i izraženih grudi. Pošto odrastaju posmatrajuci savršeno, i same žele da izgledaju savršeno.

SLAĐANA POPOVIĆ

Džinovski projektil

RAKETA DŽINI: Ogromna i neprecizna, bez sistema za navođenje

Završetak hladnog rata i kraj koncepcije masovnog nuklearnog udara usloveli su da neki oružani sistemi karakteristični za svet podeljen gvozdenom zavesom budu zaboravljeni. Takvo oružje je i američki projektil vazduh-vazduh AIR-2A džini. Iako je proizvodnja ove rakete obustavljena još 1962. godine, iz upotrebe je izbačena tek osamdesetih kada su penzionisani deltakrinski lovci F-106A delta dart iz sastava protivvazdušne odbrane kontinentalnih Sjedinjenih Država. Raketa AIR-2A džini je naj snažniji projektil vazduh-vazduh ikada napravljen: ima nuklearnu bojevu glavu od jedne i po kilotone. Objasnjenje za ovakav potez konstruktora treba tražiti u paničnom strahu Amerikanaca tokom pedesetih godina od sovjetskih nuklearnih projektila i flote bombardera tupoljev Tu-4 i kasnije Tu-95.

Predviđalo se da nosač (avion F-106A) ispaljuje nuklearni projektil na formaciju ruskih bombardera s deset kilometara. Džini nije imala nikakav sistem navođenja na cilj i efikasnost je zavisila od procene pilota: idealno bi bilo ako bi se bojeva glava aktivirala 300 metara od dolazećih bombardera.

POLIGON

Ruski Top gan

Malo je poznato da su u bivšem Sovjetskom Savezu postojale škole za naprednu obuku pilota lovaca slične američkom Top ganu. Za razliku od akademije u Miramaru, u kojoj su letачku veštinu u vođenju vazdušne borbe uvežbavali piloti američke mornarice, Sovjeti su svoje letače pripremali u više centara. Najpoznatiji su verovatno Istraživačka letачka škola za instruktore u Zapadnom Lipetsku, Viša vojna avijacijska škola za pilote u Černigovu kao i Kompleks za napredna oružja i istraživanje za pilote suhoja Su-27 iz Vladimirovke. Najbolji ruski piloti stacionirani u nekadašnjoj Istočnoj Nemačkoj usavršavali su se u vazduhoplovnoj bazi Milerovo.

Slično 64. i 65. skvadrону Američkog ratnog vazduhoplovstva, i Rusi su imali svoje eskadrile „agresor“. Te jedinice su učestvovali u obuci i vežbama oponašanja protivničkog vazduhoplovstva. Piloti „agresor“ skvadrona lete na avionima čije karakteristike

LOVAC SUHOJ: Nije dočekao da bude naoružanje Centra za specijalnu obuku pilota

približno odgovaraju standardnim lovcima potencijalnih neprijatelja i obučeni su da se u vazduhu ponašaju i bore kao protivnički letaci. Ide se dotle da se letelice iz sastava ovih jedinica boje kamuflačnim šemama protivničke strane, a u nekim slučajevima nose i nacionalne oznake neprijatelja.

Početkom sedamdesetih Sovjeti su u jednom od lovačkih pukova u Turkmenistanu (365 sunčanih dana u godini) osnovali Centar za obuku posada.

Do jeseni 1975. godine Centar je naoružan lovcima mig 23M i UB. Modernizovane varijante Mikojanovog lovca s promenljivom geometrijom kr-

ila, mig 23MLD ofarbane bojom peska, sa zelenim pegama, upotrebljene su devet godina kasnije. Prvi migovi 29 stižu 1987. godine. Planiralo se da lovci suhoj Su-27 postanu naoružanje Centra za obuku posada tokom 1991. godine, ali se to nikada nije desilo.

Raspadom Sovjetskog Saveza i otcpljenjem Turkmenistana, baza „agresor“ eskadrila ostala je u stranoj zemlji. Slična sudbina zadesila je i ostale škole za naprednu obuku pilota lovaca nekadašnjeg Sovjetskog Saveza, iako se po nepotvrđenim informacijama u nekima od njih još obučavaju piloti.

Rat budućnosti

Krvi nema: neprijatelj će biti uništen nanomašinama ko zna kada i kako ubačenim u njegove vene; biće zaludeno virtualnom realnošću - krenuti nadesno ka vratima koja, u stvari, stoje s leve strane; omadžian infrazvučnim generatorom, uopšte neće primetiti da se muvate u njegovim redovima...

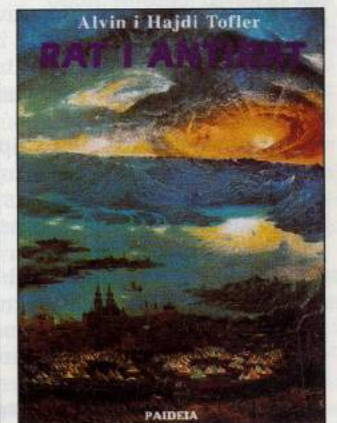
Ovo je tek nekoliko od stotinu načina sofisticiranog ubijanja koje nudi knjiga „Rat i antirat“ Alvina i Hajdi Toflera. Autori tvrde da je došlo vreme rata-va snage uma. Toflerovi njegove početke nalaze u razmišljanjima Dona A. Sterija i Dona Mororija, dvojice američkih oficira čije su vizije rata trećeg talasa prvi put zapisane 25. marta 1981. godine milioni ljudi mogli da vide delimično ostva-

rene piljeći u CNN prenos Zalivskog rata 1991. godine.

Ideje o novom ratu razmatrane su u TRADOC, nekoj vrsti globalne pameti američke vojske, u kome je i predloženo da se prave tenk M-1 abrams, helikopter apač, raketni sistem patriot...

U svakom slučaju um caruje, uveravaju Toflerovi potkrepljujući tvrdnju podatkom da čak 88 odstotaka američkih brigadnih generala ima postdiplomski stepen do kojeg je stiglo tek 19 odstotaka najviših američkih menadžera.

Nije onda čudno što su na neki način stvar prošlosti napadajuće mine, pametni oklop koji razara projekte, komplet koji vojnika štiti od nuklearnog, biološkog i hemijskog oružja, robotizovano oružje ko-

SNAGA UMA: Američki generali imaju više obrazovanje od američkih biznismena

je samo razmišlja. U planu američke Komande za specijalne operacije nalaze se sada stavke: tajno dobavljanje DNK identifikacije, potpuna zamena krvi, sintetička telepajta...

POTKULTURA

PRIJATELJICE MOĆI

Razgovaraju samo o tome gde su izašle, koga su videle, šta su obukle... nisu preterano srećne, ni preterano nesrećne, najveća tragedija im je kad polome nokat. Ne rukuju se s ljudima koji imaju manje od 10.000 maraka u džepu, ne zabavljaju se ispod 30.000 maraka. Zovu ih sponzoruše

Neemoj mool'm te, ona je klasična sponzoruša... Može ona da priča da ga voli kol'ko hoće, ali glavna fora je ta alfa kojom dođe po nju. Matorac! Ima, garant, preko tri banke! Te vodio je ovde, te vodio je onde, te mobilni..."

"A jesi videla kako se juče montirala?! Ja onako ne bi ni na matorsko! Jesi provallila one providne štikle?"

Bučno ogovaranje kojim dve beogradske klinke zabavljaju pola autobusa, do detalja opisuje fenomen urbane omladinske ženske potkulture, nepoznat samo onima koji su se juče vratili sa dugog boravka u inostranstvu - sponzoruše. Da li suviše nova da bi bila zahvaćena naučnim ispitivanjima, ili nedovoljno atraktivna da bi se kandidovala za skromne istraživačke budžete, ova pojava nije, do sada, inspirisala nikoga iz stručnih krugova ko bi bio njen kompetentni poznavalac, spreman da izloži svoja otkrića i rezultate.

To je, doduše, i razumljivo. Sponzoruše nisu baš lako polje za proučavanje - podataka nema, one same nevoljne su da o sebi previše pričaju, prepreke nastaju čak i pri pokušaju pukog definisanja.

Ko su, zaista, one? Neko, totalno neupućen, pitaće - jesu li to, u stvari, kurve? I već pri odgovoru - ne - postaje jasno da prva distinktna crta mora biti povučena između "sponzorisanja" i prostitucije.

Oko određenja "najstarijeg zanata na svetu" ukrštaju se pera još od rimskog pisca Ulpijana, koji je pre 2000 godina opisao prostitutku kao ženu koja, ne birajući niti prikrivajući, prodaje svoje telo za novac većem broju muškaraca. Obarajući čak i široko rasprostranjenu floskulu o "zanatu", mr Dušan Radulović koji je, kako kaže, "jedini u Jugoslaviji napisao knjigu o prostituciji", ukazuje na brojne nedostanke krutih, neodređenih, apstraktnih ili

HALAPLJIVI MUŠKARCI

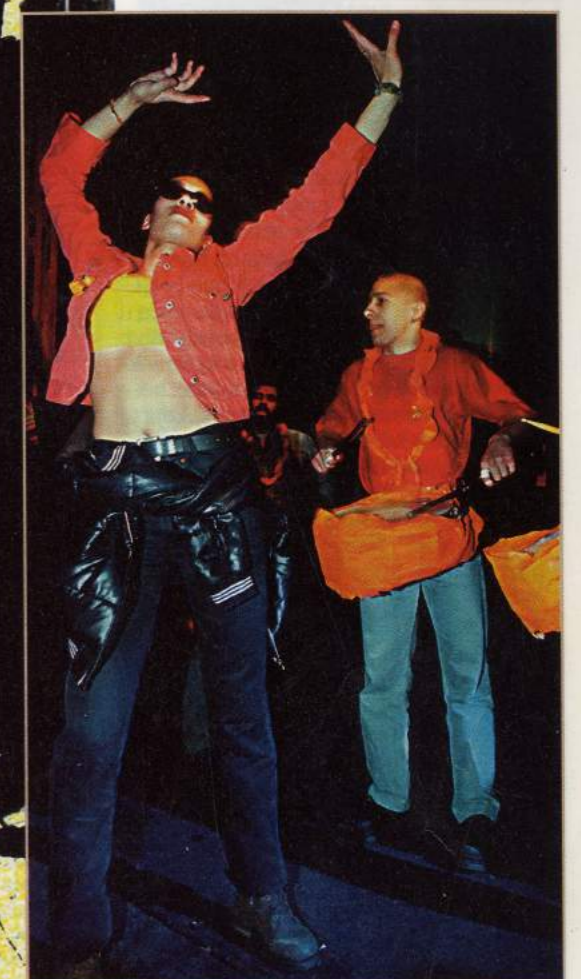
"Muškarci koji biraju takve devojke jesu mladi i uspešni biznismeni koji su ili na ivici kriminala ili u njemu", kaže dr Vojislav Čurčić, koji se na klinici "Dragiša Mišović" bavi psihičkim poremećajima kod adolescenata. "One su obavezni deo njihovog statusnog dekora, pa je kompletiranje imidža, u stvari, glavna motivacija. Osim što su simbol prestiža, uvek mlađe, fascinirane su pojavom, moći i žestinom ovih momaka i time čine da se oni osećaju još bolje. One trepću, odobravaju i bezgranično se dive."

Treći motiv nalazimo u stilu života "sponzora". Moto je - uzeti sve što možeš, za što kraće vreme. Njihova budućnost je neizvesna, takav je i sam njihov život, pa oni halapljivo troše novac, uživajući u svemu po principu "nek traje koliko traje".

Oni, ponekad, imaju i pigmalionsku ulogu. Podučavaju, vaspitavaju i uvode svoje pratilje u specifičan životni stil. To se, najviše, odnosi na starije muškarce kod kojih može biti prisutan i sindrom Lolite. Pokušavajući da produže svoju mladost, biraju neuporedivo mlađu partnerku koja im je nova motivacija i inspiracija.

"Sponzori" ne ulaze u dublje emotivne odnose, jer ne žele vezivanje. Seks, čak, i nije osnova igre. Osnova je glamur.

Vršnjaci sponzoruša su, uglavnom, ljuti. Osećaju se izdani od svoje generacije, pa to objašnjava činjenicu da svoje "drugarice" napadaju i grubo vređaju. I oni žele svoje lepe, atraktivne vršnjakinje, ali su svesni da ne mogu da ih imaju.

UZOR: Nijednoj devojčici uzor nije mama ili tetka ili učiteljica, već likovi iz serije „Bej voč“

moralistički obojenih odrednica. Povezujući je isključivo sa pojavom robne proizvodnje i tržišta, on ističe da je "prostitucija vrsta komercijalne delatnosti (koja) podleže delovanju ekonomskih zakonitosti: potražnji i ponudi na tržištu, kvalitetu usluga, raznovrsnosti, reklamiranju i tako dalje".

Stručnjak za socijalnu patologiju dr Jelena Špadijer-Džinić opisuje oblike ovog devijantnog ponašanja: najčešća i najuočljivija je ulična prostitucija, njen organizovani oblik uključuje i podvodača, slede javne kuće raznovrsne "finoće", a savremeni vid su posredničke agencije sa devojčkama na poziv (call-girls) visokog nivoa. Osim što je sama po sebi eksploatacija "korišćene i kupljene žene", prostitucija je i bukvalni izvor zarade "treće strane" posrednika, podvodača, zaštitnika, trgovaca, organizovanih kriminalaca.

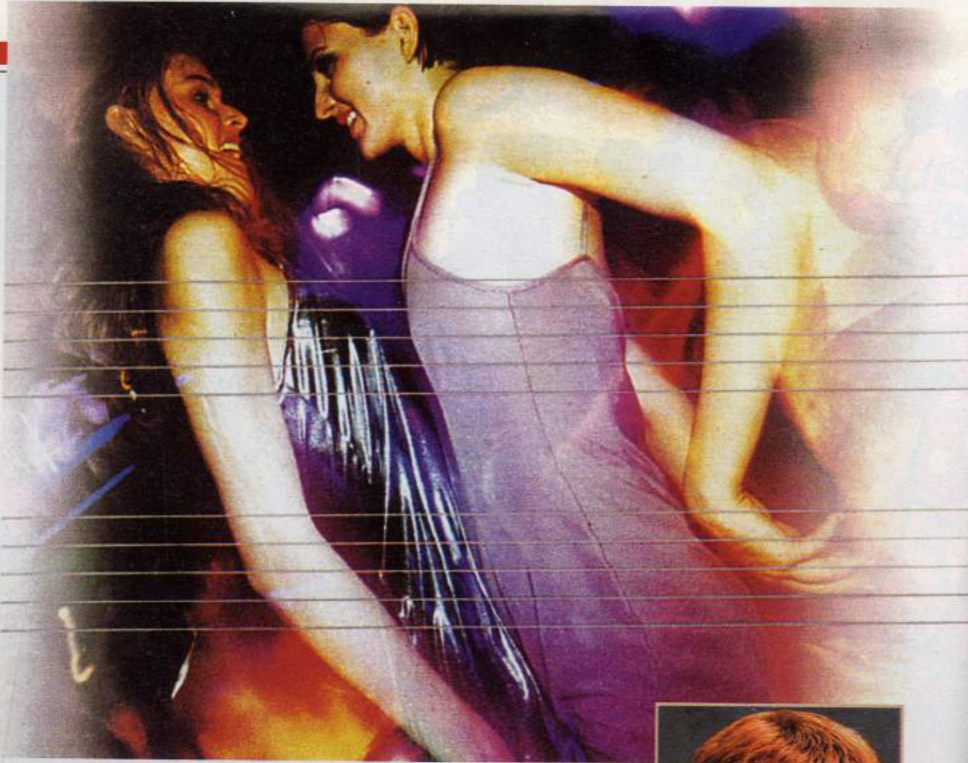
Sponzorušu, međutim, ne možete pozvati preko agencije za poslovnu pratnju. Ona se ne susreće ni u parku ni na pločniku. ▶

Ona ne kruži automobilom u potrazi za mušterijom. Niti je drži "madam" u prljavom bordelu. Ona nije nafrakana ženska oslonjena na šank izvikanog hotela.

Ona je učenica. "To je devojka koja se isklučivo zabavlja sa bogatim momcima. Nju redovno sačekuje stariji frajer u besnim kolima, opremljen pejdžerom i mobilnim telefonom, odvodi je u skupe restorane i fancy diskoteke, poklanja joj luksuznu garderobu, parfeme, čak i zlatan nakit. Sad je hit -lični mobilni samo za nju, valjda da može u svakom trenutku da je nađe", nepogrešivo opisuje jedna srednjoškolka ono sa čim ekspert tek treba da se uhvate u koštac.

Emocionalna ravnodušnost, koja je istaknuti deo karaktera sponzoruše, zapinjujuće se poklapa sa elementom definicije prostitutke i predstavlja pravo objašnjenje za ono što okolina tumači kao "površnost i glupost". Razgovaraju samo o tome gde su izašle, koga su videle i ko je video njih, šta su obukle i da li su bile u centru pažnje... One nisu ni preterano srećne, ni preterano nesrećne, nema velikog bola, ni naročite radosti. Prolazno ushićenje donosi samo luksuzni parfem, a prava tragedija je tek - kad slomi nokat.

Promiskuitetno ponašanje "prijateljske noći" nipošto nije pravilo i za sponzorušu. Njena veza, naprotiv, može da bude i relativno stabilna, uz uslov da muškarac ispunjava njene prohteve do dovoljne mere i da se ne pojavi finansijski zanimljivija meta. A osnovna "radna obaveza" dotične mlade dame i ne mora da bude prvenstveno seksualne prirode. "Moja drugarica (mislim, nije mi baš drugarica)", priča jedna beogradska gimnazijalka, "redovno raskida sa 'sponsorom' u trenutku kad se uplaši da će otkriti da je ona, u stvari, nevena." Njeno telo jeste na prodaju, ali najpre da bi bilo lepo upakovano, moderno namirisano i upadljivo okićeno i da bi, takvo, stajalo u izlogu i svedočilo o debelom nov-

POLJSKO ISKUSTVO

Za većinu zemalja u tranziciji osnovano se sumnja da beleži sličnu pojavu. U razgovoru za "Evropljanin", dr Malgorzata Fušara sa Instituta za primenjene društvene nauke Univerziteta u Varšavi, opisuje grupe sponzoriranih lepotica koje su jedno od obeležja predgrađa u Poljskoj. Za njih ne postoji posebno ime, već ih prepoznaju kao pratilje "drešaza" - momaka u trenerkama i skupim automobilima koji žive od kriminala i uživaju blagodeti sive ekonomije. Devojkama plaćaju zabavu, izlaske, haljine i nakit, a one su obavezne da u klubovima igraju, vidljivo i upadljivo za sve. Roditelji najčešće sve znaju, ali se ne protive, jer je reč o veoma siromašnim porodicama. Jasno je da su puka dekoracija, ali drugog izlaza i perspektive nema.

ŽARANA PAPIĆ:
Mladići svoje mišice koriste kao mafijaško, a devojke svoje obline - kao seksualno sredstvo

čaniku njenog pratioca.

Mada se u očima publike čita zavist, prva reakcija "pravoverne" okoline je, kao i kod profesionalki, žestoka osuda. Retki su oni koji žaoku upućuju mušteriji, bez koje ni prodavačice ne bi bilo, a čitava pojava se, u laičkim analizama, potpuno izvlači iz konteksta.

"Nijedan poremećaj se ne može posmatrati izvan psihopatologije sistema", ističe dr Tijana Mandić, profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu. "Kad se upitamo o našem metaidentitetu, to jest ko smo mi, koji su naši ciljevi i svrhe, shvatamo da smo, kao zemlja, primer iz udžbenika: nestašice, nepravde, neodgovornost... Pogrešni ljudi na pogrešnim mestima, bolesna kompeticija, oborena cena kvaliteta, rada i kvalifikacije, do vulgarnosti ogoljena materijalistička premisa da je sve u novcu - sve to utiče na mladu devojku kad postavlja sopstvene ciljeve.

Problem identiteta ključan je i za dr Žaranu Papić, docenta na Filozofskom fakultetu i predavača Beogradskog centra za ženske studije.

U stalno ograničenom prostoru, u kome ima samo deo izbora, žena traži rešenje na

najširem tržištu veština i osobina. Njen oblik lica, njene dimenzije postaju ekonomsko sredstvo i prestižnog, ali i običnog, pristojnog života. Krem, parfem, cipele, čarape - kada je to problem i za nekoga koji radi četiri posla, mladima ne preostaje ništa drugo nego da kao robu za razmenu ponude svoje telo. Mladići svoje mišice koriste kao mafijaško, a devojke svoje obline - kao seksualno sredstvo.

Odeljak o "telesnom" zasluđuje poseban tretman u priči o identitetu. Kako smo sa, nešto malo bogatijeg i sredenijeg, Zapada nekritički preuzeli kompletan diktat o tome kako treba da izgledamo, sa svim modama, statusnim detaljima, atraktivnim sportovima i najnovijim tehnologijama, tako preuzimamo i veštačku sliku o tome kako treba da izgleda devojka sa petnaest, šesnaest godina. Jedno istraživanje u Beogradu svedoči da projektovani ego-ideal srednjoškolke predstavlja posebno dizajnirano

SEKS: Neke sponzoruše ne kriju devičanstvo, druge imaju mladalačke nestabilne veze, treće ne kriju brzopletost u svojim telesno-novčanim aferama

DUPLO GOLO

Iako poneka može da se primeti čak i u završnim razredima osnovne škole, sponzoruša se, uglavnom, "oblikuje" u prvom razredu srednje škole.

"U svojoj petnaestoj ona je lepa, deluje zrelije od svojih vršnjaka i puno truda ulaže u svoj izgled. Nije neinteligentna, čak donosi odlične ocene iz osnovne škole. Kod mene dolazi onda kad razredni starešina najavi da mnogo izostaje. Ti izostanci su pravilni - nema je na petom i šestom času, ili od pet jutara u nedelji zakasni četiri puta: uspa se", priča školski psiholog Eleonora Vlahović. "Na prvi pogled, ona ume da razgovara i odlično racionalizuje svoje ponašanje. Ubeđena je da može sve da postigne, daje garancije da će popraviti jedinice, jer je sposobna i učenje joj ide od ruke, ali škola vrtoglavo pada na njenoj hijerarhiji vrednosti i konačno prestaje da se njome bavi."

Porodica je potpuno zatečena. "Na njenom radnom stolu, na kome su do juče stajale sveske i olovke, sada stoji 25 (!) lakova za nokte", žali se jedan očajni otac. Za kratko vreme, njihova lepuškasta devojčica se transformisala toliko da im postaje strana. Zbunjeni roditelji se plaše da zabrane izlaske, ali nisu srećni što ona polazi "u grad" u jedanaest sati. Počinju svađe, jer ona samo hoće "da se dobro provede". Okupirana svojim, do krajnosti veštačkim izgledom i pritisnuta lošim ocenama, ona naprasno želi da promeni školu i postane, recimo, frizer ili kozmetičar. To su, naravno, samo izgovori.

U suštini, ne stvara nastavnicima nikakve probleme, jer, na kraju, jednostavno, nestane. Ali, ako prekine vezu sa porodicom ili je porodica odbaci, put u prostituciju je otvoren. Ostvarujući do tada socijalnu dobit u ispraznim vezama, u kojima, po sistemu "duplo golo" ni on ni ona ne dobijaju ništa, napustivši školu i bez posla, sponzoruša nema šta drugo da unovči osim svoga tela.

Porodica mora da pruži mladoj devojci bazične vrednosti i da je utopli i zaštiti emocionalnom bliskošću. Tek tako, emocionalno bogata, ona može da izgradi svoj identitet kao samosvesna, autentična, kao - subjekt. Škola je obavezna da omogući i podstiče aktivnost dece i njihovo međusobno druženje, pružajući svakome prostor da se iskaže. Neophodna je, konačno, promena društvenog odnosa prema ključnim vrednostima.

RAZLIKA: Ona nije u bordelu, ne čeka mušterije za šankom izvikanog hotela... ona je učenica

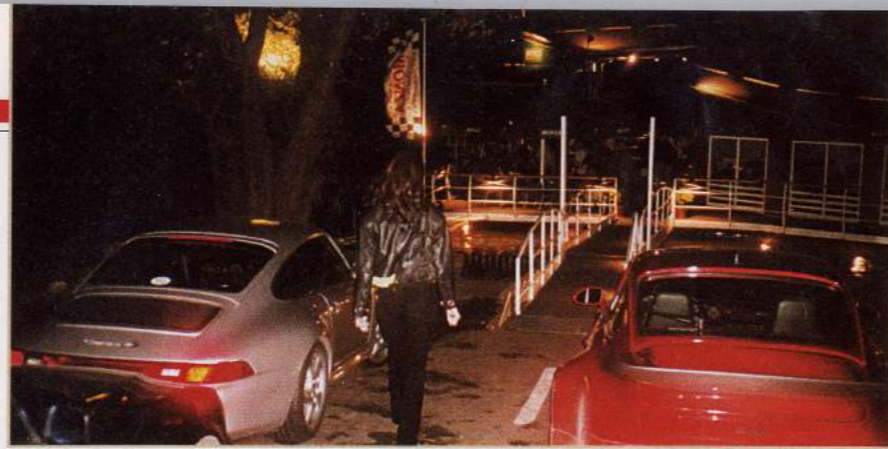

novane" lepotice, kod kojih cinici detektuju takozvani "ča, ča, ča - faktor" (Ovča, Borča, Krnjača...), koje slušaju narodnjake, beže od knjiga kao davno od krsta i odlučuju se za siledžije, mangupe i kriminalce i "elitne" mačke, koje preferiraju dens, uče jezike i "primaju se" na tatine sinove, sportiste ili biznismene.

U odnosu prema seksualnosti mogu se uočiti više nego nijanse. Dok (ne)izvestan broj njih krije devičanstvo, a veća grupa ostvaruje veze uobičajene mladalačke nestabilnosti, ima i onih koji ne kriju brzopletost svojih telesno-novčanih afera. Tako se poverava jedna devetnaestogodišnjakinja: "Ako mi stane 'slon' dok stopiram (žargonski nadimak za izvestan tip mercedesa), ja sam gotova. Otvore se vrata, ugledam mobilni i - gaćice same padaju."

Stavovi prema novcu ili - direktnije rečeno - tarife, takođe variraju. Jedan prag odslikava tužno "jedan od vas dvojice za par patika" i vuče koren iz najcrnjeg siromaštva. Drugi drži ponosna privatnica koja je, napustivši školu, to postala milošću svog dečka "ne rukujem se s nekim ko ima manje od 10.000 maraka (mesečno) a ne zabavljam se ispod 30.000".

Za sve njih, međutim, karakteristična je suštinska pasivnost i stanje totalne besperspektivnosti. Od danas do sutra, tačnije od sinoć do noćas, njen svet se sužava ka potpuno pojednostavljenoj životnoj šemi, obeleženoj, tek tu i tamo, ponekom "firmiranom" krpicom. Bez obzira da li menja dve crne majice sa najboljom drugaricom,

SUŠTINA: Pasivnost odlikuje sponzoruše. One žive od sinoć do noćas

ili jurca džipom kroz elitno letovalište, ona je podanička ličnost u simbiotičkoj vezi sa autoritetom. Ona je sluga.

Sponzoruša je simbol apsolutne komercijalizacije seksualnosti, najnovija manifestacija potčinjenosti žene, nerešiva ukrštenica pobrkanih vrednosti osiromašenog društva. Ona je meta zlobnih tračeva i mračna tema vršnjačkih snova, razlog zabrinutosti nastavnika i očajanja roditelja, laka žrtva licemerne društvene stigmatizacije i nepoznanica za istraživače i posmatrače.

"Čega ima lošeg u tome što devojci poklonim parfem koji znam da ona voli", pita jedan dvadesetčetvorogodišnji kavaljer. "Ona to sebi ne može da priušti, a i ja volim kad tako miriše."

Ničega. Apsolutno ničega. Sponzoruša, gotovo izvesno, ni sama ne zna koji parfem voli. Važno je da je najskuplji, najnoviji i da ima gde da ga nosi. ■

JASMINA GLIŠIĆ

EMOTIVNA KUGA

Dr Tijana Mandić za "Evropljanin" izvodi široku klasifikaciju tipova sponzoruša, zavisno od faktora koji su je formirali:

- **ŽENA BORAC** je klasična arhetipska varijanta "tatine kćerke" koja može biti veoma ženstvena, ali će veoma logično i praktično da bije bitku za tatine, muške principe. Ako su oni - moć i novac - ona će se za njih boriti. Ne treba da nas zavarava njen nežni izgled "slatke male". Ako je porodično ugrožena, ona će biti ta koja dovlači hranu u kuću, kupuje babi lekove, stara se o svemu.

- **ŽENA DEVICA** je mamina kćerka. Ona nikada neće reći da je sve u parama, ali će redovno naći starijeg partnera i manipulativno ostvariti ono što želi. Ona uvek vodi računa samo o svojim potrebama i zadovoljava ih služeći se ljudima.

- **ŽENA SUPRUGA** je sponzoruša u senci. Ona će raditi na sebi tako da postane elitna udavača i jednoga dana imaće idealan brak. Naravno, samo na papiru.

- **ŽENA MAJKA** (tj. rano majka) je orijentisana na brak, ali preko materinstva. Ona juri muškarca preko trudnoće i to je stara arhetipska drama u finansijskom ruhu.

- **ŽENA SVETICA** pripada najmalobrojnijoj grupi. Ona je, tobož, rano sazrela, život joj je jasan, izlazi sa "sponzorima", ali krije svoj celibat jer je on za prezir i ismevanje.

Analizirajući unutrašnji, emotivni svet sponzoruša, dr Mandić primećuje različite poremećaje. Mnoge od njih su zaražene "emotivnom kugom" toliko da su potpuno tupe i obogaljene i zapravo ne znaju šta su emocije. Druge su povređene, u strahu, bolu ili su vrlo ljute. Treće odlično znaju sve o emocijama, a najbolje kako da njima manipulišu. Takve će upotrebiti svu modernu tehnologiju da svom dragom jave sedamnaest puta dnevno da ga vole.

I sponzoruša može da se zaljubi. Ali, u tom slučaju, mora da sasvim redefiniše svoju vezu, sazri i prestane da iskorišćava muškarca. Hepiend bi bio i da ona sama sazri, napravi svoju hijerarhiju vrednosti umesto one koju joj nameću sistem i mediji, da iskoristi šansu koju nije imala njena baka, da kradom zadrži debelu i ružnu drugaricu iz detinjstva koja predstavlja njen koren sa sobom... Najvažnije je da shvati da time što dobija standard, ne znači da dobija i kvalitetan, uspešan i dobar život.

NAKIT JE DIVAN

OMILJENI IZRAZ - "Punišići" ili "puniše" su muškarci koji su "puni kao brodovi", to jest oni koji imaju puno novca. Posebno je lepo ako su, usput, i "kulišići" - dakle "kul" - opušteni, nezainteresovani i blazirani.

OMILJENI IMIDŽ - Večernja garderoba i noćna šminka za prepodnevnu školsku smenu. Najmanji mogući šorts i sasvim tesna majica umesto kecelje, prepuna šminke-rica i dve sveske u tašnici, solarijumska preplanulost, puno pravog i lažnog nakita.

OMILJENI IZLAZAK - Bilo gde što je "in". Za početak kafić "tamo gde su svi", a za kraj diskoteka gde razigrane draži dolaze do potpunog izražaja. Zabranjene su romantične varijante udvoje, negde gde nema nikoga da ih vidi.

OMILJENI FILM - "Kazino" - Robert de Niro, direktor ogromne kockarnice u Las Vegasu, prosi Šeron Stoun, veštu igračicu na sreću i bogate muškarce. Ona se nećka, jer ga ne voli i nerado gubi svoju slobodu, a on je ubeđuje sa milion dolara u nakitu i dva miliona u kešu. "Ljubav će doći u braku", kaže De Niro.

OMILJENE REČENICE - Obe su iz gorepomenutog filma. Tek udata Šeron leži na francuskom ležaju, zatrpata (bukvalno) zlatnim lancima, narukvicama i prstenjem i šapne mužu "Nakit je divan, a ... i ti si sladak". U drugoj sceni navlači kćerkici masivnu zlatnu brazletnu "Vidi šta mi je tata poklonio - zato što me voli".

OMILJENI KREATOR - Versaće! Apsolutno i neopozivo. Preporučava se izjava "Da ima Versaće 'leba, ja bi' taj 'leba jela!'"

SINDROM LOLITE: Stariji muškarci pokušavaju da preko neuporedivo mlađe partnerke produže sopstvenu mladost

Foto: K. Sulejmanović

BeoTelNet

VAŠ INTERNET PROVAJDER

<http://www.beotel.yu>

VREMENA:
Moda se
promenila pa je
preko nekada
uobičajene
tetovaže iz
vojničkih dana,
stavljene
novi tatoo

TATU

Buntovnici bez razloga

Kada je tetovaža postala *body art*, izgubljen je šmek zabranjenog voća, mistike i otpadništva

Kaže da je kao tinejdžer, pre tri i po decenije, hteo da postane veliki mangup i da je radio sve i svašta, od džeparenja do krađe automobila. Privođen mnogo puta, priznaje da ga je uglavnom „vadio“ otac, obavezno mu i on dodajući nekoliko šamara na već određenu, uobičajenu policijsku porciju. Kada je prvi put poslat u „Vasu“, Dom za maloletnike u Zemunu, posle godinu dana vratio se sa likom Fantoma, strip-junaka, istetoviranim na levoj podlaktici. Tad je, priča dalje, dobio najveće batine od čaleta. Za džeparenje i „pozajmljivanje“ automobila nekoliko šamara, za tetovažu: „Lešenje kakvo pre toga nisam doživio“. Inače, kaže, mnogo mu se dopada mali kolibri koji je njegova mlada kćerka nedavno istetovirala na levom ramenu.

Tetovaža, tamo gde ne predstavlja izraz tradicionalnog, bila je privilegija mornara, vojnika, žestokih momaka, bivših robijaša, kamiondžija i uopšte profesija koje su vezane za snagu i opasnost. Ali, bez obzira na odsustvo tradicije, poruke crteža na telu u suštini su ostale iste - dokaz inicijacije, naglašavanje pripadnosti grupi ili izraz privrženosti nekom ili nečemu.

Iskustvo pokazuje da se kod nas većina tetovaža pravila u tinejdžerskom dobu ili u vojsci. Nemali broj regruta prekraćivao je

GEJŠA U RUŽINIM LATICAMA

Prvu tetovažu napravio je u Hongkongu 1970. Imao je nekih devetnaest godina, otišao iz Beograda, u Holandiji se ukrao na brod i - oko sveta.

„Drugi su na putovanjima kupovali suvenire, a pošto ja gubim stvari - tetovirao sam se. To ne možeš ni da izgubiš ni da polomiš.“

Na levom ramenu je njegovo ime na kineskom. Obična tetovaža plavim mastilom. Ispod, na mišici je zmaj, ne preterano veliki, u nekoliko boja, lep rad. Još lepšu tetovažu napravio je iste godine dok je brod bio na vezu u Nagoji, u Japanu. Istetovirao je na levoj dojci, iznad bradavice, gejšu koja izlazi iz ružinih latica. U Singapuru je na desnom ramenu ovekovečio ime prostitutke, ali ti kineski simboli znače i - nada. Sledeće, '72. je u Karačiju na desnoj podlaktici istetovirao znak večnog života, a na levoj simbol za glas iz joga meditacije - om.

„Kada sam se vratio, moji se nisu preterano iznenadili tetovažom. Toliko sam im srnja pravio, da ih šare nisu mnogo uzbudile. E, posle sam se uverio kako se kod nas gleda na tetovirane. Svakog policajca u Dubrovniku znao sam po imenu. Leti, čim je neka frka, prvo pokupe nas tetovirane. Stalno su me hapsili.“

vreme na straži umaćući iglu u mastilo i bockajući kožu sa unutrašnje strane podlaktice da zauvek ostane - JNA 1964, na primer, a tu i tamo dodavali su ukrštene mačeve, top, siluetu tenka... Pre tri-četiri decenije, klinci talentovani za „ulicne poslove“ dobijali su propusnicu u društvo urbanih mangupa i tako što su tetovažom dokazivali da su „kompletne ličnosti“. Neki bivši robijaši imaju svoje znake prepoznavanja - godine provedene u zatvoru tetovirali su kao šifre, a u zavisnosti od mesta na kome su ucrtane, različito ukrštene crte čitke su samo posvećenima u tajnu i samo

KINA:
Tetoviranje
likova životinja,
verovalo se,
značilo je i
usvajanje
njihovih vrline

oni znaju koliko je istetovirani odeležao i gde, jer se šifre razlikuju u odnosu na zatvor. Što bi se reklo, postoje „zabelska“ i „mitrovačka“ škola.

Čovek koji na podlaktici jedne ruke ima istetoviranu Indijanku duge kose sa zadnutim perom, a na drugoj ruci imena brata i sestre, priča da je to uradio 1966. kada je imao šesnaest godina, za vreme logorovanja na praksi iz predvojničke obuke. I on je prošao kao i čovek s početka teksta: „Kad sam se vratio kući i kad me čale video, normalno, popio sam velike batine“, kaže i dodaje: „Vreme ide, godine prolaze, samo ostaju zapisane tetovaže na nama i u nama samima“. Upravo konačnost samog čina, neizbrisivost, smatrana je

STATUS:
Među
puritancima,
tatoo je
nekada bio
dokaz da je
tetovirani
napravio
poslednji
korak preko
granice koji
„sav normalni
svet“ odvaja
od baraba

ISTORIJA TETOVAŽE

Dugo se smatralo da tetovaža potiče sa dalekih pacifičkih ostrva. Valjda zbog toga što su taj običaj u Evropu doneli mornari. Međutim, tetoviranje je još u staroj Kini imalo znatnu važnost. Pripadnost određenoj grupi potvrđivala se i tetovažom kao nepromenljivim znakom. Slike na telu predstavljale su i svojevrstno prizivanje i poistovećivanje sa nebeskim silama i neku vrstu komuniciranja sa njima. U Kini i na Dalekom istoku tetoviranje, posebno likova životinja, značilo je i usvajanje vrline vezane za njih.

Među plemenima koja su naseljavala ostrva u Tihom okeanu, u Polineziji posebno, tetovaža je takođe bila znak pripadnosti plemenu, ali je imala i neku vrstu mističnog značenja, komunikacije sa silama dobra i zla. Tetovaža Maora sa Novog Zelanda takođe predstavlja neku vrstu bajalice u kojoj svaki simbol, debljina ili oblik crta na licu ili telu imaju posebno značenje.

Tetovaža je uobičajena i među Indijancima u prašumama Amazona. Kao i u nekim drugim kulturama, likovi i oblici ispisani na telu, životinjski posebno, onoga ko ih nosi ili poistovećuju sa izabranim likom, ili služe da čoveka zaštite od mogućih negativnih osobina određene životinje. Često se sreću tetovaže opasnih životinja, škorprije ili zmije, kao što se često sreću tetovirani lik bika koji je simbol plodnosti, ili lava kao simbola moći.

među puritancima kao jasan dokaz: tetovirani je napravio i onaj poslednji, nepopravljivi korak preko crte koja je odvajala „sav normalan svet“ od sveta baraba, probisveta, secikesa i ostale manguparije. Bez obzira na to da li je reč o pomenutoj tetovaži lika Indijanke, imena brata i sestre, ili mrtvačkoj glavi istetoviranoj na ruci, za ovdašnje puritance bio je važan sam čin, a ne sadržina. Tetoviranje je imalo izrazito negativan predznak, često značeći i diskvalifikaciju sa vrlo praktičnim posledicama. Za šankom malog bifea „Kvik“, čovek respektabilnih godina koji na desnoj podlaktici ima istetoviranu mrtvačku glavu sa ukrštenim kostima, već prilično izbledelu, priča da mu je najgore bilo tokom leta. „Morao sam da nosim košulju sa spuštenim rukavima“ kaže, a na pitanje ko mu je pravio najviše problema, kratko odgovara - „policija, naravno“.

Osim imena milih i dragih, ili značajnih datuma, motivi koji su se svojevrstno najčešće tetovirali bili su ili „opasni“ - mrtvačke glave, ukršteni noževi, sablje ili mačevi, pojedinačno hladno oružje sa zmijom koja se oko njega uvija ili bez nje, škorprije, likovi iz stripova, uglavnom avanturističkih, ili „ljubavnički“ - lik devojke, sirena, srce probodeno strelom, neki cvet, detelina s četiri lista... Jedan od motiva koji je ranije bio u modi kod žestokih moma-

ka bio je i orao. Razume se, pre svega zbog poruke koju nosi - snaga, sloboda, gordost... Poruka je, naravno, sasvim u redu, ali rezultat tetoviranja često je poništavao poruku, jer se dešavalo da orao više liči na raščerupanu kokošku. Sumnjam da su i objekat i izvodač radova znali, na primer, da objasne šta simbolizuje orao koji se bori sa zmijom, da je to sukob dobra i zla, svetlosti i tame, nešto slično jin-jangu, ali i taj motiv se često mogao videti na nabildovanoj mišici lokalnih mangupa. Slična priča je i sa paukom, koji je takođe često motiv tetovaže. Naivnim umetnicima bilo je lako da naslikaju i mrežu i simetrič-

ZNAČENJE:
Gde nije
izraz
tradicije,
tetovaža
je bila
privilegija
mornara,
vojnika,
robijaša,
žestokih
momaka...

nog insekta, a onaj na kome je umetnik radio verovatno nije znao da u hrišćanskoj simbolici pauk predstavlja đavola, onoga koji plete zamku oko grešnika, škrticu i krvopiju sirotinju. Ne treba zanemariti ni „religiozne“ tetovaže, razne krstove, raspeća ili svece, kao ni „političku“ tetovažu (one koji su toliko voleli Tita, Marksa, Staljina ili Lenjina da su morali njihov lik da istetoviraju na rukama ili grudima).

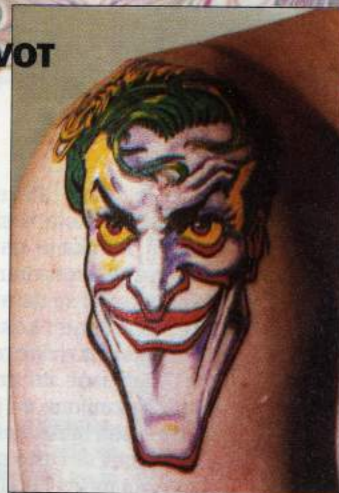
Psiholozi smatraju da tetoviranje predstavlja jedan od oblika egzibicionizma, želje za isticanjem, pa i svojevrstne želje da se pošalje poruka nekoj osobi ili okolini. Time se može tumačiti i činjenica da se najveći broj tetovaža napravi u mladosti. Ali, postoji i „nevidljiva“ tetovaža. Mlada doktorica anesteziolog na jednoj od internih klinika u Beogradu priča o tome kakve se sve tetovaže mogu videti na ljudima koji su pripremljeni za operaciju ležali na stolu u operacionoj sali. Od imena i svakojakih crteža, do lascivnih poruka. „Nevidljive“ tetovaže najčešće prave - ►

TAJNA: Žene, za razliku od primera s ove slike, više vole „nevidljivu“ tetovažu

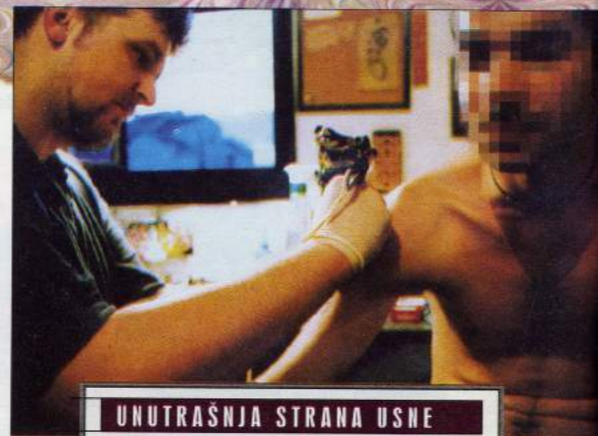
MODERNI ŽIVOT

žene. To potvrđuje i pomenuto iskustvo mlade doktorke u čijoj su priči žene glavne - jedna je imala tetovažu koja je predstavljala svojevrsno uputstvo ili vodič za „upotrebu“ izvesnih delova tela istetovirane žene.

Stereotip o tetoviranim kao besprizornima počeo je da se menja krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih. Doduše

SLOBODAN MILINKOVIĆ, TATOO MAJSTOR: Mesečno tetovira dvadesetak ljudi. Najviše je studenata između dvadeset i dvadeset sedam godina. Trećina su žene. Najmlađi tetovirani imao je šesnaest godina, najstariji pedesetak

UNUTRAŠNJA STRANA USNE

■ Dvadesetsedmogodišnji Slobodan Milinković istetovira mesečno dvadesetak klijenata. Interesovanje za tetoviranje je veliko i raste, ali on želi da radi kvalitetno, pa zainteresovanima zakazuje termine. Tetovira skoro osam godina, polovinu tog vremena profesionalno u kući u Žarkovu.

■ Njegovo iskustvo pokazuje: najbrojniji su mladi između dvadeset i dvadeset sedam godina, najzainteresovaniji - studenti. Od ukupnog broja, žena je tridesetak odsto. Najmlađi tetovirani imao je šesnaest godina (doveo ga je otac, ostao mu je lik beduina na članku noge). Najstariji je bio gospodin od pedesetak godina, „primio“ se kad je video tri tetovaže kod sina (otišao je sa sazveždem Škorpije na ramenu).

■ Srbi najčešće tetoviraju arhetipske motive, što znači razne zmajeve, jer vole tribal tehniku (crne linije koje se prepliću na razne načine). U kartoteci, sa mnoštvom slika urađenoga, zapažamo i jednu sliku cara Dušana, lik Hrista, jedno rame sa četiri očila. Uglavnom se tetoviraju rame, bicepsi, grudi, plečka...

■ Unutrašnja strana usne je najneobičnije mesto gde je nekog tetovirao ali ne želi da kaže šta je bio motiv, jer je u pitanju „nešto lično klijentovo“. Kaže i da je koža sportiste teža za ukrašavanje, jer je ogrubela usled čestih znojenja i naprezanja, dok je najlakše raditi na nežnoj koži.

■ Komunistički simboli nisu traženi. Nije dosad imao ni zahteva da skine neku tetovažu, ali je nekoliko puta popravljao tuđe greške. Izuzetno retko se dešavalo da neko odustane od zakazanog tetoviranja.

■ Cena je od pedeset maraka pa naviše (određuje je po vremenu potrebnom za rad). Opremu nabavlja u inostranstvu. Za jednog čoveka potroši se trinaest igala (postoje u dve debljine, a da bi se dobile različite crte, „slepi“ se lemljenjem po nekoliko). Sve mora biti sterilizovano. Od istog prizvođača, čiji naziv čuva kao „majstorsku tajnu“ za sebe, nabavlja i pigment, mašinicu za tetoviranje. (Kod nas veli da nema ništa da se kupi od tog pribora.)

■ Prema njegovoj proceni, u Beogradu je sedam, osam ljudi koji se iole ozbiljnije bave tetoviranjem i triput više onih drugih.

ko je dobar izbor motiva napravio onaj ko se tetovira i koliko je vešt *body artist*. ■

DUŠAN RADULOVIĆ

gom kršu, oslikanom svakakvim simbolima, ili jednostavno samo šarenim cvećem. Onda je i naša mladarija krenula put Istoka i mnogi su se vraćali - istetovirani. Nisu

to više bili prozaični motivi koje su koristili momci s beogradskog asfalta, već za tadašnje vreme neobični simboli i šare iz istočnjačke kulture ili pisma. Jin-jang, tama i svetlost, bio je najčešći motiv koji su rok-hođočasnici donosili s puta, a kada je ovladao hipi pokret, posebno antiratna kampanja zbog rata u Vijetnamu, veoma moderno bilo je istetovirati - znak mira. Razume se, za domaću čaršiju tako tetovirani mladići i devojke uglavnom su predstavljali one koji „piju drogu“, „narkomane“... Tetovaža, koja je kod nas bila imidž sama po sebi, poslednje decenije postaje samo dopuna već formiranog imidža. Sada je to sve manje znak pobune ili pripadništva određenoj grupi, a sve više samo i sasvim - obična tetovaža. Ali, *tattoo* je *in* i nekadašnja značenja i čina i poruke tetovaže danas ne postoje. Postalo je potpuno svejedno na čijoj je ruci, na primer, istetovirana mrtvačka glava - na mišici žestokog momka

koji je spreman svakog trenutka da se potuče, ili na ruci običnog čate koji se plaši šefa. Poruke više nema. Tetoviranje je postalo opšta stvar, pomodarstvo.

Kada su tokom poslednjih decenija i poznate ličnosti - glumci, pevači, a posebno sportisti, počeli da pokazuju svoje tetovaže, kada je čitav svet zahvatila manija tetovaže koja se sada naziva *body art*, kada je slika na telu postala estetski dodatak, poput broša ili narukvice, srušio se i stereotip o onima koji se tetoviraju. Izgubljen je šmek zabranjenog voća, mistike dalekih krajeva, otpadništva ili zavereništva. Tetovaža se pretvorila u sasvim običnu sliku na koži, onoliko lepu koliko

NOVOST: Stereotip o tetoviranim kao besprizornima počeo je da se menja krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih

sporo, ali ipak... Naime, kada su Bitlsi, svojevremeno, početkom šezdesetih, otišli kod jogija u Indiju, pokrenuli su trend koji nije zaobišao ni tadašnju Jugoslaviju. Iz Zapadne Evrope glavni put na Istok vodio je kroz našu zemlju i mnogi je hipik svratio u Beograd u VW kombiju, ili kakvom dru-

CILJ: Psiholozi smatraju da je tetoviranje oblik egzibicionizma i želja da se pošalje poruka okolini

Foto: D. Danilović, S. Milinković

USPETI ZNAČI UVEK IĆI NAPRED

Jer snaga je u nama. ICN Jugoslavija a.d.

„DOSIJE X“

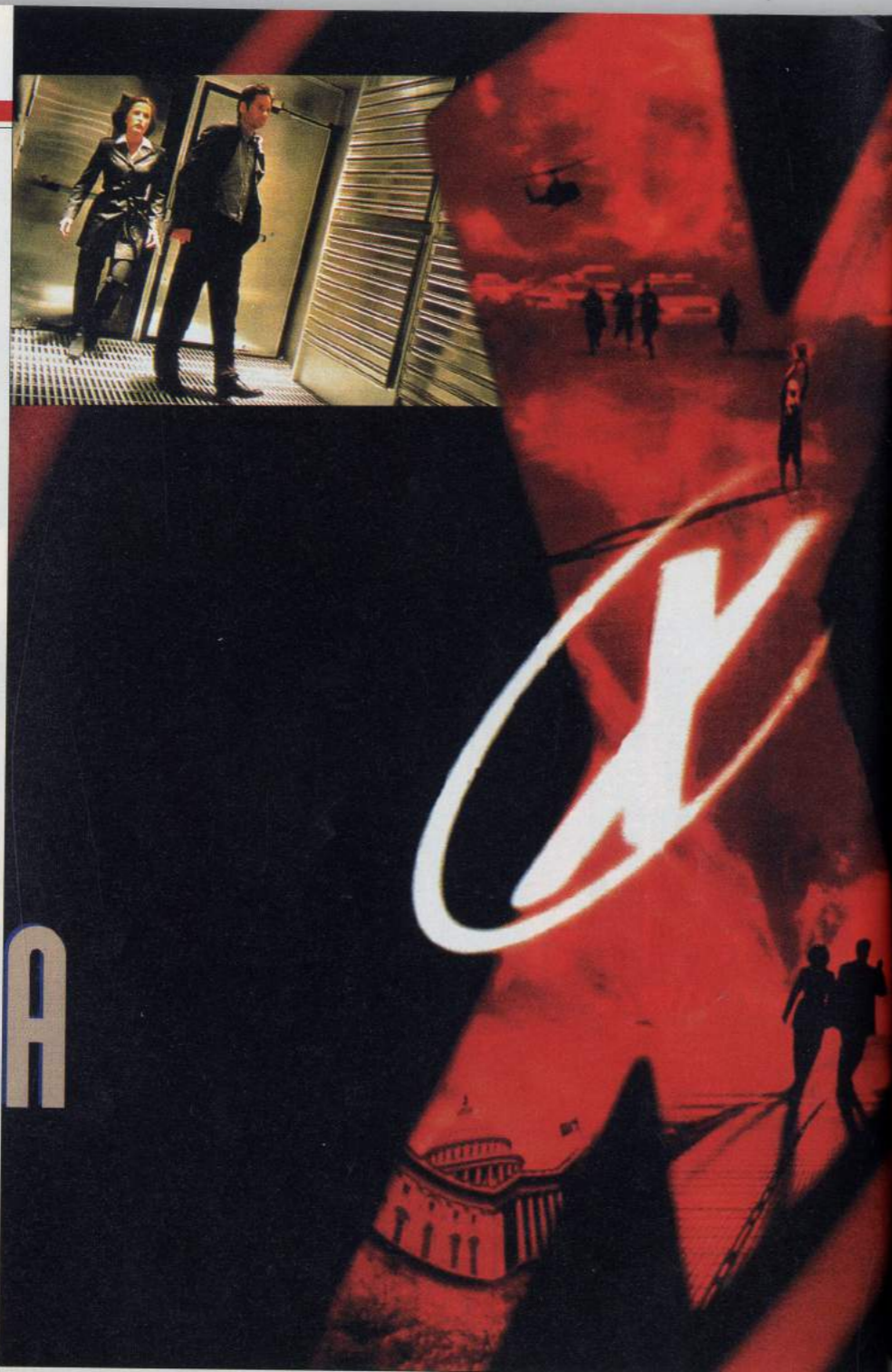
POKRET OTPORA U ZONI SUMRAKA

THE X FILES

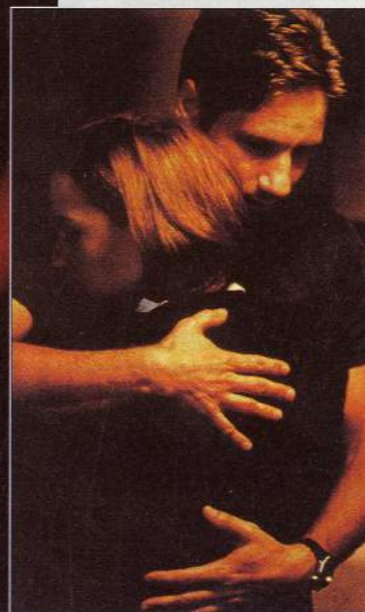
Napuštajući svaku pomisao da bi njegove priče mogle imati neki kraj, da slučajevi na kojima rade Molder i Skali mogu biti rešeni, autor „Dosijea X“ Kris Karter izrekao je poslednje zbogom starom dobrom Aristotelu. Tamo gde nema kraja, nema ni katarze: Skali i Molder nikada neće otići zajedno u krevet!

Ponovno prikazivanje (starih/novih?) epizoda „Dosijea X“ na televiziji Pink - i najava skore premijere filmskog hita po motivima te serije - munjevito su obnovili popularnost Moldera i Skali među ovdašnjim ljubiteljima svake začudnosti i tamne strane Meseca. Naklonost publike prema fantastici nije, dakle, zamrla u ova dosadna, prozaična vremena. Mada su produkti kakav je „Dosije X“ više izuzetak negoli pravilo televizijske produkcije u svetu, simpatija prema prikazivaju „onostranog“ trajala je zapravo svih ovih decenija, o čemu

svedoči neprevaziđena popularnost televizijskog i filmskog serijala „Zvezdane staze“. „Dosije X“ - sa svojih pet realizovanih setova (serija je počela da se snima 1993. godine) - primakao se toj popularnosti na pedalj, što je, uz neke druge faktore, ohrabrujući pokazatelj izoštrenosti ukusa njegovih poklonika. Jer je „Dosije X“ veoma zahtevan poduhvat neobično složene strukture, koja ga može učiniti jednim od repera za čitavu istoriju televizijskog medija i TV serijala kao posebne vrste. Na izvestan način, „Dosije X“ se po

SLEDBENICI: „Dosije X“ se po duhu nadovezuje na „Zonu sumraka“, legendarni serijal Roda Serlinga s kraja pedesetih i početka šezdesetih godina

JAVA: U seriji nerazdvojni, Duhovni i Anderson privatno se ne podnose

nja filmskim i televizijskim poslom ostvario zavidne rezultate.

Bio je jedan od rođonačelnika televizijske drame kao roda („Uzorci“), delovao je kao producent, onda kao voditelj prvih *talk-show* programa, snimao je reklame, angažovao se kao narator u mnogim dokumentarnim filmovima i emisijama, a od desetak njegovih scenarija najpoznatiji su oni za filmove „Krvave pare“ (R. Nelzon), „Sedam dana u maju“ (Dž. Frankenhajmer) i „Planeta majmuna“ (F. Šafner). Nedavno je snimljen *remake* filma „Sedam dana...“ („Unutrašnji neprijatelji“) s Dejzalom Vašingtonom, a priča se kako će, u produkciji Džemsa Kamerona („Titanik“), Arnold Švarceneger tumačiti glavnu ulogu u novoj verziji „Planete majmuna“. Serlingova supruga danas je vlasnica licence časopisa „Zona sumraka“, u kome se, osim napisa o filmskoj fantastici, objavljuje svakovrsna „rubna“ literatura, *science fiction*, horor i slično. Za „Zonu sumraka“ pišu Stiven King, Klajv Barker, ali i Džon Apdajk.

No, Serlingovo životno delo je fantastična serija „Zona sumraka“, čije su pojedine epizode prava mala remek-dela. U svakoj epizodi Serling se pojavljivao kao narator,

duhu nadovezuje na „Zonu sumraka“, legendarni serijal Roda Serlinga s kraja pedesetih i početka šezdesetih godina (1959 - 1964). Rod Serling (1924 - 1975) bio je originalna, slikovita ličnost, svakovrsnih (medijskih) interesovanja i gotovo neverovatne energije: padobranac u ratu, on se posle demobilizacije uključio u šou-biznis i za nepune dve decenije aktivnog bavlje-

LEVICA: Molder i Skali pomoć dobijaju od tajanstvenih pojedinaca ili ilegalnih organizacija

a napisao je scenarije za većinu od njih. Kulturni status „Zone sumraka“ održao se sve do danas, mnogo godina nakon Serlingove smrti. „Zona sumraka“ svakako ostaje jedna od najboljih serija ikad snimljenih i nezaobilazni medaš u razvoju medija.

Ali „Zona sumraka“ je ipak bila televizijska serija u sasvim uslovnom smislu te reči. Najpre otud što su mnogi parametri TV serije kao posebne vrste uspostavljeni tek kasnije, razvojem takozvane sapunske opere. S druge strane, budući da je svaka epizoda bila zasebna pripovedna celina i da serija nije imala stalne likove, „Zona sumraka“ je predstavljala nastavak prakse snimanja kratkih igranih filmova koja je u Holivudu bila raširena sve do nastanka televizije. Zato su na Serlingovoj seriji radili vodeći žanrovski filmski reditelji onog vremena, prilazeći tom poslu ozbiljno i skrupulozno, što je za rezultat imalo briljantan, neprevaziđeni stil „Zone sumraka“. Otuda je, kao žanrovska sublimacija, i ta serija opredelila stvaralačku filozofiju generacije „Novog Holivuda“, čiji su prvaci Spielberg, Lendis i Dante (uz Dž. Milera, autora „Ludog Maksa“) 1983. godine snimili filmsku omnibus-verziju „Zone sumraka“ kao specifični *homage* Rodu Serlingu. Ovo je, opet, obnovilo interesovanje za samu „Zonu sumraka“, a s uspehom njenih bezbrojnih repriza prirodno je nastao „Dosije X“.

Kreator te serije Kris Karter i njegovi saradnici pokazuju „serlingovsku“ upućenost u sve zone ezoterije pomno prateći trendovska pomeranja i „nova otkrića“, tako da „Dosije X“ - koji je počeo u duhu Stivena Kinga, da bi danas bio bliži Klajvu Barkeru - pleni i svojom aktuelnošću: svako novo dostignuće u teoriji ekstraterestijalnog i zaumnog postaće brzo tema neke epizode te serije. Dramaturška ▶

konstrukcija „Dosijea X“ je, pak, savršeno jednostavna i zasniiva se na efektu zavere: Molder i Skali kojima je službeni zadatak da istražuju paranormalne slučajeve uvek se „podzemno“ sukobljavaju s administracijom, vojskom, tajnim službama, često i sa svojom sopstvenom „firmom“ (FBI), koje bi da sakriju postojanje vanzemaljaca ili pojavljivanje letećih tanjira. Misterioznosti doprinosi i izvestan „levičarski štih“: našim junacima pomoću često stiže odande odakle je ne očekuju, od tajanstvenih pojedinaca ili ilegalnih organizacija, što sugeriše postojanje „pokreta otpora“.

U građenju dvaju glavnih likova - Moldera i Skali - Karter se poslužio popularnim žanrovskim modelom *body-body*. Zato su, kao i junaci većine savremenih (američkih) filmova, Molder i Skali policajci, federalni agenti, jer je delovanje „u duetu“ jedno od pravila službe. Naravno, ova vezanost postiže svoju dramaturšku svrshodnost insistiranjem na rasnim, polnim, verskim ili „mentalnim“ suprotnostima dvaju „vezanih“ likova: obično su to crnac i belac (kao u „48 sati“), paranoidni samoubica - porodični čovek („Smrtonosno oružje“), Rus i Amerikanac („Crveno usijanje“) ili - kao u „Dosijeu X“, odnosno nekim Istvudovim filmovima iz serijala o Prljavom Hariju - muškarac i žena, što, svojom šematičnošću, kao „jedna paradigma“, omogućava i svakojaka dalja „zatezanja“ njihovih odnosa. Karter kaže da je u tome sva tajna uspešnog televizijskog

SKALI: Ona sumnja čak i u ono što vidi sopstvenim očima

produkta: dva zanimljiva lika u interesantnim situacijama i dva glumca između kojih struji fluid privlačnosti. Tu ga je baš „pogodio“: Duhovni i Andersonova se ne podnose!

Ali, ovako ili onako, u seriji nema direktnog seksa - niti seksa uopšte - mada je erotski naboj u odnosima evidentan i ponekog kritičara podseća na „golicljivu tenziju“ između Sibil Šepard i Brusa Vilisa u seriji „Slučajni partneri“. Ta dimenzija proističe iz „imidža“ glumice Džulijan Anderson: njena seksualnost nije transparentna, ali je - kada se bolje razmisli - ona jedna od najerotičnijih pojava u aktuelnoj ponudi „pokretnih slika“. Izvan onoga što im se događa na poslu, o Skali i Molderu se malo zna: verovatno je da su oboje usamljeni, da nemaju stalne partnere, niti nešto što bi se moglo nazvati prvim privatnim (i seksualnim?) životom.

Foks Molder je ono što se zove biliver: on zbilja veruje u vanzemaljce, u zagrobni

život, u postojanje neidentifikovanih letećih objekata i u sve što je paranormalno. Čak je i karijera glumca Dejvida Duhovnije nalik na jednu epizodu „Dosijea X“: mada je pre ove serije bio gotovo sasvim nepoznat, sad se svi prisećaju njegove uloge detektiva - transvestita u „Tvin piksu“ znamenitog mračnjaka Dejvida Linča. Dana Skali je Molderova sušta suprotnost, ona je - što se kaže - s obe noge „utemljena u realnosti“: ta doktorica sumnja čak i u ono što vidi svojim očima, jer to što vidi protivureći zdravom razumu i „objektivnim“ naučnim saznanjima.

Zato je - ako tako možemo da kažemo - Molder radnja a Skali zaplet: Molder srlja u svaki slučaj, pokreće ga svojom znatiželjom, dok ga Skali zauzdava i njoj će se uvek dogoditi ono što Molder priželjkuje da se dogodi njemu - Skali je videla vanzemaljce. Ipak, to je neće pokolebati u uverenju da „mali zeleni“ ne postoje.

Sve je ovo, međutim, od sporednog značaja. Ono što „Dosijeu X“ pridaje karakter revolucionarnog poduhvata jeste radikalizacija jednog od bitnih svojstava sapunske opere. Davno je otkriveno da je, zarad prirode samog medija koji gledaoca „uvlači“ duboko u sliku izjednačavajući njegovu poziciju s pozicijom ekrana, nešto poput dramske katarze u aristotelovskom smislu, na televiziji gotovo nemoguće pročišćenje (izazvano „propašću junaka“, smrću) delovalo bi neugodno, čak bolno. To je razlog što se u sapunskim operama stalno pribre-

gava večnom odlaganju razrešenja, takvom usporavanju „razvoja radnje i karaktera“ da se on praktično i ne primećuje.

Sapunske opere su po tome najbliži stvarnom životu, pošto se i u njima takođe ništa ne dešava. Televizijska serija je, sa stanovišta egzistencije svojih junaka, ali i sa stanovišta „rodbinske“ vezanosti gledaoca s junacima, trajna sadašnjost, nešto bez prošlosti i, naročito, budućnosti. Nad život junaka otud je stavljen moratorijum: njemu se ništa „zbijsko“ ne sme dogoditi. Pošto im se ništa ne može dogoditi, junacima televizijskih serija događa se svašta: neki bivaju ubijeni i po nekoliko puta, ali, posle nekoliko nastavaka, evo njih opet!

Ta nužnost, koja se ne može izbeći, deluje katkada komično, pa je, suočivši se s „antisapunskim“ karakterom pripovedne materije svoje serije, kao i s tim da ima stalne junake poput svake „sapunske opere“, Karter odlučio da opasnost katartičnog razrešenja, ili makar samo njegove naznake, otkloni odbacivanjem svakog pojma kraja (onog što na filmu označava natpis *the end*). Njegove priče, dakle, nemaju kraja u najbukvalnijem smislu tog određenja; svi slučajevi na kojima rade Molder i Skali ostaju nerazrešeni: nakon što predoči sve činjenice, scenarista „na rez“ prekida radnju - nikada iz „Dosijea X“ nećete saznati jesu li se Marsovci zbilja spustili na našu planetu, je li zavera vlade i tajnih službi uspešla i hoće li Molder i Skali konačno zajedno otići u krevet.

Toga još nije bilo u televizijskim serijama niti na filmu, a sigurno ne u pozorišnim komadima - jer se čak i u Beketovom „Čekajući Godoa“, koji je izvesno „bez kraja“,

MOLDER: On zbilja veruje u vanzemaljce, u zagrobni život, u postojanje NLO i u sve što je paranormalno

zna da Godo neće doći i da je to sve što treba reći o večnosti. „Dosije X“ otvara potpuno novu stranicu, ova serija proizveće nešto oko čega će se, ovako ili onako, dugo lomiti koplja među teoretičarima svih dramskih vrsta. O kakvoj je inovaciji reč, govori i činjenica da Karterov „dramski princip“ nije mogao biti primenjen na film po motivima serije: mada ga je kritika solidno ocenila, ovaj letošnji filmski hit izneverava suštinu svog televizijskog predloška - njegova priča događa se nakon što je ukinuto odeljenje X-files, a Dana i Foks postali „obični“ agenti, koji se suočavaju s jednim opasnim međunarodnim teroristom.

Upravo je zato interesantno - i čudno - da baš „Dosije X“ konačno realizuje jednu zamisao iz ranih dana filma, onu oličenu u takozvanim kino-romanima, formalnim pretečama televizijske serije. Njihovi autori želeli su da pojedini nastavci priča o Žideksu i sličnim junacima počnu „iz sredine“ i da se tu ujedno i završe, a sve u nadi da će i vreme između dva odeljka pod vašarsku bioskopsku šatru, između dva nastavka, takođe biti period „radnje“, odnosno vezanosti gledalaca za juna-

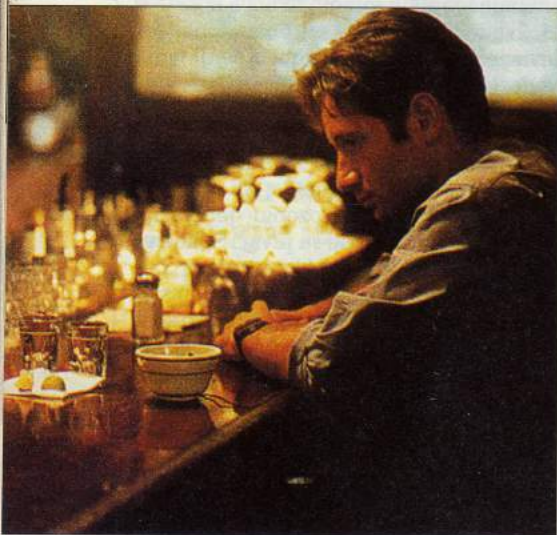

SKRIVENO: Džulijan Anderson je jedna od najerotičnijih pojava u aktuelnoj ponudi „pokretnih slika“

THE X FILES

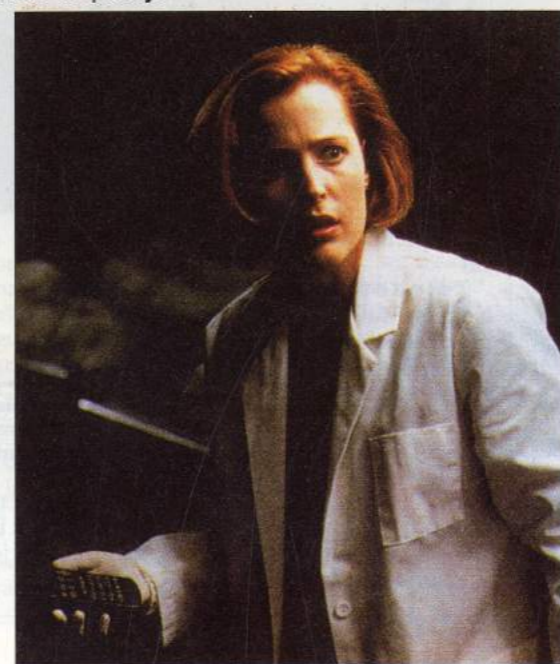

ZAPLET: Skali će se uvek dogoditi ono što Molder priželjkuje da se dogodi njemu - ona je videla vanzemaljce, ali to je nije pokolebalo u uverenju da „mali zeleni“ ne postoje

REZ: Nikada se iz „Dosijea X“ neće saznati jesu li se Marsovci zbilja spustili na našu planetu, je li zavera vlade uspešla i hoće li Molder i Skali konačno zajedno otići u krevet

THE X FILES

PODZEMLJE: Molder i Skali uvek se sukobljavaju s administracijom, vojskom, tajnim službama

ke. Preduslove da se nešto takvo ostvari stvorila je tek televizija. Jer, za razliku od bioskopa, mi ne „odlazimo“ da gledamo televiziju. Mi smo televizija. To je taj „dosije X“ našeg vremena, prva među svim paranormalnim pojavama.

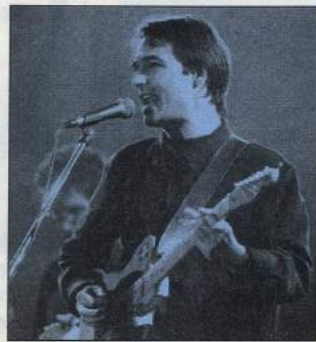
BOGDAN TIRNANIĆ

Sve laži sveta

Vlada Divljan upravo završava materijal za svoj novi album pod radnim nazivom „Sve laži sveta“. Snimanje sa prekidima traje oko trideset dana u novosadskom studiju „M“ i trebalo bi da bude završeno za dve do tri nedelje.

Pored Divljana, koji je i izvršni producent, na projektu učestvuju njegov „Old stars bend“ sa kojim je pre nekoliko godina snimio album uživo („Obrana“), a koji čine Zdenko Kolar (bas), Srđan Gojković (bubnjevi), Aleksandar Šandorov (klavijature) i Boris Bunjac (udaraljke). Delovi materijala rađeni su i u Melburnu sa Kirilom Džajkovskim (bivši član grupe „Leb i sol“).

Izdavač CD i kasete „Sve laži sveta“ još je neizvestan, iako je Divljan već pregovarao sa raznim diskografima. „Pošto duugo nisam živio ovde, trebalo mi je malo vremena da vidim ko kako radi i koji izdavač najviše odgovara profilu moje mu-

UPOREDO: Album „Sve laži sveta“ Vlade Divljana pojavice se istovremeno i na našem i na slovenačkom tržištu

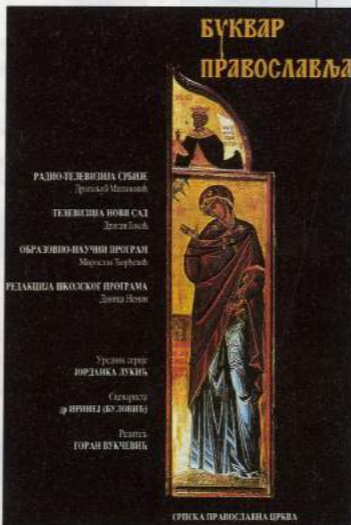
zike. U zemlji koja nema regulisano tržište i u kojoj vlada piraterija, teško je vratiti uloženi novac, tako da ni izvođači ni izdavači nisu u zavidnoj situaciji. Svi sa kojima sam pregovarao dobro su me primili. Ovih dana ću morati da donesem definitivnu odluku. Izvesno je da će slovenačka diskografska kuća 'Helidon' dobiti licencu za album, jer mi je cilj da proširim tržište. Tako će 'Sve laži sveta' biti prva domaća ploča koja će se uporedo pojaviti i na slovenačkom tržištu“, rekao je za „Evropljanin“ Vlada Divljan.

Istorija hrišćanstva na RTS

Redakcija obrazovno-naučnog programa novosadskog studija Radio-televizije Srbije priprema novu seriju o istoriji crkve, čiji je radni naslov „Tragom istorije hrišćanstva“. Njome RTS, pored drugih emisija, nastavlja da obeležava dve hiljade godina hrišćanstva, godišnjicu koja se u svetu već obeležava versko-duhovnim, naučnim i umetničkim manifestacijama, objašnjava jedan od autora episkop bački Irinej.

„Uveren sam da će takva serija doprineti kvalitetu obrazovnog programa RTS i da će služiti našem narodu, njegovom duhovno-istorijskom biću, njegovoj kulturi i budućnosti“, kaže dr Irinej Bulović.

Episkop Irinej napisao je scenario i za seriju „Bukvar pravoslavija“, čija će poslednja, 130. epizoda biti emitovana 28. septembra u školskom programu RTS.

ŠKOLA: Veronauka na Radio-televiziji Srbije

„Ne može se prećutati činjenica da takvu seriju nije ostvarila nijedna druga nacionalna televizija u našem neposrednom okruženju“, kazao je episkop Irinej.

INTERVJU

Crni talas je neponovljiv

Nekada se znalo šta se ne sme, ipak je zabranjeno 40 filmova

EVROPLJANIN: Poslednjih godina jugoslovenski filmski reditelji najviše se bave poslednjim ratom i njegovim posledicama. Je li na pomolu novi crni talas jugoslovenskog filma?

Zelenović: Teško je sada dati ime filmovima iz poslednjih godina. Možda su oni na neki način nastavak tradicije, jer su mnogi scenaristi i reditelji crnog talasa, na primer, Gorđan Mihić, Živojin Pavlović i drugi, bili profesori današnjem mladim rediteljima Srđanu Dragojeviću, Bobanu Skerliću,

Gorčinu Stojanoviću, scenaristima Srđanu Koljeviću, Milanu Puziću...

EVROPLJANIN: U čemu je razlika?

Zelenović: Crni talas je kao pravac u jugoslovenskom filmu neponovljiv, jer se dešavao u drugačijim okolnostima. To je bilo vreme kad se znalo šta se ne sme, vreme kad je zabranjeno četrdesetak filmova. Danas nema zabrana i cenzure, ali ni distance u odnosu na period koji obrađuju.

EVROPLJANIN: Ima li sličnosti

između današnjih filmova i onih koji pripadaju crnom talasu?

Zelenović: Nekada su filmovi takozvanog crnog talasa zabranjivani, jer se mislilo da prikazuju naše društvo onakvim kakvo nije. Ove današnje, kao što su „Do koske“, „Rane“, „Bure baruta“ i druge ne zabranjuju, ali se i za njihove autore tvrdi da preteruju, da onoga što je na

TALAS: Radoslav Zelenović sa „opisivačem stvarnosti“ Emirom Kusturicom

filmskoj traci nema u stvarnosti. Stvarnost ih, nažalost, demantuje. To je osnovna sličnost.

MODERNI ŽIVOT

OVDE PIŠE VOJA ŽANETIĆ

Rumuni

Možda niste primetili, ali u ovoj gužvi sa JAT i Rumuni su nam zvekali sankcije – naši avioni neće sletati na njihov aerodrom. Mnogobrojni ovdašnji turisti i biznismeni sad više neće moći da odlaze u Bukurešt, tu poznatu mondensku i poslovnu – da se izrazim jezikom turističkih radnika – destinaciju.

Eh, Bukurešt, Bukurešt... Nikad ga nisam video, nisam nikad ni mislio da idem tamo, ali sad mi je, svejedno, nekako žao. Rumunija mi je slađa kad je zabranjeno leteti ka njoj. U taj centar sveta.

Pomenuta mala, gotovo neprimetna informacija o rumunskom embargu na naše avione krije jednu mnogo tragikomičniju dimenziju, na koju, kako ove nevolje u kojima se nalazimo idu, umalo čovek i da ne obrati pažnju. Rumuni su, naime, sami od sebe došli na ideju da se uključe u vazdušne sankcije prema Srbiji. Niko iz Evropske zajednice od njih to nije tražio, a mogu da pretpostavim i da je jedan deo EU činovnika, po objavljivanju rumunske odluke o zabranjenju sletanja JAT, bio veoma prijatno iznenađen činjenicom da Rumuni, uopšte, imaju aerodrom. Jednako sam siguran da su, prilikom donošenja evropske odluke o prizemljenju naših letelica, pomenuti činovnici jedno vreme razmišljali da li mi, uopšte, imamo avione nad kojima će biti izvršena drakonska kazna. Pa se, eto, ispostavilo da ih imamo.

Vest, dakle, o rumunskim sankcijama nad našim avionima, od svih mogućih loših vesti koje smo čuli u poslednje vreme, verovatno najsimboličnije poka-

zuje dokle doguramo u poslednjoj deceniji našeg – što bi rekli političari – razvoja. Ne tako davno, u vreme Nikolaja i Elene, Rumuni su nam bili pojam bede i sirotinje, te obavezno sredstvo za podsmeš i ruganje komunistima i njihovim najsirovijim posledicama. A onda su Rumuni malo napredovali. Za početak su izbušili jednu veliku rupu na svojoj zastavi i nekoliko malih rupa na bračnom paru – svojim rukovodiocima. Potom im je predsednik bio bivši komunistički pandur, pa smo, jedno vreme, kupovali njihov benzin na ulicama kad nismo imali svoj. A sada je i toga nestalo. Rumunija nam je, avionskim putem, poslala poruku da su oni država, a mi ništa; da su oni zapadna demokracija, a mi ne i, što je najvažnije, da oni svoj bračni par više nemaju. A mi nek vidimo šta ćemo.

Rumunski embargo na jugoslovenske avione možda je početak svojevrstne tradicije uspostavljanja novih odnosa sa zemljama za koje smo nekad nešto značili. Tako se, sigurno, nećemo začuditi ako se, jednog dana, Irak bude pridružio akcijama svetske zajednice protiv nas ovdje i tražio da se ispita imamo li bilo kakvo oružje. Etiopija bi nam mogla slati pomoć u hrani. Čečenija će nam slati mirovne trupe, a Libija nas kritikovati zbog kulta ličnosti. Sve dok, jednog dana, Albanci ne zaprete da će nam suspendovati kredite i finansijsku pomoć. Tu vest kad pročitamo u novinama, znaćemo da smo stigli do dna.

Od njega su se Rumuni, ne baš davno, odlepili.

SOFTWARE DESIGN
INTERNET WORKING
AUDIO VIDEO WEBSITES
INFORMATION

TEHNICOM
COMPUTERS & COMMUNICATIONS
011/369-14-66

KORUPCIJA / MONOPOL

Korupcija nije isključivi problem zemalja u razvoju ili tranziciji, iako je prelaz sa komandne privrede na tržišnu u njima stvorio ogromne mogućnosti za ostvarivanje ekstraprofita, što je jedan od najvažnijih uslova za procvat „kriminala iz računa“.

Pojam korupcija ima mnogo značenja, a u katalog krivičnih dela koja on obuhvata ubrajaju se: davanje i primanje mita, iznuđivanje, nepotizam, finansijske prevare, upotreba „brzog novca“ (isplaćuje se vladinim službenicima da ubrzaju donošenje određene poslovne odluke), davanje „narukvica“... Korupcija se definiše kao uživanje monopolskog položaja, uz neograničeno diskreciono pravo, a bez odgovornosti (K = M+D - O). „Svejedno da li je poslovna aktivnosti državna, privatna ili neprofitna, da li je u Uagaduguu ili u Vašingtonu, korupcije će biti uvek kada organizacija ili pojedinac imaju monopol nad uslugom ili robom i diskreciono pravo da odlučuju ko će je, kada i koliko dobiti, a da za to nikom ne odgovaraju“, ističe stručnjak za korupciju Robert Klitgard.

Nisu svi oblici korupcije jednako štetni. Korupcija koja ugrožava opšteprihvaćena „pravila igre“, potkopava pravosudni, bankarski i kreditni sistem ili svojinska prava ima poguban uticaj na ekonomski i politički razvoj jedne države.

„Kada korupcija postane zakonitost, njeni efekti su razarajući. Sistematska korupcija čini nemogućim uspostavljanje i zadržavanje međunarodno prihvaćenih pravila igre i to je jedan od načelnih razloga zašto najmanje razvijeni delovi planete ostaju to što jesu tako dugo“, kazuje Džon Brandemasu, predsednik Nacionalne zadužbine za demokratiju SAD.

KORUPCIJA

Dugoprsti političari

Vili Klas ili kako ga zovu Mali crveni čovek samo je jedan u nizu evropskih političara kojima je mito omiljeno sredstvo političkog rada

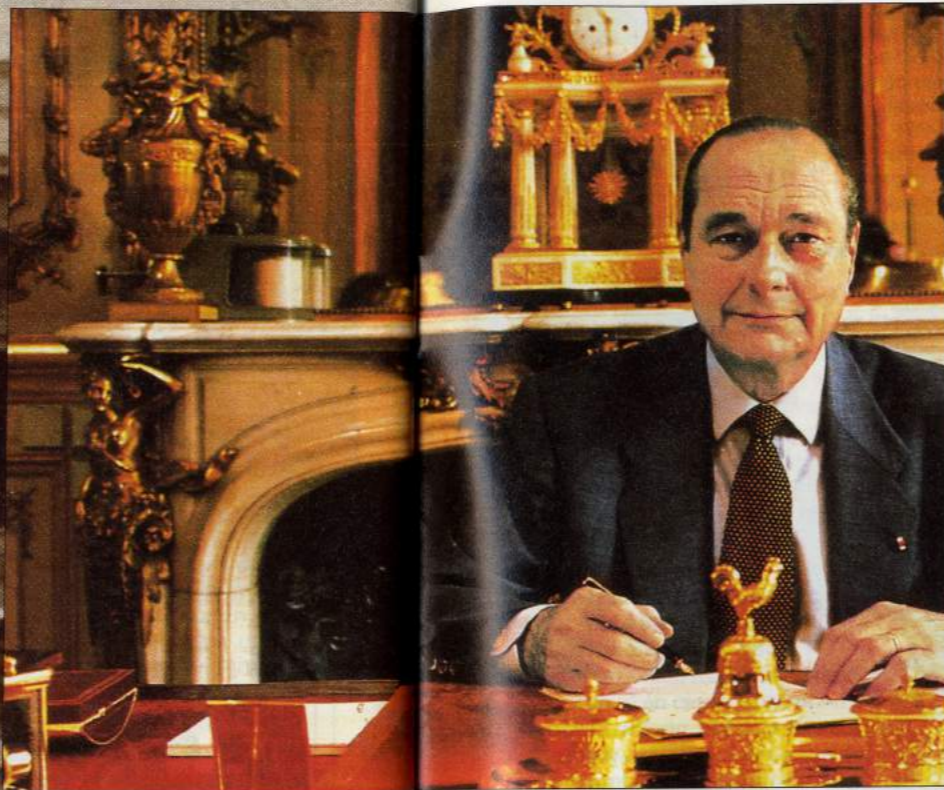

DULIO ANDREOTTI: Članovi Koza nostre tepaju mu Ujka Đulio

Priljavi novac, politika, laži i smrt obeležili su belgijski „proces stoleća“, sude nje bivšem generalnom sekretaru NATO Viliju Klasi i još desetorici uglednih zvaničnika vladajuće Socijalističke partije. Tokom septembra u žižu evropske javnosti ovaj proces je po ko zna koji put doveo problem korupcije.

Pred Kasacionim sudom u Briselu, najvišim belgijskim pravosudnim telom, Klas koji je u bogatoj karijeri bio šef diplomatije, ministar odbrane i ekonomije i zamenik premijera - odgovara za saučesništvo u korupcionaskim aferama „Agusta“ i „Daso“ s kraja osamdesetih godina, koje je 1995. godine već platio gubitkom položaja prvog čoveka Severoatlantskog saveza.

Optužnica tereti Klasa da je 1988. godine znao da je belgijska vlada, u kojoj je tada bio ministar ekonomije, od italijanske kompanije „Agusta“ kupila 46 borbenih helikoptera, vrednih 225 miliona

ALLEN ŽIPE, DESNA RUKA ŽAKA ŠIRAKA: Između ostalog, optužen je da je članove porodice smestio u luksuzne stanove u elitnim četvrima Pariza i da je plaćao samo simboličnu rentu

dolara, u zamenu za „prilog“ od 115.000 dolara po letelici, koji su Italijani uplatili u kasu socijalista.

Osim toga, Malom crvenom čoveku (uverenom socijalisti čija je deviza - jedna država, jedan kralj, jedna socijalistička partija) stavlja se na dušu da je godinu dana kasnije zajedno sa ostalim optuženim - među kojima su i bivši ministar odbrane Gi Kom i nekadašnji predsednik Socijalističke partije Gi Spitals - posao modernizovanja belgijske eskadrile lovaca F-16 poverio francuskom vazduhoplovnom konglomeratu „Daso“, ali tek uz višemilionsku dolarsku proviziju, koja je, opet, završila na partijskom računu.

Iako je u početku opovrgavao da zna išta o ovim mutnim poslovima, nazivajući istragu „nedostojnom moderne države zasnovane na demokratskom ustavu i vladavini zakona“, Klas je kasnije bio primoran da prizna da je prisustvovao sastancima na kojima se o njima raspravljalo.

„To je moja lična tragedija, užasna situacija koja traje godinama. Teško je podnositi toliki pritisak. Nema sumnje da je moja partija dobila novac od 'Aguste'. Ali istina je da ja, ni direktno ni indirektno, ni-

KORUPCIJA / AKCIJA

Posle decenija u kojima je korupcija bila „tolerisana sa mešovinom apatije, cinizma i nepriznavanja“ (Brandemas), MMF, Svetska banka i druge međunarodne institucije pokrenule su ozbiljnu akciju da je iskorene.

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj usvojila je prošle godine Konvenciju o borbi protiv podmičivanja inostranih javnih službenika, koju su potpisale 34 zemlje.

SAD su sličan zakon donele još 1977. godine, zbog korupcionaskih skandala koje su američke kompanije izazvale podmičivanjem zvaničnika u inostranstvu.

Mnoge evropske zemlje, međutim, i danas mito smatraju legitimnim sredstvom za dobijanje poslova na međunarodnim konkursima, a Nemačka i Francuska novac namenjen podmičivanju stranih službenika čak priznaju kao poslovne troškove.

SAD su predložile da se ova vrsta korupcije zabrani i rezolucijom UN, ali je taj pokušaj propao.

ROLAN DIMA: Predsednik Ustavnog suda Francuske na slobodi je zahvaljujući kauciji od 800.000 dolara

KORUPCIJA / ITALIJANI

Italija je verovatno svetski šampion u broju političkih lidera koji su zbog korupcije osuđeni na višegodišnje zatvorske kazne. U tom „klubu“ su već bivši premijeri Bettino Craxi i Silvio Berlusconi i nekadašnji šef diplomatije Đani de Mikelis. Gotovo je sigurno da će im se pridružiti i sedmostruki predsednik italijanske vlade Đulio Andreotti, kome su članovi ozloglašene Koza nostre, na maratonskom suđenju koje traje već dve i po godine, tepali Ujka Đulio.

sam znao šta se događa. Ja nikada nisam bio umešan u operaciju“, izjavio je londonskom „Gardijanu“ ovih dana.

Klas je, inače, bio primoran da „dobrovoljno“ podnese ostavku na dužnost generalnog sekretara NATO kada mu je, pre dve godine, belgijski parlament ukinuo poslanički imunitet zbog umešanosti u ovu aferu.

Da „Viligejt“ nije samo još jedan u nizu slučajeva finansiranja političkih stranaka na sumnjive načine - kakvi su poslednjih godina u Zapadnoj Evropi postali gotovo uobičajeni - pokazuje njegova mračna pozadina, dostojna kakvog holivudskog trilera.

Nesumnjivo najveći korupcionaski skandal u istoriji Belgije izbio je nakon događaja u leto 1991. godine kada je pred stanom svoje ljubavnice u Liježu rafalima pokošen „socijalistički patrijarh“ i vicepremier Andre Kols.

Istražni sudija Veronik Ansija, iako joj je to bio prvi slučaj u karijeri, brzo je otkrila vezu nemilosrdne likvidacije sa „tragovima novca“ u vladajućim krugovima: Kols je, navodno, bio nezadovoljan time što je izostavljen iz „dila“ sa „Agustom“ i „Dasoom“ i zapretio je da će javno progovoriti o korupciji u sopstvenoj partiji.

Ko je i zašto ubio Liješkog kuma - kako su Kolsa nazivali zbog velikog političkog uticaja - nikada nije do kraja rasvetljeno, uprkos tome što su četiri uhapšena Italijana, i to sa Sicilije, „priznala“ da su unajmila dva Tunišana da obave taj posao.

Odmotavanje korupcionaskog klupka u briselskim koridorima moći nateralo je, nedugo zatim, bivšeg komandanta belgijskog ratnog vazduhoplovstva generala Žaka Lefevra da u očaju počini samoubistvo. Poslednja žrtva afere „keš za ugovore“ jeste Rafaelo Teti, nekadašnji predsednik „Aguste“, koji je - pošto ga je Brazil u kome je potražio utočište izručio Belgiji - umro od srčanog udara samo desetak dana pre početka suđenja.

Teti je, zajedno sa bivšim predsednikom „Dasoa“ Seržom Dasoom bio optužen za „aktivnu korupciju“, za razliku od Klasa i njegovih kolega koji odgovaraju za „pasivnu korupciju“ od koje, kako se tvrdi, nisu imali lične finansijske koristi. Očekuje se da će proces zbog kojeg je Belgija nazvana Italijom severa potrajati mesecima, a optuženi bi, ako se dokaže njihova krivica, mogli biti kažnjeni novčano, ali i robijom do tri godine.

GI SPITALS I VILI KLAS: Izgubili su svoje položaje pošto su uzimali proviziju za kupovinu helikoptera kompanije Agusta i aviona kompanije Daso, koju su koristili za finansiranje belgijskih socijalista

Istovremeno, u najbližem susjedstvu, na francuskoj političkoj sceni, finansijski skandali kao da su sve bliže i samom predsedniku republike Žaku Širaku. Protiv Alena Zipea, bivšeg francuskog premijera i Širakove desne ruke, tokom protekle dve decenije otvorena je istraga zbog zloupotrebe javnih fondova u stranačke svrhe.

Zipe bi se mogao naći na optuženičkoj klupi zato što je između 1983. i

1995. godine - kao prvi Širakov zamjenik dok je ovaj bio gradonačelnik Pariza - novcem iz gradske kase, ali i parama dobijenim od privatnih i državnih kompanija, isplaćivao plate službenicima Golističke stranke, u kojoj je, istovremeno, obavljao dužnost generalnog sekretara, a kasnije i predsednika. Uz to, nekadašnji šef francuske diplomatije - koga su kolege svojevremeno prozvale Armstad, jer mu „glava radi kao kompjuter“ - sebe i članove svoje porodice smestio je u luksuzne stanove u elitnim pariskim četvrtima, za koje je plaćao tek simboličnu rentu.

„To je deo francuske tradicije. Svi znaju da su mnogi politički i sindikalni zvaničnici plaćeni iz javnih fondova“, smatra portparol Golističke partije Fransoa Fijon. Sa ovom konstatacijom slaže se čak 59 odsto Francuza, koji su u nedavnom ispitivanju javnog mnjenja izrazili uverenje da je većina političara korumpirana.

Mnogi Francuzi će, međutim, slažu sa Brunom Megreom, čovekom broj dva desničarskog Nacionalnog fronta Žan-Mari Le Pena, da je „zapanjujuće da se istraga vodi protiv zamenika gradonačelnika, a ne i samog gradonačelnika“, odnosno Širaka. Ži-

pe, koga prati reputacija „čoveka

koji ne greši“, na vreme je pokušao da ograniči potencijalnu štetu po svog predsednika izjavom da sam „snosi svu odgovornost“, odustajući tako od sopstvenog političkog „kambeka“, koji je planirao za ovu jesen, a možda i od namere da se kandiduje na predsedničkim izborima 2002. godine. Osim Zipea, još oko 50 ljudi suočava se sa optužbama vezanim za nezakonito finansiranje Golističke partije, koju je sam Širak predvodio punih 18 godina (1977-'95), a protiv njena tri blagajnika već su podig-

nute optužnice. Iako Širak po francuskom ustavu uživa imunitet, osim u slučaju izdaje, mišljenja pravika se razlikuju u tome može li se protiv predsednika voditi sudski postupak za nešto što je učinio pre nego što je stupio na tu dužnost. Socijalistički ministar pravde Elizabet Gigu još u maju je izjavila da „predsednik može biti pozvan na odgovornost, kao i svaki drugi Francuz, ako je počinio neki prekršaj“, zbog čega je odmah dobila packe od uglednih francuskih pravnika.

Ako bi se zbog ove dileme poveo spor pred francuskim ustavnim savetom, njegov predsednik i bivši šef diplomatije Rolan Dima teško da bi imao kredibilitet da donese bilo kakvu odluku, budući da je i sam još na slobodi samo zahvaljujući kucuciji od „tričavih“ 800.000 dolara. Postoje dokazi da je 75-godišnji Dima od kompanije Elf, preko svoje „prijateljice“ Kristin Devije Žonkur, 1991. godine dobio čak osam miliona dolara „provizije“ od prodaje šest francuskih borbenih brodova Tajvanu za 2,5 milijarde dolara. Devije Žonkur, kojoj je sam Dima namestio posao u Elfu, u zatvoru je od novembra prošle godine, dok je njemu zabranjeno da putuje u Monako i Švajcarsku zbog sumnje da tamo ima tajne bankovne račune.

Mada neki analitičari dele mišljenje Helmuta Gausa, profesora političkih nauka sa Univerziteta u Gentu, da su ovakve afere samo „nove epizode iste sapunske opere, koja je narodu dojadila“, eksperti Međunarodnog monetarnog fonda upozoravaju na to da je korupcija globalni fenomen koji obara vlade podjednako u zapadnim postindustrijskim društvima i nerazvijenim zemljama trećeg sveta. ■

RADOŠA MILUTINVIĆ

Opštinski rasista

Privredni sud u Londonu presudio je da je Sem Jeboah, bivši činovnik opštine Hakni, bio žrtva rasne diskriminacije na radnom mestu i da zbog toga ima pravo na odštetu u vrednosti od 750.000 funti (više od milion dolara). To je rekordno visoka odšteta, doneta u rekordno dugom vremenu (sud je zasedao 104 dana). Tokom procesa se pokazalo da je Jeboah, pedesetdvogodišnji imigrant poreklom iz Gane koji je pre 13 godina uzeo britansko državljanstvo, bio podvrgnut višegodišnjem maltretiranju svog kolege i pretpostavljenog Bernarda Kroftona. Krofton je bio uveren da nesretni Jeboah pomaže sunarodnicima iz zapadne Afrike da varaju opštinsku administraciju i prisvajaju sredstva za stambene troškove na koje nisu imali pravo. Nije za svoje sumnje i optužbe imao nikakve dokaze, a rukovodio se, kako je procenio Privredni sud u Londonu, isključivo rasnom predrasudom o Afrikancima (a naročito onima iz zapadne Afrike) kao o „rođenim prevarantima“. Ispostavilo se, takode, da je Krofton prijavio Jeboaha službi imigracije i naterao ga da dokazuje da je britanski dr-

DISKRIMINACIJA: U opštini Hakni bili su ubedeni da su svi Afrikanci „rođeni prevaranti“

žavljanin, kao i to da je istoj proceduri tokom pet godina službe podvrgao još šest stotina Afrikanaca zaposlenih u londonskim opštinskim službama, sve u uverenju da su „rođene varalice“. Jeboah je izgubio posao zbog Kroftonovog sumnjičenja i od tada prima socijalnu pomoć.

Kome pare, tome i deca

Grčka je na začelju Evropske unije kad su posredi prava žena. U zemlji je tek 1983. godine i formalno ukinut miraz, a iste godine izbrisan je i zakon po kome je otac imao ekskluzivno pravo na starateljstvo nad decom u slučaju razvoda. Reforme pravnog sistema iz 1983. godine u načelu su izjednačile prava oba roditelja u traženju starateljstva nad decom, ali se u praksi nije promenilo gotovo ništa. Grčki sudovi po pravilu dodeljuju decu onom roditelju koji ima bolje ekonomske uslove za njihovo izdržavanje, a to, opet, znači da se deca po pravilu dodeljuju ocu. Grčke žene zato zahtevaju da se pravosuđe nanovo reformiše i osnuje „porodični sud“, koji bi objedinio tri sada razdvojena postupka: za razvod, alimentaciju i starateljstvo nad decom. Sadašnji sistem dozvoljava da se presuda u svakom od tri postupka poje-

dinačno osporava pred sudom, što odugovlači postupak razvoda i dovodi žene u neravnopravan položaj. Jedan od istaknutih boraca za „porodični sud“ je Margaret Papandreu, prva žena bivšeg grčkog premijera Papandreua.

ZAČELJE: Grčka je na začelju Evropske unije kad su posredi prava žena

Opus Dei

Jedna Španjolka optužila je konzervativnu katoličku organizaciju *Opus Dei* za sektašenje i ispiranje mozga svojim članovima. Marija del Karmen Tapija pridružila se ovoj organizaciji, koja uživa duboku naklonost pape Jovana Pavla II, 1948. godine i ostala u njoj 18 godina, da bi potom napisala knjigu u kojoj je ustvrdila da je u *Opusu Dei* „indoktrinirana“ i pretvorena u „automat“, da je podsticana da upotrebljava „instrumente za mučenje“ svog tela, da je odvojena od porodice i prijatelja, novina, televizije i radija, te

OPTUŽBA: Da li *Opus Dei* ispira mozak svojim članovima

da je na taj način pretvorena u fanatika. *Opus Dei* je, kaže Del Karmen Tapija, najretrogradnija i najsektaskija od svih organizacija u okrilju Katoličke crkve, a njen osnivač monsinjor Hosemarija Eskriba, koga je papa beatifikovao 1992. godine, bio je siledžija i megaloman.

Opus Dei, koji ima 80.000 članova i koji svojim laičkim članovima omogućava da svoje delo i porodični život posvete Bogu, bez obaveza da postanu sveštenici ili kalude-rici, našao se u defanzivi po drugi put u roku od samo jedne godine. Lane je objavljena knjiga čiji je autor tvrdio da je *Opus Dei* u sprezi sa - mafijom.

IZBORI U RS

Sloba pobednik

Srbi, Bošnjaci i Hrvati ponovo su glasali za nacionalne stranke, i to one koje sebe smatraju tvrdim, a međunarodna zajednica je, podržavši stranke levog centra i reformisane nacionaliste, jednostavno na bosanskim izborima doživela krah

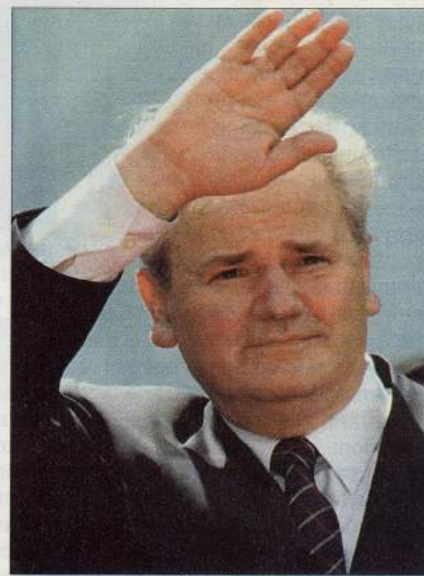
U sredi ujutru, tri dana posle opštih izbora u BiH, u jednu privatnu radio-stanicu u Bijeljini upao je uzbuđeni aktivista radikala i vlasniku naredio da svakih deset minuta čita poziv narodu na demonstraciju. One bi, eventualno, trebalo da spreče diskvalifikaciju radikalnog lidera Nikole Poplašena iz izbora za predsednika RS. I zaista, istog dana širom RS organizovane su opominjuće demonstracije. Vest se, naravno, na radiju vrtela celog dana, sve dok kasno popodne zvaničnik OEBS, verovatno ne zbog protesta radikala, nije demantovao glasine da će Poplašen biti diskvalifikovan. Umesto toga, Izborna apelaciona komisija OEBS zakazala mu je za petak saslušanje zbog kršenja izbornog čutanja.

Sve to ne bi bili čudno da Poplašen, sve su prilike, nije osvojio toliko glasova više od sadašnje predsednice RS Biljane Plavšić da se već smatra pobednikom. Istina, rezultati opštih izbora u BiH još nisu poznati. OEBS je jedini ovlašćen da ih saopšti, a on se ne oglašava, dok stranke, svaka za sebe, tvrde kako su pobedile. Pa ipak, ponešto je i poznato: Srbi, Bošnjaci i Hrvati ponovo su glasali za nacionalne stranke, i to one koje sebe smatraju tvrdim, a međunarodna zajednica je, podržavši stranke levog centra i reformisane nacionaliste, jednostavno na bosanskim izborima doživela krah. Najpre se OEBS svojski potrudio da od registrovanja birača pa do dizajna glasačkih listića napravi mozgalicu u koju se malo Bosanaca upustilo, a još manje je rešilo. Tek, koliko je sve bilo komplikovano potvrđuje više od neverovatnih deset odsto nevažećih listića.

Preliminarni podaci po kojima su na izborima najbolje prošle nacionalističke stranke, koje su dan posle glasanja objavili radikali, zaprepastili su reformističku koaliciju „Sloga“ i međunarodnu zajednicu. Brojna odlaganja OEBS da objavi bar deo rezultata, javlja BBC, izazvala su njenu zabrinutost. Radikali su bili potpuno u pravu. Najveće iznenađenje priredio je Nikola

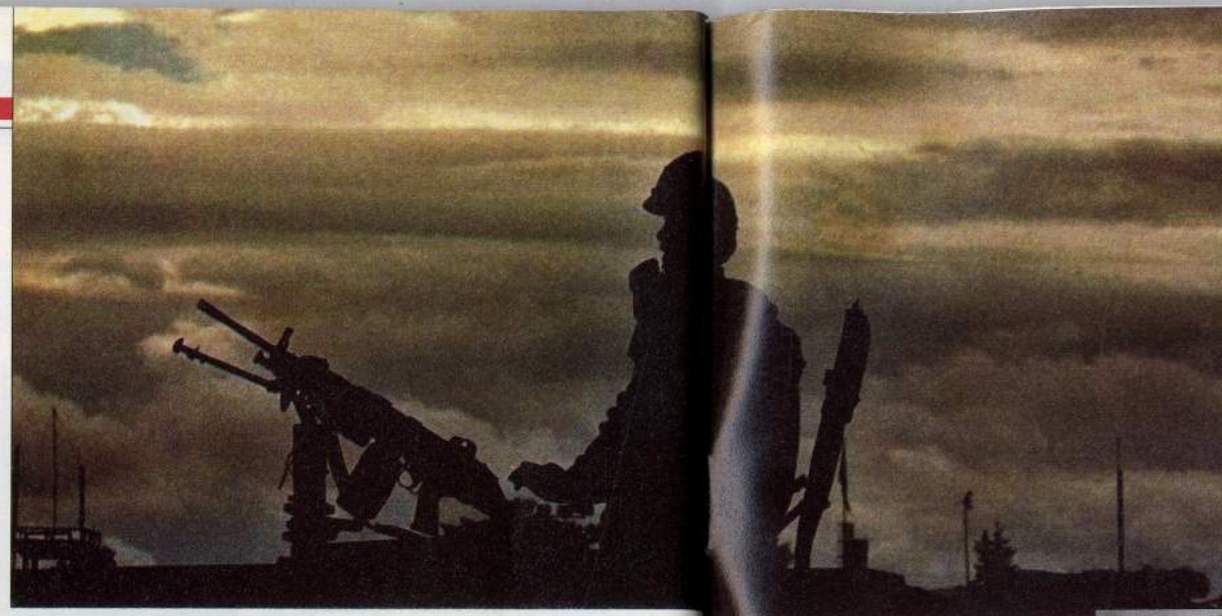
Poplašen, kandidat radikala i SDS za predsednika RS. Među srpskim biračima dobio je neverovatnih 60.000 glasova više od kandidata koalicije „Sloga“ Biljane Plavšić. Istovremeno, prema radikalnom sabiranju glasova, kandidat koalicije SDS - radikali za srpskog člana u Predsedništvu BiH Momčilo Krajišnik među srpskim biračima dobio je oko 40.000 glasova više od socijaliste Živka Radišića. Da radikali nisu izmišljali, posredno su potvrdili članovi izbornih štabova koalicije „Sloga“: jednostavno im se nije pričalo. U međuvremenu, Plavšićevu, Dodika i Radišića posle glasanja u njihovim izbornim jedinicima niko više nije video.

Jedino je bilo jasno zašto nigde nije bilo lidera socijalista Živka Radišića. Već prvog dana kada su se prebrojavali glasovi bio je u Beogradu kod Slobodana Miloševića, zajedno s čestim gostom Belog dvora Momčilom Krajišnikom i neformalnim poverenikom za RS Vojislavom Šešeljem. Izvor „Evropljanina“ koji je prisustvovao sastanku tvrdi da Milošević nije izgledao zadovoljniji ni kada je izmamio potpis patrijarha Pavla da zastupa preokodninske Srbe u

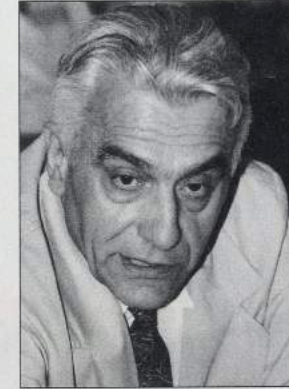

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Kažu da se izuzetno obradovao rezultatima izbora u RS

BILJANA PLAVŠIĆ: Izgubila je 40.000 glasova. Možda će postati ambasador u Londonu

IZNANEDENJE:
OEBS je kontrolisao izbore kako je znao i umeo, ali mu rezultati sigurno nisu po volji. Najveći dobitnik radikal Nikola Poplašen možda će za koalicionog partnera izabrati socijalistu Živka Radišića

Dejtonu. Na sastanku je razrađena strategija prema međunarodnoj zajednici koja je, šokirana neuspehom Biljane Plavšić i koalicije „Sloga“, razmišljala o tome da li uopšte da prihvati rezultate izbora, naročito za predsednika RS. Izvor „Evropljanina“ tvrdi da je kod Miloševića dogovoren svojevrstan gambit. Iako je Karlos Vestendorp neposredno pre izbora nazvao Krajišnika političkim dinosaurom, Milošević je procenio da on znači više od hrpe istorijskih kostiju. Žrtvujući Krajišnikovu malu prednost za račun Radišićevog odlaska u Sarajevo, Milošević bi od međunarodne zajednice tražio da bezuslovno prizna Poplašenovu pobjedu nad Plavšićevom. Kamičak koji je u sredi uveče upotupio ovu priču čini izjava drugog čoveka SDS Dragana Čavića, po kojoj je razlika između Radišića i Krajišnika smanjena na svega 7.000 glasova, s izgledima da Radišić pobedi.

Kako ni na ovim izborima SDS i radikali nisu dobili većinu s kojom mogu samostalno da formiraju vladu, a tročlana koalicija „Sloga“ to ne može bez podrške muslimanskih poslanika čiji se glasovi dok nastaje ovaj tekst još prebrojavaju - borba za mesto predsednika republike ključni je momenat izbora. Ukoliko predsednik bude Nikola Poplašen, on će, bar kako je dogovoreno te večeri u Beogradu, za mandataru predložiti nekog iz SDS. Krajišnik misli da će to biti on. Potrebnu većinu, kako je

nagovešteno, obezbediće Radišićevi socijalisti, koji bi sa svojim mandatima istupili iz „Sloge“. Izvor „Evropljanina“ tvrdi da su prisutni imali milosti i prema Plavšićevoj i Dodiku: predložiću im da postanu ambasadori u Londonu i Moskvi. Pa ipak, i prema radikalnim rezultatima za parlament najjače stranke u RS gubile su glasove za račun malih stranaka od kojih će četiri ili pet ući u parlament s jednim ili dva poslanika. SDS je u odnosu na prošlu godinu izgubila oko 50.000 glasova. Više od 30.000 izgubila je i Srpska radikalna stranka RS, delom za račun potpuno anonimne „otpadničke“

Radikalne stranke RS, koja je svojim nazivom zavarala glasače. U odnosu na prošle izbore, oko 40.000 glasova izgubila je i SNS Biljane Plavšić, dok socijalisti već dve godine imaju manje-više isti broj glasača. Dodikove socijaldemokrate otrostručile su svoje biračko telo, koje i pored toga nema 50.000. Da zabuna bude veća, doprinosi i više od deset odsto nevažećih glasačkih listića, za šta je direktno optužen OEBS, koji je, kako mu se zamera, „listiće dizajnirao poput ukrštenih reči“. Time je smanjen ionako nizak cenzus za ulazak u parlament RS sa prošlogodišnjih izbora (oko 8.500 glasova po poslaniku).

Naredni dani pokazaće da se izbori u RS ne dobijaju osvojenim glasovima, već u mučnim pregovorima, koje je najavio i sastanak kod Miloševića. Naime, neki signali iz Sarajeva govore da je Vestendorp spreman da prihvati pobjedu Poplašena nad Plavšićevom pod jednim uslovom: da više ne vidi Krajišnika. To znači da će od SDS tražiti da Krajišnik omogući Radišiću da postane član Predsedništva BiH, a da Poplašenu ne padne na pamet da Krajišniku poveri mandat za predsednika vlade. Ništa od toga nije neizvodljivo, jer konce na srpskoj strani ponovo drži Milošević, kome slične žrtve nisu strane. Naravno, reč je o jednom sigurnom pobedniku izbora u RS.

BILJANA MITRINOVIĆ

EVROPLJANIN

OSNIVAČ

Slavko Čuruvija

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Dragan Bujošević

ZAMENIK GLAVNOG UREDNIKA

Ivan Radovanović

ŠEF DESKA

Milorad Vesić

UREĐUJE KOLEGIJUM

Ljiljana Smajlović, dr Branka Prpa,
Dragan Mojović, Bogdan Tirnanić,
Voja Žanetić, Aleksandar Tijanić,
Slavko Čuruvija

REDAKCIJA

Ljubomir Benić,
Srboljub Bogdanović,
Olivera Bročić, Jasmina Glišić,
Ana Davičo, Vera Didanović,
Ivana Janković,
Jelena Kosanić, Vesna Kostić,
Zoran Mamula, Predrag Popović,
Slađana Popović,
Maja Slavnić, Nikola Todorović,
Dušan Zdravković,
Biljana Živančević

FOTOGRAFIJA

Predrag Mamuzić,
Koča Sulejmanović

LEKTORI

Ljiljana Simić, Sandra Šare

LIKOVNO-GRAFIČKA REDAKCIJA

Darko Novaković,
Dragan Stojanović

KOMPJUTERSKA PRIPREMA

Darko Knežević, Ivan Miladinović,
Predrag Petković, Goran Đorđević

IZDAVAČ

DeTePress
Beograd, Kosovska 26/V

DIREKTOR IZDANJA

Ivan Tadić

DIREKTOR PRODAJE

Tomislav Rajković

TELEFONI:

Direktni: 3298-510

Centralni: 3298-020

Fax: 3298-067, Direktor prodaje:
3298-020, lok. 694, Marketing:
3341-738, 3341-682

TIRAŽ I DISTRIBUCIJA

Press distributer d.o.o.
Lole Ribara 35, tel. 3340-527

ŠTAMPA

„Birografika“ Subotica

e-mail

evrodesk@dnevнитеlegraf.com

Istorija bankarstva
Do 30. septembra
Bank of Ireland Arts
Centre/Foster Place
Dablin

Igračke
Od 17. veka do danas:
lutke, životinje, vozovi,
drveni vojnici...
Bethal Green Museum
of Childhood
Cambridge Heat Road
London

Izložba slika
Švedska kolekcija: Brak,
Kandinski, Mondrijan...
Do 31. januara
Fundacio Joan Miro /
Avinguda Miramar 71
Barselona

Umetnost Etruraca
Nakit, vaze,
predmeti
za kuću
Do 30. septembra
Piazzale di Villa Giulia
Rim

Panatinaikos - Crvena zvezda
Košarkaška Evroliga
30. septembar
Atina

Crtež je koren sveta
Uz 166 Van Gogovih
crteža koji se čuvaju
u depou, radovi
Delakroa,
Rođena, Sera...
Muzej moderne
umetnosti
"Klerel-Miler"
Oterlo

Veče sa Žakom Brelom
Izložba posvećena
poznatom šansonjeru
(umro 1978. godine)
11 Place De La Vieille Aux Bles
Brisel

**Koncert Ciganskog
orkestra Mađarskog
državnog folk ansambla**
Dela Bramsa, Štrausa,
Hačaturijana, Lista
28. septembar
Budai Vigado/Corvin ter 8
Budimpešta

Liverpul - Čelzi
Osmo kolo engleske
Premijer lige
4. oktobar
Liverpul

Cafe de las Descalzas
Par ekselans boemski
restoran sa džez, bluz i
fanki muzikom
Radi od 21 do 3 časa
Plaza De San Martin 3
Madrid

Cartier

Triniti sat
Žuto, belo, roze zlato.
Upleteno prstenje.
Set dijamanta
na jednom prstenu.

MAESTRO JEWELERS

HOTEL BEOGRAD INTERCONTINENTAL, TEL/FAX: 311 14 59. WWW.YU.CO.YU/MAESTRO

Dnevni Telegraf nagrađuje. Dnevno.

Svakog dana **1000 Dinara** Svakog meseca **Fiat Punto!**

Potražite propozicije u Dnevnom Telegrafu

Budite Nagrađeni. **Dnevno.**